

Nuolat išlikti ne „tarp“, o „virš“ yra kultūros leidinio kryptis	p. 2
Rašytojas nemėgsta prizų ir apdovanojimų, nes jie įpareigoja, prislegia, užkrauna žinomumą	p. 7
Šiomet „Šiaurės vasara“ paskutinė	p. 13

Švinkimas

GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ

Vasaros rytais atsikeldavome vėlai ir eidavome į stadioną. Aplinkeliu, nes taką per kalną, ten, kur pavasarį šmirinédavo du įsimylėję ežiai, užtvėrė tvora. Filaretuose lyg kaime – kiemuose lasioja vištos, prie senovinės vandens kolonėlės tupi juoda katė, ant šaligatvio pritrėkšti pūva alyviniai obuoliai. Girdisi, kaip namuose rėkauja girtuokliai, o kažkokia ponia iškvietusi bara šiukšlininkų atstovą už perpildytus kontenerius. Prie hostelio du anglakalbiai jaunuoliai iš paties ryto geria „Trejas devynerias“, į balą lyg į veidrođį galvas nuleidusios žiūri baltos hortenzijos. Stadione daug kūnų, su lankais ir kamuoliais liuoksi plaukus į kuodelius susisukusios gimnastės. Galvoju, kad sporto šaka renkasi pats kūnas – jos tokios iš anksto gražios, lieknos ir grakščios, kaip ir jų laukiančios mamos; nepalyginsi su stačiokiškais berniukščiu, atėjusių paspardyti kamuolio, judesiais. Per olimpinės žaidynes stebėjau iškalbingus atlečių kūnus – kaip bėga, kaip šoka į tolį; kai kurios iššnpuoja karo šūkius. Visų krūtys mažos, pritaikytos sportui: kompleksija visai kitokia negu, pavyzdžiui, rutulio stūmikų. Spėliojau, ar jos irgi vartoja hormonus, kad atsikratytų menstruacijų ciklo. Veikiausiai ne, nes tai atimtų per daug jėgų. Gal išsiverčia su banaliais kontraceptikais.

Krepšinis ir futbolas yra konfliktas tarp rankų ir kojų: vieni tauškina kamuoliu aikštelę, kiti vaikosi jį, griūdami ant šviežiais lopais iškljuotos plastikinės vejos ir skambiai rusiškai keikdamiesi. Atidūs savo kūnui daug geriau jame jaučiasi, pažinodami kaip namus – ir mankštindami, lyg tvarkytų namus. Sraigėms, žinoma, tenka šliaužti skersai bėgimo takelių ir ten traškiai žūti nuo guminio pado. Už tvoros klykia vaikų darželis – to paties, kuriame gyvatė įkando trimetei į koją, – auklėtiniai: pavydžiu jiems energijos. Vanduo iš stadiono gertuvės šiek tiek atsiduoda rūdimis, tarsi šaltinis trykštų iš skardinių mokinių spintelė, išrikuotų mokyklos kieme. Sportas asocijuojasi su ryškiomis atlečių liemenėlių spalvomis, vitaminų tapyba, drugelių ir vikšrų apsimetimu nuodingais: gyvūniškumu, kuris įstengtų pergudrauti plėšrūnus. Maskatuodami rankomis ir kojomis, mes priartėjame prie savo augintinių, kaip ir prie savo kilmės, šaknų, archajiškų judesių; neriname per milijonus metų, skiriančių mus nuo protėvių, jei tikėsime evoliucija.

Naktį pabundu ir žiūriu į katiną, tarsi matyčiau jį pirmą kartą – taip keista, kad mes laikome katiną; giminėje būta genetinės neapykantos katėms, gal ir paveldimų alergijų. Kai suteikia garbės, iširopšdamas į lovą, suvokių jį kaip metafizinę būtybę – beveik kaip mantras išmurkiantį Angelą Sargą. Viskas, kas įvyksta sapne, yra mano gyvenimas, bet sapnais nebetikiu ir jų neanalizuoju. Kartais per sapną keliauju – seneniai buvau Japonijoje, grumdžiausi tarp žmonių viešajame transporte, teko visoms pamėklėms lenktis maldaui sudėjus rankas. Pasaulis tolstas – banalūs dalykai, tokie kaip knygos, parodos, politika, radijo laidos, filmai, nebeįdomu, vargina, sunku sukonzentruoti dėmesį. Ir dieną, ir naktį kankina švinkimas – kūnas išskiria skysčius. Natiurmortuose panašiai pūva daržovės ir vaisiai, nors proceso nesimato paveiksluose. Taip atsitinka maždaug kas penkiolika minučių – tamoksifenas nusuka estrogenams galvas. Išpila karštis, paskui krečia šaltis; juntų kojomis riedančius prakaito lašus. Tai vadinama bangomis: mintyse medituojau Hokusai arba Čiurlionį, mano mėsa jas pajunta dar prieš iššvirkšdama skysčius. Nusitraukiu šlampančius rūbus ir vėl jais apsismaukiu: patalynė naktį šlampa ir šunta, o švinkena kūnas tampa glitus kaip gluodeno. Namuose vaidenasi pastipusios pelės smarvė, kol skausmingai susivokių, kad veikiausiai ji sklinda nuo priglundančių prie manęs audinių. Kvailasis katinas iškrapšto iš kilimo šerių vabalėlį, tada stebi, kaip šis laimingas nubėga į grindų plyšį. Kitąkart parnešiu jam iš lauko invazinį šliužą, nors juos, kitaip negu sraigas, nelengva atplėšti nuo šaligatvio.

Antrą valandą nakties į stalinės lempos teritoriją atzvimbia uodas; kaip tik skaitau apie bombardavimą Diunkerke. Kokia laimė, kad ką nors įkvėpti – nebe grožinės literatūros misija; tam išrastos savivalbos knygos ir, negražiai sakant, literatūrėlė. Bijau rudenėjimo, tamsėjimo, šaltėjimo – sau-

lės spindulys jau krenta kitaip, augalija apmiršta, mokslievių ir studentų srautai gatvėse ima veikti it katalizatorius. Per radiją nuolat šneka žmonės, atsikandę skubaus gyvenimo būdo ir išvažiavę į kaimą auginti avių. Ak, kaip ilgiuosi to skubriojo gyvenimo! *Multitaskinimo*, vertimosi per galvą, savęs kankinimo prišokamais darbais lyg ilgu važiavimu dviračiu. Iškišus liežuvį, nežinia kam. Filme „Žmogus, kuris visus nustebino“ (2018) šamanė pataria vėžininkui apgauti mirtį, apsimesti kuo nors kitu. Jis ima rengtis moteriškais drabužiais, tradicinė Sibiro bendruomenė jį primušo ir atstumia, o liga atsitraukia. Koks vis dėlto sudėtingas sprendimas.

Niekad nemaniau, kad rašysiu apie ligą – juk tai taip vulgaru. Gal visgi rašyti reiktų ne apie ligas, o labiau apie tai, kas atsitinka greta ligos, kuri, pasirodo, pasiglemžia tiek daug jėgų ir minčių. Proustas visą laiką gulėjo lovoje, tačiau savo romanuose jis kalba ne apie sirgimo sukeltus negalavimus, o kaip pašėlęs mėgaujasi žydinčių merginų grožiu.

Marija Teresė Rožanskaitė. Studentai rentgene. 1979

Nesutikau nė vienos lesbietės, kuri panašiai emancipuotųsi per vyrus, – priešingai, įprastai jos vengia toksiško ar net toksiško vyriškumo (ir literatūroje). Idealiausia, jeigu žmogui nusišypso laimė numirti taip kaip Valdui Gedgaudui – niekam nespėjus net sužinoti, kad serga. Tačiau taip sugeba nebent vienas iš milijono, kiti ne tokie prakilnūs. Pavasarį, po to, kai mane apipjaustė, labai padėjo archyvai – svetimų laiškų ir dienoraščių skaitymas. Meldžiausi bibliotekose, meditavau laiko įstingdymą tarpukario popieriuje su vandens ženklais. Aptikau visokių – su vyčiais ir su poliarine meška (laiške, siųstame iš Latvijos). Mes, elektroninių laiškų žmonės, jaučiame, kad jų privatumas labai abejotinas, ir priimame tą sąlygą – panaši nuojauta galbūt lydėjo ir tuos, kurių popieriniai laišakai dabar laisvai prieinami. Svetimi dokumentai tokie įdomūs: juose vis aptinki ką nors, ko visai nieišškai. Ieškai atitikmenų kūryboje, o randi, tarkime, faktą, kad 1921 m. Vincui Mykolaičiui-Putinui buvo siūloma direktoriauti Kybartų gimnazijoje. Dairaisi Stripaičio prototipo, o randi daktaro Gervydo vardą. Nevalingai imi galvoti apie savo egodokumentus – ką vertėtų išmesti, o ką palikti.

Jeigu reikėtų hipsterių kalba apibūdinti Mykolaičių šeimą, gal net drįsčiau ištarti: jie kone pabaisos. Neįtikėtina, kad rašytojas, ateidamas iš tokios aplinkos, tampa profesoriu ir lietuvių literatūros klasiku. Ir, be abejo, toji šeima skaudžiai man primena mano pačios šeimą – tas pats tautpiųjų kraštas, toks pats smaigimasis, nors baudžiava jau senokai panaikinta, ir kitų kontroliavimas; irgi nelabai kuo skiriuosi. Tik religinė patriarchalinė tvarka, laimei, visuomenėje apsilpusi – to paties Putino dėka. O kaip jam būtų

patikusi šiuolaikinė medicina! Magnetinio rezonanso aparatai, linijinės spinduliuotės greitintuvas – aišku, gerai, kad neteko patirti dar ir to; bet įkvėpti ir iškvėpti kaip pagal Karolio Dineikos komandas! Turint omenyje polinkį į hipochondriją, veikiausiai būtų jautęs didelį dėmesį organizmui ir tai teiktų ramybės. Mes, nuolat pliuropiantieji apie sielos reikalus, kartais esame viso labo mėsa; ir chirurgai į mus žiūri – tiesiogine prasme – kaip į mėsą, kitaip negebėtų nieko išpjauti. Kita vertus, liga, kaip išmokau iš Vinco Mykolaičio-Putino laiškų, – auksinis metodas pasakyti „ne“, suveikiantis visais atvejais ir todėl kiek įtartinas. Tas liguistas darboholizmas, kyšantis kiekviename vėlyvojo dieno-raščio puslapyje, – kol esu dykas, iš manęs jokios naudos, aš bevertis. Tikras Suvalkijos valstiečių sūnus: turėtų daryti įspūdį startuoliams. Bet, žinia, nebe tie laikai, kad žmogus sutiktų būti dešimtmečiui išstremtas už svetimą eilėrašį.

Vėl susiduriu su Maryte Kontrimaitė – archyve vartau jos trečio kurso darbą „Muzikos ir poezijos santykis V. Mykolaičio-Putino lyrikoje“ (vadovė Janina Bielinienė). Kursinis kruopštus, naivistinio stiliaus, bet jį sklaidydama prisimenu kitą momentą – „Poezijos pavasario“ kelionę autobusiuku į Pilotiškes. Kontrimaitė intensyviai man pasakoja apie vaikystę, dramatišką grįžimą iš Sibiro, kaip susipažino su armėnu, tada pradeda kažką apie tikybės dėstymą. Čia blogiausia dalis, nes įsipina moralizavimai. Juos ir taip žinau iš jos viešų pasisakymų, man jie gaudokai. Po renginio esame vaišinami alkoholiu, iš žvilgsnio suprantu – ji smerkia, kad jį vartojau (o, man yra dėl ko gerti, nesibaiminkit). Vėliau, jau po Kontrimaitės mirties, skaičiau, kaip ji badaudavo, kad pasveiktų, – tas įstrigo atmintin, žmogus visgi regėjo kančios. Na, dabar jau aš apipjauta krūtimi ir iš dalies pasninkauju. Ir, be abejo, negeriu. Štai kaip kartais viskas apsisverčia.

– Jums reiktų apsilankyti onkologijos klinikoje, – kartą yra pasakiusi psichologė. Tai buvo senovėje, kai dar skundžiausi depresyvumu. – Pamatytumėt, kaip ligoniai nori gyventi.

– O jūs ką veikėte toje klinikoje, kad taip gerai žinot? – įitariai paklausiau.

– Lydėjau draugą tyrimams, – sumelavo.

Tuo metu jau buvo ketvirta stadija, kurią sumaniai slėpė ne tik nuo pacientų, bet ir nuo bendradarbių. Vienintelį kartą pastebėjau pleistrą ant rankos, venų dalyje – kai paklausiau, kas tai, kūrybingai iš-

sisuko. Vėžį drąsiai ir ne viena kartą minėdavau kaip teorinę bėdų turgaus aplinkybę: esu klaususi, ar ji, jeigu susirgtų kaip Freudas, žudytųsi. Visus ištiko šokas, kai po kelių mėnesių mirė. Mirties faktas turėjo gluminantį gydymąjį poveikį – depresyvumas ėmė ir išgaruoti, bet ėmiau prisiminti visas jos netyčines užuominas. Ir ką gi, dabar slampinėju po tą lignonę, kurioje ji, regis, baigė savo gildančią būti. Gal net guliu tame pačiame tomografijos aparate. Nežinau, ar tikrai depresininkus gydo žvilgsnis į onkologinius ligonius – depresija man šiuo metu nebeaktuali. Vis vien įtariu, depresininkai toje lignonėje nieko nematytų, mat kur beatsidurtų, yra pratę žiūrėti tik į save. Pabuvoję tarp plikagalvių, jie rašytų ilgą įrašą feisbuke, ką matė ir girdėjo. Gautų daug širdelių ir komentarų apie jautrumą, bet tai nepagydytų nuo depresijos. Savižudžiai, man regis, daug labiau trokšta gyventi, negu negyventi. Tik jie šiek tiek perfekcionistai: negeba apsiukuoti savo tikrovėje, užtat mielai gyventų jau apkuoptoje – o užvis geriausia būtų, jeigu tuos darbus atliktų kas nors už juos.

Iš tikrųjų ten nėra nieko, ką nesusijusiam stebėtojiui šiek tiek romantizuoja Rožanskaitės tapyba, – žarnelių ir vamzdelių poetikos, deguonies kaukių ir tvarsčių prozos. Nėra net landžių studentų. Esama pavienių žmonių plikomis galvomis, davusių nazyrų įžadus – nevalgyti tam tikro maisto ir negerti tam tikrų gėrimų, tik, deja, dažniausiai jau po to, kai neteko plaukų. Nazyras iš Biblijos – tokie kaip Samuelis, Samsonas ar Jonas Krikštytojas – plaukuose laikė savo nežemišką galybę. Nukirpus ar nuskutus plaukus,

Nepakeičiamų yra

Paauglė mėginau nuneigti viską, kuo gyveno artimiausia – mano tėvų ir giminių – aplinka. Buvau užsispyrusi ir nepalenkiama būdo, todėl tėvas, kažkuriuo metu padėjęs diržą, nutarė paleisti mane į pasaulį daryti savo klaidų. „Kada nors sugrįši“, – pasakė man, maištingai paauglei, teta, amžiną atilsį Gražina Ramoškaitė-Gedienė, tuo metu dirbusi „Metų“, o prieš tai – „Literatūros ir meno“ literatūros kritikos skyriuje. „Šiaurės Atėnuose“ dirbo Sigitas Geda, kuris man, vaikui, buvo tiesiog dėdė. Iš vaikystės pamenu: su Sigitu žaidžiam savo žaidimą, pavadinę jį „Velniuku“. Velniukas greičiausiai esu aš, o Sigitas – lėmėjas, viešpats, sėdintis soste – ant kėdės ir valdantis milžinišką debesį – plėdą. Gaudu mane juo ir suvyturiavęs kiša po kėdę. O gal velniukas – jis pats, o aš tiesiog neklusnus vaikas, pakliūnantis į pledo ir kėdės pragarą. Žaidimas smagus ir man, ir Sigitui – juk jis pats jį išgalvojęs.

Kitaip nei gyvieji, mirę artimieji mus lydi ir saugo besąlygiškai, jų buvimą šalia, regis, tebejaučiu fiziškai. Gaila vieno – kad išėjo per anksti. Kita vertus, augdama talentingųjų apsuptyje, nuolat kritiškai vertindavau savo pačios galimybes, šių nenaudai. Gal dėl to, pradėjusi rašyti nuo mažų dienų, kurį laiką rinkdavausi veiklos sritis, visai nesusijusias su literatūra.

Rašymas, tiesa, nuolat pasivydavu – teko dirbti korespondente keliuose leidiniuose, o galutinai „priėmė prie sienos“ jau brandos metais. Pirmoji mano publikacija dėka akylos redaktorės Giedrės Kazlauskaitės akies pasirodė būtent „Šiaurės Atėnuose“. „Šatėnuose“ subrandinau ir savo novelių knygą „Mirę irgi šoka“ (2022).

„Šiaurės Atėnams“ jau septynerius metus esu lojali kaip autorė, dirbau internetinio kultūros priedo „Grafičiai“ redaktore, ketvirtus metus tvarkau „Šatėnų“ sklaidą socialiniuose tinkluose. Turbūt nereikia sakyti, kad ateiti dirbti vietoj vyriausiosios redaktorės Giedrės Kazlauskaitės yra ne tik garbė, bet ir didelė atsakomybė. Todėl man be galo svarbu paisyti jau esamo įdirbio, o ne su nekantra keisti tai, kas buvo sukurta prieš tai redaktoriavusių pirmtakų – Sauliaus Šaltenio, Lino Paulauskio, Jūratės Visockaitės, Sigito Parulskio, Žydrūno Drungilo, Giedrės Kazlauskaitės. Paaugliškas maištas iš manęs seniai išsivadėjęs, todėl maištauti esu nusiteikusi tik drauge su kitais redaktoriais – dėl kultūros leidinių gerovės. Apie kultūrą rašantys leidiniai nuolat

susiduria su aplinkos spaudimu – prisitaikyti prie skaitytojų, pateikti temas jiems labiau suprantama kalba, derintis prie aktualijų, kurias tradiciškai diktuoja jaunėjanti visuomenė. Ar to reikia? Mano manymu, skaitydamas tiek literatūros kūrinius, tiek tekstus apie kultūrą, didžiausią dovaną gauni augdamas ir gilindamasis vertikale nuo nesuprantamo iki suvokiamo, o ne horizontale – kai tekstai plokščiai taikosi prie skaitančiojo. Nuolat išlikti ne „tarp“, o „virš“ yra kultūros leidinio kryptis. Todėl rinkodaros ir kapitalizmo dėsnių generuojamas vidurys tebūnie neišvengiama distopija, o ne siekiamybė.

Nors tikrai bus naujų idėjų ir pokyčių, man ne mažiau svarbu išlaikyti „Šiaurės Atėnų“ tradicijas – su užgyventais autoriais, rubrikomis, jau tapusiomis „Šatėnų“ klasika. Ir stipria komanda – kalbos redaktore Audre Kubiliūte, vertėju ir redaktoriumi Andriumi Patiomkinu, maketuotoja Zita Remeikiene.

Kad ir kaip puoselėtume tradicijas, laikas suka savo ratą. „Šiaurės Atėnai“ kadaise išgyveno aukso amžių su pirmame puslapyje klestėjusia nepakeičiamųjų – Gintaro Beresnevičiaus, Sigito Parulskio, Giedros Radvilavičiūtės, Alfonso Andriuškevičiaus, Kęstučio Navako, Danutės Kalinauskaitės ir kitų – eseistika. Šio numerio pirmame puslapyje Giedrės esė tebūnie prustiškas reveransas prarastam laikui.

Praeities idealizavimo neišvengia joks laikmetis, bet, be sentimentaliosios vertės, tai neturi jokios prasmės. Linijiniu laiko suvokimu, praeitis yra pažįstama, jauki ir sava, todėl paradoksaliai dažnai esti ne už mūsų, o likusi priešais. Ateitis nepažini ir baugi, todėl būtume linkę atsukti jai nugarą. Gyvenant čia ir dabar, dera stojiškai stebėti kultūros procesų kismą, jausti jos pulsą ir reaguoti į tektoninius lūžius. „Šiaurės Atėnų“ praeities šlovingumas nesąlygoja, kad „Šiaurės Atėnų“ nereikia čia ir dabar. Ne be velniukų.

Kalbant apie redakcijai siunčiamus tekstus, norėtusi cituoti Andrių Jakučiūną, literatūros forume „Šiaurės vasara“ teigusį, kad dabartinė literatūra tiesiogiai atspindi šiuolaikinio skaitytojo poreikius. Vėlgi, manau, bet kokio reiškinio vertinimas yra prasmingas tik iš laiko perspektyvos. Tikiu, kad būsimo kartos cituos bet kuriam laikmečiui aktualias Virginios Woolf esė „Šiuolaikinis romanas“ (*Modern Fiction*, 1919) eilutes: „Rašyti geriau nepradėjome: tegalima teigti, kad nesiliaujame judėti – tai viena, tai kita kryptimi,

bet – jeigu pažvelgtume į šią judėjimo kreivę iš pakankamo aukščio – esame linkę judėti ratu.“

Esu įsitikinusi, kad labiausiai sekasi dirbti tada, kai santykiai – darbiniai taip pat – grįsti artimo meile. Mylėti savo darbą, savo kolegas, mylėti autorius. Gerbti juos. Tai mano gyvenimo ir darbo principai. Nemėgstu užkadrinių kovų, kai žodžių ekvilibristika svaidomasi socialinių tinklų luna-parke, prisidengus kompiuterio ekranu. Todėl jose nedalyvausiu, o būsimus kritikus ir kritikes, taip pat turinčius patarimų visada kviečiu gyvo pokalbio – kaip ir seniau, man galima sutikti literatūros ir kituose kultūros renginiuose. Taip pat raginu siųsti tekstus.

Sigitas Geda, Gintaras Beresnevičius, Jūratė Baranova, Kęstutis Navakas, Jurga Ivanauskaitė – pirmi į galvą šovę vardai žmonių, kuriems apleidus šią ašarų pakalnę liko žiojėti neužpildomos tuštumos. Sovietinės lygiavos laikmečiu tikusi frazė „Nepakeičiamų nėra“, tiesa, ir šiais laikais tinka dažniau, nei geidautų mūsų žmogiškieji ego. Tik ne išvardintiems. Sąrašą būtų galima tęsti, vardinant gyvuosius; perfrazuojant Olgą Tokarczuk – patikliai tebetriūsiančius šiapus, po nieko gero nežadančiu dangumi.

Todėl Giedrės Kazlauskaitės nepakeičiu, nes jos pakeisti neįmanoma. Ateinu dirbti vietoj jos ir stengtis nesugadinti, ką per dvylika redaktoriavimo metų nuveikė. „Laikraštis nėra tavo vienos“ – frazė priklauso buvusiai vyriausiajai redaktorei Jūratei Visockaitei, perduota Giedrei. Tai turėtų būti kiekvieno leidinio redaktoriaus moto; mano – taip pat.

Su Giedre atėjusios į redakciją pasirašyti mano įdarbinimo sutarties, randam Zitą plaunančią langą į Bernardinų vienuolyno kiemą.

Besklaidant senus sutarčių aplankus, vienas jų atsiverčia būtent ties Sigito Gedos – beveik iki mirties dirbusio „Šiaurės Atėnuose“ – pasirašyta autorine sutartim. Palaikau tai geru ženklu.

Simboliškai imu seną laikraštį, plėšiu lapą, blizginu langą stiklą.

Neišmeskite senų „Šiaurės Atėnų“ – panaudosit.

– EGLĖ FRANK –

Keičiasi redaktorė. Nuo rugsėjo 6 d. „Šiaurės Atėnų“ redaktore tampa Eglė Frank (egle.frankone@gmail.com, +370 698 80 890).

Memorabilia

Man jo pagailo iš pirmo žvilgsnio. Dėl jo švelnaus vaikiško veidelio, nepritaikyto karo tarnybai. Dėl vaikiško įrašo nuotraukos kitoje pusėje. Dėl gramatinių klaidų tame įrašo ir sunkiai įskaitomo braižo. Turbūt nedaug bernelis teragavęs mokyklos. Nežinau jo vardo nei pavardės – pasirašęs taip, kad neperskaitysi nė vienos raidės. Dar gražu, kad nuotrauka (vinjetė) dedikuota *ginklo draugui*, kitaip sakant, ėmė ir susidraugavo du kareivėliai tarnaudami Vilniuje. Ne kas kitas, o draugas tą nuotrauką greičiausiai ir išsaugojo savo albume.

Žinoma, dar svarbu, kad viskas vyksta Vilniaus mieste. Kareivinės galėjo būti kitapus Neries, kur paskui atsirado Sporto rūmai. Dar vienos buvo Verkių dvare. Gal ir Šiaurės miestelyje. O jei toliau, tai Nemenčinėje ir Pabradėje. Pėstininkai, kavaleristai, artilerija, kulkosvaidžių eskadronas, tankų kuopa, šarvuotų automobilių būrys, komendantūra. Vilniaus įgula buvo keli tūkstančiai karių. Vien policininkų buvo per tūkstantį. Vinjetėje pro medžius kyšo Gedimino pilies bokštas, Trys Kryžiai. Šv. Rapolo bažnyčia turbūt todėl, kad reikėjo pavaizduoti Žaliąjį tiltą. Aišku, vinjetė piešė kas nors iš pačių kareivių. Kariuomenėje mokantiems piešti anais laikais buvo lengvesnis ir laisvesnis gyvenimas.

Koks likimas ištiko šį karį? Nežinia, ar jis žuvo mūšio lauke, nors priežasčių žūti buvo daug. Lietuvos kariuomenė Vilniuje ir Vilniaus krašte atsiranda vėl 1939-ųjų rudenį ir būna ten iki kitų metų vasaros. Gerą pusmetį. Paskui Vyčio ženklas ant karių kepurėlių pakeičiamas raudona žvaigžde. Dar po metų – sovietų karas su Vokietija. Buvę Lietuvos kareivėliai siunčiami kautis Raudonojoje armijoje. Karo pradžioje ta armija pakrikusi traukiasi, būriai žuvusiųjų ir belaisvių. Dar liūdniau, kai pagalvoji apie tuos, kurie pokario metais buvo pasiųsti į miškus medžioti partizanų („buržuazinių nacionalistų“) ir dalyvauti represijose prieš civilius gyventojus.

Lenkų politikas ir rašytojas Józefas Mackiewiczus yra savo akimis matęs ir aprašęs 1940 metų rugpjūčio 5-ąją, kai Lietuvos delegacija grįžo iš Maskvos į Vilnių nešina „Stali-

Mano kareivis

no saule“. Geležinkelio stotyje surengtas liaudies mitingas, išrikiuota Lietuvos kariuomenės garbės sargyba. Saulėje žybsi kuopos vado kardas, kuriuo jis buvo prisiekęs ginti savo tėvynės garbę. Policininkai vis dar lietuviškomis uniformomis, tačiau be antpečių, o Vyčiai pakeisti žvaigžde.

„Bevalė banda džiūgavo netekusi laisvės“, – užveža Mackiewiczus.

Vaikystėje, žaidžiant karą, išlandžioti senamiesčio kiemai, ieškant slėptuvių išlaužytos sandėliukų durys. Iš degtukų galvučių, apvyniojus izoliacija, išeidavo naminės bombos. Dūmų uždangai sukurti tikdavo lėtai smilkstanti kino juosta. Ir taip toliau. Viskas pagal matytus filmus: čia mūšiskiai, o ten – vokiečiai, *fricai*. Ura-a-a-a!

Kai atėjo tikra kariuomenė, kariauti jau nesinorėjo. Kareivinės ir kareiviška uniforma slėgė. Žmogaus, kurį galėtum pavadinti ginklo draugu, nebuvo. „Nabagas!“ – pasakė Antanas Terleckas, aplankęs karinėje ligoninėje Leningrade. Šiaip ne taip pavyko po pusmečio sugrįžti namo.

Kas mėnesį vyksta mūsų vienuolyno namų kapitulos, broliški susirinkimai, kuriuos visada pradėdame nuo Viešpaties angelo už žuvusius kare. Ir Vėlinių maldose yra panaši intencija: „Už karuose žuvusius, už tremtyje ir nelaisvėje mirusius.“ Dabar galvojame apie karą Ukrainoje, bet besimeldamas matau savo kareivį, žiūrintį man tiesiai į akis.

Ar žvusesieji prieš kareivius irgi tarp tų, už kuriuos reikia melstis? Kai sakoma, kad jie buvo sunaikinti, likviduoti, pasiūsti į pragarą, turi atrodyti, jog ten ne žmonės, o tik skaičiai, statistika.

Nežinau, kaip būtų tikrame kare, bet knygoje apie karą man gražiausi tie puslapiai, kuriuose kas nors galėdamas ar net privalėdamas nušauti savo priešą to nepadarė. Atsisako ar kažin kaip išsisuka, tyčia nepataiko. Dažniausiai toks sprendimas įvyksta per vieną akimirką, nesukant galvos, ar gerai. Staiga pamatai žmogų, savo artimą, ir to gana, kad nešautum. Rekomendacijos taip elgtis nėra, negali būti. Čia kažin kas iš hagiografinio žanro ar panašiai.

„Atminsi visados“, – užrašė ant nuotraukos maniškis kareivis kreivomis raidėmis. Panašiai ir atsitiko. Privalau dabar tęsti man patikėtą atminimą.

AMBER A'LEE FROST

Beveidis vadovaujančiojo personalo klasės oportunitizmas

Mano pirma reakcija paskaičius Barbarą Ehrenreich buvo didelis pasipiktinimas ir panika. Jos knyga „Už grašius“ (*Nickel and Dimed*, 2001) profesorė buvo įtraukusi į privalomo anglų kalbos modulio literatūros sąrašą mano „važinėjančių mokyti“ koledže (*commuter college*) – dviejų stambių universitetų atokiame padalinyje miesto ribose, skirtame nepasiturintiems ir netradiciniams studentams. (Pirmyn, „Jaguars“!) Ši knyga buvo pavyzdys atsidavusios pirmojo asmens žurnalistikos, išsikėlusios įtikinamą iššūkį – „pažiūrėti, ar pavyks išsiversti su gaunamomis pajamomis, ką skurstantieji mėgina daryti kasdien“. Ehrenreich „atskleidė“ sunkias nuolatinės pastangas sudurti galą su galu, visišką neužtikrintumą dėl darbo, būsto ir išteklių, dėl aliančio fizinio darbo prastėjančią sveikatą ir nuolatinį tyčiojimąsi iš Amerikos darbininkų.

Maždaug pusė mano grupiokų buvo „universitetinio amžiaus“, kiti – vyresni studentai, turintys darbą ir dažnai vaikų, tačiau nebūtinai baigę kokius nors aukštuosius mokslus. Programa buvo vakarinė, o įėjusiai profesorei apžvelgus pustūstę klasę paprastai trūkdavo vienos ar dviejų mamų, kurioms tą vakarą nepavyko rasti, kam palikti vaikus. Kartą kažkas užkliuvo už stalo ir ant grindų nuvertė krūvą knygų. Vienas mano grupiokų (aktyviojo rezervu karys, išėjęs tarnybinių atostogų) reaguodamas į triukšmą instinktyviai puolė ant žemės – kaip buvo mokytas ir (arba) dėl potrauminio streso sutrikimo. Kartais vaikai už durų spalvindavo spalvinimo knygeles arba grupiškai išeidavo pirma laiko, kad suspėtų į naktinę pamainą. Turbūt nereikia nė sakyti, kad daugumai mūsų knyga pasirodė nuobodi, o jos „atradimai“ kėlė tik juoką. Bet pati patirtis nebuvo nemaloni: knyga mums davė retą progą smagiai pasityčioti iš išsilavinusiųjų nenuovokumo. Mažų mažiausiai, knyga mūsų nesužavėjo.

Tik po daugelio metų viena draugė man paaiškino, kad „Už grašius“ iš tiesų daug kam atvėrė akis – tik ne socialistams. „Tai aišku, – ramiai man išdėstė, – kad knyga buvo skirta ne mums. Ji buvo skirta vadovų-profesionalų klasės kairiesiems.“ „Vadovų-profesionalų klasės“ (VPK) (*professional managerial class*) sąvoką buvau girdėjusi ir anksčiau, tačiau tąkart ši skirtis man pirmą kartą pasirodė tokia sociologiškai svarbi, kad jaučiausi priversta permaštyti savo įsitikinimus apie Ehrenreich. Gal ji progresyvių kairiųjų užkalbėtoja, skelbianti klasinės politikos evangeliją VPK siejoms? Ar toks tikslas apskritai vertas į jį dedamų pastangų?

Prieš imantis šių klausimų reikėtų grįžti prie mažiau žinomo Ehrenreich veikalo „Kryčio baimė: vidurinės klasės vidinis gyvenimas“ (*Fear of Falling: The Inner Life of the Middle Class*, 1989). Šioje įspūdingai didelės aprėpties ir kartu įžvalgioje knygoje nagrinėjamos istorinės sąsajos tarp vadinamosios vidurinės klasės ir progresyvizmo. Konkrečiau, Ehrenreich „Kryčio baimėje“ įvardijo ir išanalizavo savitą ir gana naują tuo metu savo geriausius laikus išgyvenančios vidurinės klasės aspektą – jos gerokai išaugusį vadovaujamą vaidmenį – ir aprašė jos socialinę, politinę ir ekonominę istoriją Amerikoje.

Atrodo, kad šiandien VPK artėja prie dar vieno savo painios istorijos posūkio, todėl Ehrenreich veikalas ir šie klausimai įgauna naują aktualumą ir svarbą.

Klasė, kuri nedrįsta savęs garsiai įvardyti

VPK – kiek miglota kategorija. Jos gynėjai ir neigėjai, ypač iš akademinio ir tradicinės žiniasklaidos pasaulio, dažnai į ją linę įtraukti tokias visuomenės palankiai vertinamas profesijas kaip valstybinių mokyklų mokytojai ir slaugytojai – iš didelio noro tikėti neišvengiama žmonių, turinčių aukštąjį išsilavinimą, bendryste. Visgi tokia laisva klasifikacija patogia ignoruoja „vadovaujančiojo personalo“ segmentą VPK. VPK personalas daro įtaką institucijų valdymui. Pavyzdžiui, prie vadovavimo universitetams prisideda jų profesoriai, nors taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad aukštajam mokslui pereinant prie neoliberalizmo jų vaidmuo neabejotinai mažėja (nuolatinis *tenured*) profesorių vietas užima adjunktai, o administratoriai ir mecenatai dabar kontroliuoja didesnę dalį universitetų veiklos nei bet kada anksčiau). Ir visgi nuolatiniai profesoriai ir administracinis personalas šiek tiek kontroliuoja vidurinės klasės darbo jėgą: be kita ko, sprendžia, ką į ją įsileisti. O slaugytojai pacientams (kuriuos privati medicina laiko tiesiog klientais) nevadovauja ir retai turi apčiuopiamos įtakos ligoninės valdymui. Panašiai ir su valstybinių mokyklų mokytojais, kurie mokiniams ne tiek vadovauja, kiek teikia paslaugą, o beveik visam jų pačių darbui vadovauja ne iš mokytojų sudarytas administracinis personalas.

Kad ir kokia miglota ir kiauira būtų, VPK išlieka naudinga sąvoka vadovų-profesionalų klasei apibūdinti, nepaisant visų pedantiškų ir ne iki galo nuoširdžių protesto balsų. Be abejo, Ehrenreich nebuvo pirmoji, vidurinėje klasėje

aptikusi ar jai priskyriusi vadovaujantįjį personalą. Buvo Davido Riesmano veikalas „Vieniša minia“ (*The Lonely Crowd*), C. Wrighto Millso „Baltosios apykaklės: Amerikos vidurinė klasė“ (*White Collar: The American Middle Class*), nesibaigiantys debatai tarp Eriko Olinio Wrighto ir Nico Poulantzo ir kt. Tačiau Ehrenreich tikslas nebuvo tiesiog apibrėžti vadovų-profesionalų klasę ir jos vietą; jis buvo konkretesnis – išnagrinėti jos savivoką. „Kryčio baimė“ įvade ji rašo: „Ši knyga yra apie tai, ką būtų galima vadinti profesionalų vidurinės klasės klasine sąmone ir kaip ši sąmonė pastaruosius tris dešimtmečius kito.“

Vis dėlto patys vidurinės klasės profesionalai šios klasinės sąmonės kaip įmanydami vengė. Savo 1976 m. veikale „Apie smulkiosios buržuazijos nesustabdomumą“ (*Von der Unaufhaltsamkeit des Kleinbürgertums*) vokiečių rašytojas (o ir kas kitas geriau gebėtų paaiškinti formalias profesionalizacijos ribas nei tikras hitlerjugendo veteranas?) Hansas Magnusas Enzensbergeris teigė, kad vadovaujančiojo personalo klasę galima apibrėžti būtent per jos nesugebėjimą suvokti save kaip klasę.

Į tą, kurie nebuvo nei kapitalistai, nei darbininkai, gretas Enzensbergeris įtraukė „vadovus, specialistus, technokratus, techninę inteligentiją“. Enzensbergeris, kaip ir Ehrenreich, save laikė šios klasės nariu ir mėgino jai atsukti veidrodį. „Tad priklausome klasei, kuri nei valdo, nei turi to, kas svarbu, – garsiųjų gamybos priemonių, ir nesukuria to, kas taip pat svarbu, – garsiosios pridėtinės vertės (arba galbūt ją kuria tik netiesiogiai ir atsitiktinai...)“. Tačiau galiausiai priėjo tokią išvadą:

Mums patiems [ši] klasė gali būti apibrėžta neigiama prasme, todėl jos savivoka taip pat yra neigiama. Smulkusis buržuas nori būti bet kuo kitu, tik ne smulkiuoju buržuas. Jis mėgina įgyti tapatybę ne priklausydamas savo klasei, o nuo jos atsiskirdamas ir ją neigdamas. Tačiau su tokiais kaip jis ji sieja būtent tai, ką jis bando nuneigti: smulkusis buržuas visada yra kažkas kitas. Ši keista neapykanta sau veikia kaip nematomumo skraistė. Ją apsisiautusi klasė save pavertė beveik nematoma. Solidarumas ir kolektyviškumas jai neįmanomi; ji niekada nepasieks savimonės – nesuvoks savęs kaip paskiros klasės.

Enzensbergerio teiginį pagrindžia ir faktas, kad VPK egzistavimą dažnai atkakliausiai ginčija kairiosios pakraipos intelektualai, kuriuos būtų galima jai priskirti. Galima paminėti, pavyzdžiui, neseniai žurnale „Jacobin“ publikuotą Davido Sessionso straipsnį „Dešiniųjų butaforinė klasių kova“ (*The Right's Phony Class War*), kuriame jis atmeta „mitinę vadovaujančiojo personalo klasę“ kaip dešinės samoklos teoriją, vadindamas ją „pseudosociologija, kuri bando supriešinti neišsikią „vadovaujančiojo personalo“ ar „kosmopolitų“ valdančiąją klasę su likusia šalies dalimi – ir taip nukreipia dėmesį nuo tų, kurie savo rankose iš tikrųjų laiko politinę ir ekonominę galią“. (Svarbu pažymėti, kad VPK teoretikai ją apibrėžia ne kaip „valdančiąją klasę“, o kaip kategoriją, kurios narių santykis su kapitalu skiriasi tiek nuo kapitalisto, tiek nuo darbininko santykio.)

O Ehrenreich apie savo smarkuolių klasės ideologiją kalbėjo be užuolankų. Ji, kaip ir Enzensbergeris, suprato šios klasės akivaizdaus nestabilumo reikšmę nuolat vykstančioje klasių kovoje. Enzensbergeris buvo įsitikinęs, kad centras neatsilaikys, kad dalis vidurinės klasės prisijungs prie kapitalizmo „ožkų“, o dauguma ilgainiui bus paversta proletariato „avimis“ ir „skins socializmo vaisius“. Enzensbergeriui rašant knygą to neįvyko, tai jį paskatino mąstyti apie sunkiai paaiškinamą VPK atsparumą.

Jis priėjo išvadą, kad vidurinė klasė dėl savo kaip „daugialypio darinio“ pozicijos (ar nuodėmės, jei norite) išsaugojo „gebėjimą prisitaikyti“ arba „beveidį oportunitizmą“. Šitokį etosą Enzensbergeris apibendrino neigalestingai: „Niekada neturėk galutinės nuomonės ir čiupk kiekvieną galimybę – tik to ši klasė galėjo išmokti iš savo permainingos istorijos.“ Dėl šio „gebėjimo prisitaikyti“ VPK retkarčiais atsiskirdavo į progresyvią politiką, kaip nutiko ir pastaruosiu metu, tačiau, anot jo, tai reikėtų laikyti ne tiek stabilium jos bruožu, kiek strategija, padedančia dar labiau sustiprinti įsitvirtinusių jos kaip kultūrinės hegemonijos architektės vaidmenį.

Visgi gal tik iš pažiūros įsitvirtinusių. Atrodo, kad Enzensbergeriui tereikėjo luktelti šiek tiek ilgiau.

Laisvasis kritimas

Tuomet Jėzus jam tarė: „Kišk kalaviją atgal, kur buvo, nes visi, kurie griebiasi kalavijo, nuo kalavijo ir žus.“

Mt 26, 52

Prabėgus vos trylikai metų nuo Enzensbergerio veikalo pasirodymo išleistoje „Kryčio baimėje“ siekiama anali-

zuoti VPK sąmonei būdingą nerimą. Atkreipdama dėmesį į šios klasės nestabilumą ir nesaugumo pojūtį – pradėdant jos staigiu pagausėjimu ankstyvuojų pokario laikotarpiu, praėjusio amžiaus septintojo dešimtmečio studentų judėjimais ir kontrkultūra ir baigiant jupiais, – Ehrenreich aprašė VPK niekaip nepaliekančią didelį nerimą ir išskyrė istorinius joje endemiškai paplitusios socialinės panikos laikotarpius, pasižyminčius neurotišku polinkiu į savianalizę, tačiau ir visiškai savivokos stoka.

Šios neurozės šaknų reikėtų ieškoti istoriniame neapibrėžtume ir baimėje, kuri atsiranda klasei suvokus save kaip „elitą“, kuriam anaipol nebūtinai pavyks išlikti kaip klasei. (Kitaip nei kitoms klasėms, kiekvienai VPK kartai reikėjo užsitarnauti savo statusą aukštojo mokslo diplomais, atitinkamomis einamomis pareigomis ir profesiniais pasiekimais.) Kaip teilorizmo smogiamųjų būrių rekrutai šios klasės atstovai tam tikra prasme nujautė, kad vieną dieną teilorizmas ateis ir jų. Vėliau sužinojome, kad šis nesaugumo jausmas ir „kryčio baimė“ buvo pagrįsti: Ehrenreich 1989 m. aprašyta VPK buvo burbulas, laikinas pokario artefaktas.

Prie savo veikalo „Kryčio baimė“ Ehrenreich grįžo Rosos Luxemburg fondui 2013 m. parašytoje esė „Jupio svajonės mirtis“, kurioje atliko nuodugnų savo nykstančios klasės skrodimą. Šios esė priede su savo buvusiu vyru Johnu Ehrenreichu ji išanalizavo „kairiųjų užimamų profesijų absorbavimą į korporacijas primenančias įmones“: apžvelgė sveikatos apsaugą, teisinę profesiją, žurnalistiką ir leidybą. Visose sferose pastaruosius penkiasdešimt metų vyko korporatizacija, kuri nuo praėjusio amžiaus dešimtojo dešimtmečio „sparčiai greitėjo“, ir nors „kairiųjų užimamos profesijos“ neišnyko, jų ligtinę galią palaiapsniui prislopino neoliberalizmas.

Tačiau pačioje esė VPK nuosmukį ji vertina nevienareikšmiškai:

Ar turėtume sielotis dėl VPK likimo, ar, priešingai, džiūgauti, kad neliko vienos susireikšminusios, elitu pasiskelbusios grupės, trukdančios kurti lygesnę ateities visuomenę? Galima pagrįsti abi hipotezes. Viena vertus, VPK atliko svarbų vaidmenį engiant ir atimant galią iš senosios darbininkų klasės. Ji beveik nesipriešino (o iš tiesų ir paripino darbo jėgą) dešiniųjų kampanijai prieš bet kokias priemones, kurios galėtų palengvinti skurstančiųjų ir darbininkų klasės gyvenimą. Kita vertus, VPK kartais buvo progresyvi jėga, ginanti akademinės minties ir visuomenės gerovės vertybes beatodairiško pelno siekio akivaizdoje.

Man atrodo, kad Ehrenreich čia atsakė į savo klausimą. VPK geriausiu atveju buvo darbininkų klasės netikri draugai, o blogiausiu – dar klastingesni jos išnaudotojai su „progresyvumo“ antpečiais. VPK kaip neoliberalizmo nešėjos nusikaltimus smerkčiau kur kas griežčiau nei Ehrenreich.

Kai VPK buvo pasiekusi aukštumas, jos vidurinės klasės „progresyvos“ iniciatyvos skurdui mažinti buvo nežmoniška nuožmios ir neveiksmingos: į galvą ateina sausasis įstatymas, eugenika ir „išdaūzytų langų“ politika. Instituciniu lygmeniu kairiosios pakraipos analitiniai centrai, tokie kaip Amerikos pažangos centras (*Center for American Progress*) ir Gateso bei Fordo fondai, nuolat propaguodavo neoliberalią politiką ir privataus sektoriaus sprendimus skurdo problemai spręsti, patogia vengdami ekspropriacijos, persikirstymo ir visuotinių viešųjų programų bei paslaugų.

Taip, reikia pripažinti, kad pilietinių teisių, moterų išsilavinimo ir gėjų teisių srityse buvo nepaprastai sėkmingų kampanijų, kurias vykdė jėgos suvieniję kairieji ir leftistai. Tačiau tokiuose mūšiuose kautis lengviau nei klasių kovoje (nemaža dalimi dėl to, kad pirmieji neišvengiamai parūpina keletą „šiltų“ vietų VPK kompradorams). Net ir daugelis Naujajį kursą rėmusių kairiųjų ekonomines reformas palaikė tik įsprausti į kampą: jų paramą užtikrino numanoma grėsmė, kad nepaklusus ambicingo Amerikos darbininkų judėjimo reikalavimams situacija gali tapti dar ekstremalesnė.

Tad dėl šio skęstančio laivo ašaros nebraukiu – geriau jas pasaugosiu darbininkų klasės nariams, kuriems palikta apmokėti sąskaitą, nors prie jų pastaruosiu metu galėjo prisijungti ir keletas naujų VPK tremtinių. Čia kyla ir praktiškesnis klausimas: ar prie „avių“ prisijungs didesnė dalis buvusių VPK narių? O gal dauguma jų vietoj to tapatinsis su „ožkomis“, kaip Steinbecko patetiškai „laikiniai nenusisekę milijonieriai“? O galbūt klasinės sąmonės jie visai neįgis ir pasiduos liumpeniškam bejėgiškumui, izoliuodamiesi tiek nuo (avių) bandos, tiek nuo (ožkų) kaimenės?

Nukelta į p. 4 ►

Beveidis vadovaujančiojo personalo klasės oportunitizmas

► Atkelta iš p. 3

Ar turime ką bendro su godžiu parazitų?

Ką profesionalų vidurinė klasė gautų – arba galbūt prarastų – iš didesnės lygybės ateityje? Vidurinės klasės progresyvizmo problema – galbūt ir didžiausia – yra ta, kad šis klausimas niekada nebuvo keliamas. Buvo daroma prielaida, jog Amerika pakankamai turtinga, kad pasirūpintų visais skurstančiaisiais be jokių nuostolių likusiems. Buvo ir dar viena prielaida – kad nauda vidurinei klasei bus išskirtinai dvasinio pobūdžio, – atvėrusi kelią dešiniųjų teorijoms apie „tikruosius“ kairiųjų elito motyvus ir tikslus.

Barbara Ehrenreich, „Kryčio baimė“

Ilgą laiką priklausau Amerikos demokratiniais socialistams (*Democratic Socialists of America*, DSA) – neįprastai principingai antikapitalistinei organizacijai, kurią 1982 m. įkūrė Saltojo karo eros socialdemokratas Michaelas Harringtonas prieš pat kairiesiems, tokiems kaip Francis Fukuyama, pradėdant skelbti „istorijos pabaigą“. DSA ilgai buvo didžiausia socialistinė organizacija Jungtinėse Valstijose ir buvo keista, kartais džiaugsminga, o kartais ir neramu stebėti stulbinamą jos narių skaičiaus augimą ir organizacijos pokyčius po Bernie Sanderso 2016 m. kampanijos. (Truputį juokinga, kad DSA garbės pirmininke kartą buvo išrinkta ir pati Barbara Ehrenreich, bet edipiško entuziazmo vedama organizacija 2017 m. Nacionalinio suvažiavimo metu šios pareigybės atsisakė.)

Retkarčiais mane vis dar pakviečia paskaityti pranešimų DSA renginiuose, o pastarąjį sykį tai dariau DSA technologijų sektoriui skirtos darbo grupės prašymu – joje vyravo pabrėžtinai VPK priklausantys, minėtame sektoriuje dirbantys DSA nariai. Man buvo skirta tema „Įvairovė technologijų sektoriuje“, kurią įkvėpė „Google“ programinės įrangos inžinieriaus Jameso Damore'o liūdnam pagarsėjęs laiškas, kritikuojuantis įmonės įvairovės politiką. Skaityti pranešimą pakvietęs draugas teisingai pažymėjo, kad technologijų sektorius nebėra saujelė verslių specialistų: jis nuolat auga ir tampa globalia darbo jėga, apimančia ir smulkiuosius buržua, ir, taip sakant, proletariata.

Vis dėlto negalėčiau pasakyti, kad tame renginyje daug tokių darbininkų mačiau. Šnekėjo visokie žmoniškųjų išteklių skyrių atstovai, kurių vienas teigė, kad „svarbiausia – samdymo praktika“, ir ragino renginio dalyvius kreiptis į jų skyrius, jei kas nors ne taip. Viena moteris panor perskaityti ilgą mokslinį straipsnį apie spausdintuvinių profsąjungų, kuri priešinosi automatizavimui ir kitiems pokyčiams, atversiantiems kelią mažai apmokamoms darbo vietoms, kurias daugiausia užimtų profsąjungai nepriklausančios moterys. Ji čia išvelgė seksistinę profesinių sąjungų prigimtį.

Auditorija buvo „įvairi“ pagal geriausias mūsų kairiųjų, širdims mielų „Ikea“ ir „Coca-Cola“ reklamų tradicijas, bet keletą išvalgiausių pastabų visgi išsakė barzdoti ir (tikėtina) cislųčiai, heteroseksualūs baltieji vyrai. Vienas jų kukliai tarstelėjo, kad „žmoniškųjų išteklių skyriai iš tiesų dirba vadovybei“, kitas atkreipė dėmesį, kad didžiausia technologijų sektoriaus „įvairovė“ priežastis – smarkiai išnaudojami informacijos centrų darbuotojai trečiojo pasaulio šalyse.

Iš pirmo žvilgsnio didesnis vyriškosios lyties, barzdoto, baltaodžio technologijų sektoriaus darbuotojo klasinis sąmoningumas gali stebinti, tačiau jo aiškesnį klasių konflikto matymą lemia technologijų sektoriaus vadybiniai principai. Šis sektorius ir dėl teisingų priežasčių, ir dėl reputacijos tarp kairiųjų visapusiškai absorbuoja „įvairovę“ į savo organizacinę kultūrą ir žmoniškųjų išteklių programas. Jei esate moteris ir (arba) priklausote mažumai, dirbate „Google“ ir jūsų darbas jums nepatinka, visas pasaulis – įskaitant ir patį darbdavį – jums aiškina, kad taip yra dėl to, jog esate moteris ir (arba) priklausote mažumai. Tačiau – jums taip pat aiškina – jūsų darbdavys skuba į pagalbą su jautrumo mokymais, įvairovės iniciatyvomis ir skubiais atleidimais (netikusiu darbuotoju, kaip žinoma), kurie viską sutvarkys ir padės kurti geresnę darbo aplinką, o kartu ir teisingesnę pasaulį. Na, o jeigu esate heteroseksualus, baltaodis „Google“ dirbantis vyras ir jūsų darbas jums nepatinka, jūs žinote, kad taip yra dėl to, jog jūsų darbas netikęs ir jūsų įmonė jums tikrai nepadės. Žmoniškųjų išteklių skyrių pučiama kairuoliška tapatybinė migla taip gerai neveikia išnaudojamų ir nesaugiai dėl savo darbo besijaučiančių technologijų sektoriaus *bičių*.

Vakarą užbaigė klausimų ir atsakymų dalis, jos metu viena moteris labai susirūpinusi klausė: „Ką man daryti, jei į profsąjungą nori stoti alternatyviosios dešinės veikėjas?“

Neslėpdama sumišimo atsakiau, kad jeigu į tavo profsąjungą nori stoti kažkas iš alternatyviosios dešinės, jau laimėjai.

Mano teiginys ją aiškiai sutrikdė, todėl paaiškinau, kad profsąjungai reikia visų, nes galutinis tikslas – sustabdyti įmonės darbą. Sakiau, kad tokia ir yra profsąjungų esmi-

nė prielaida: jos nėra socialiniai klubai žmonėms, kuriuos vienija progresyvios vertybės; jų esmė – bendra kova, o kolektyvizmas yra vienintelis būdas išnaikinti visą tą *ofisinį* atžagarumą (*office bigotry*), kuris jus taip neramina. Jos tai neįtikino.

Apie šį nutikimą pasakoju siekdama iliustruoti socialistinės VPK kūrimo kliūtis, tačiau panašių atvejų buvo ir daugiau (ypač pastaruoju metu suintensyvėjus „baltųjų apykaklių“ profsąjungų steigimuisi), ir būtent čia slypi tragiška didžiojo vidurinės klasės egzodo ironija: net ir po kryčio, net ir būdami „kairuoliškose erdvėse“, jos atstovai išlieka per arti vadovybės – ar bent ten save mato, – kad jų vaizduotė neapsiribotų kairuoliška žmoniškųjų išteklių politika. Darbininkus jie dažnai suvokia kaip iš prigimties antikairuoliškus antagonistus. (Pakanka pažvelgti į tai, kaip į nenusisekusią Hillary Clinton kampaniją reagavo žymūs kairiosios pakraipos žiniasklaidos ir akademinės bendruomenės nariai, pagaliau radę atsakymą į seniai pamėgtą klausimą „Kodėl darbininkų klasė balsuoja nepaisydama savo interesų?“ – ją apkaltino nepakantumumu ir mizoginija.)

Daug atsidavusių VPK socialistų, nuo Ehrenreich iki šį renginį organizavusio draugo, istoriškai pervertindavo, kiek kairieji gali padėti – arba kada nors iš tiesų padėjo – darbininkų klasės amerikiečiams. Vietoj to dauguma VPK kairiųjų linkę darbininkų klasei priskirti savo pačių interesus, kad legitimuotų savo pabrėžtinai vidurinės klasės tikslus (pavyzdžiui, erdvės kabinetas ir galimybė įsigyti technologijų bendrovės akcijų) išpažindami progresyvią politiką. Todėl kai „pakeleiviai“ iš vidurinės klasės išgirsta frazę „kairiųjų elitą“, vartojamą progresyviame VPK sparnui apibūdinti, jie daro prielaidą, kad tai ne kas kita nei šunų švilpukas (*dog whistle*) siekiant pakurstyti darbininkų klasės panieką sau. Sessionso straipsnis žurnale „Jacobin“ – aiškus tokios mąstysenos pavyzdys, bet ir „Kryčio baimė“ kartais perdėm aiškiai protestuojama prieš dešiniųjų populistų polinkį išnaudoti kiekvieną progą kritikuoti neva mistinį „kairiųjų elitą“.

Tai taip pat parodo ne darbininkų vadovaujamų kairiosios pakraipos organizacijų trūkumus. Pavyzdžiui, „Google“ paieškos atkasta narystė DSA jau nebėra reputacinė dėmė: DSA yra respektabili vidurinės klasės organizacija, kurioje išsilavinusi ir ryžtinga jaunuomenė gali pademonstruoti savo lyderystės įgūdžius, darbo etiką ir atsidavimą. Ji pritraukia savo socialinę padėtį galinčius tik pasibloginti (*downwardly mobile*), tačiau ambicijų turinčius VPK narius, kurie nevens minėti savo narystę atvirai socialistinėje organizacijoje kaip progresyvizmo įrodymą, kad gautų tą geidžiamą erdvę kabinetą. Kitaip nei veiksmingos profsąjungos, DSA, nepaisant jos deklaruojamo priešiško kapitalizmui, nėra labai jau priešiška kapitalistams. Ir vis dėlto DSA geba kurti nesuskaičiuojamas, segreguotas, saujelei susietų interesų grupių atstovaujančias „darbo grupes“, išsamias nuoskaudų politikos gaires ir ilgus pagal pirmenybę nesurikiuotų politinių reikalavimų sąrašus, atspindinčius VPK narių, kurių daugelis kritė ir nepajėgia pakilti, jaučiamą nerimą. Taip jau sutampa, kad ši vidinė organizacijos tendencija atitinka įmonei lojalus darbuotojo (*company man*) etosą – be didesnių trikdžių dirbančio žmoniškųjų išteklių skyriaus sieki ir Enzensbergerio minėtą talentą prisitaikyti.

Būtų sunku nesutikti, kad literatūros apie paternalistinę VPK panieką darbininkų klasėms tikrai netrūksta (apie ją rašė ir ta pati Ehrenreich), tačiau VPK intelektualai dažnai nesuvokia, kokią stiprią neapykantą šios klasės nariai jaučia vienas kitam. VPK niekad nepasizymėjo klasiniu solidarumu (į galvą ateina makartizmas), o jos pastarąjį meto proletarizacija (paspirtinta nuožmiai konkurencingos darbo rinkos, atomizacijos, nuotolinio darbo, ekonominio nesaugumo, interneto formuojamos socialinės dinamikos, profesionalizacijos, teilorizmo ir kt.) šios aistros ryti savus anaipol nenuslopino. Su tokiu kanibalizmu neseniai tiesiogiai susidūrė ir pati Ehrenreich.

Šių metų pradžioje ilgametė Amerikos imperializmo kritikė atsainiai pajuokavo tviteryje: „Kad Amerika neišgyvena nuosmukio, patikėsiu tik tada, kai mūsų namų tvarkymo guru Marie Kondo išmoks kalbėti angliškai.“ VPK kairiųjų *tviteriečių* reakcija buvo ne tik itin nepamatuota – ji buvo brutali. Viena išvalgiausių ir principingiausių Amerikos leftisčių, kuri vis pakurstydavo seniai nebemadingo socializmo ugnį, buvo apkaltinta rasizmu ir ksenofobija. Kilo klausimas, kam tai iš tikrųjų sukėlė isterijos priepuolį, o kas tik ciniškai naudojosi situacija. Kas buvo tie nesusipratėliai, įtikėję Ehrenreich rasizmu, o kas tiesiog atkartoję kaltinimus ir pasmerkimus dėl galios, pasidalytų įrašų skaičiaus ir turinio (o gal ir galimybės paspartinti žurnalistinę karjerą)?

Triukšmas kilo ne tik tviteryje. Šis „įvykis“ sulaukė ir didžiųjų žiniasklaidos priemonių dėmesio, joms Ehrenreich „rasizmas“ buvo iš anksto nuspręstas klausimas. „New York Daily News“ pasirinko tokią antraštę: „Autorė Barbara Ehrenreich griežtai kritikuojama už rasistinį tviterio įrašą apie Marie Kondo“. „USA Today“ antraštė skambėjo taip:

„Jau ištrintame rasistiniame tviterio įrašė autorė Barbara Ehrenreich užsipuolė Marie Kondo“ (tiesa, vėliau „rasistinis“ buvo pakeistas „ksenofobišku“).

Na, o bedvasio kairiosios pakraipos žurnalo „Fast Company“, kuris save vadina „pasaulyje pirmaujančiu progresyvios verslo žurnalistikos prekės ženklu, unikaliai orientuotu į technologijų inovacijas, lyderystę ir dizainą“, tūkstantmečio kartos žurnalistas iš Bruklino Cale’as Guthrie Weissmanas surado laiko tuo pačiu metu savęs pagailėti ir pasireklamuoti tobulai įvaldytu VPK žiniasklaidos stiliumi:

Apskritai ir vėl susiduriame su nemalonia situacija, kai žmogus, kurį laikėme geru ir tyru, galiausiai parodo savo tamsiąją pusę. Man asmeniškai dėl to ypač liūdna, nes Ehrenreich baigė mano alma mater Reedo koledžą, ko neįvengdavau minėti, neslėpdamas pasididžiavimo. Dabar teks ieškoti kito absolvento, kurio laurais galėsiu puikuotis.

Jau esu sakiusi, kad Yale’io ir Harvardo universitetų ekspropriacija ir pavertimas viešosiomis institucijomis būtų pergalė klasių kovoje. Bet mažasias laisvųjų menų aukštąsias mokyklas, tokias kaip Reedo, *Wesleyan* ir Oberlino koledžai, turbūt iš tikrųjų reikėtų sudenginti.

Laimei, kaip pažymėjo pati Ehrenreich, kartų kova yra vidurinei klasei būdinga patologija, todėl tokie žiaurūs, išdavikiški ir šventuoliški atšaukimo kultūros apologetai beveik neišvengiamai sulauks savo ironiško atpildo. Lieka palinkėti, kad visi jie susilauktų būrio stiprių, sveikų paliukuonių, kuriems galėtų perduoti savo tėvažūdiškus polinkius.

Merginos, kieno jūs pusėj?

Jie gali būti politiškai dirglūs, bet politinės aistros jie neturi. Jie yra choras, kuris pernelyg bijo murmėti, pernelyg isteriškai ploja. Jie – užnugario sergėtojai. Trumpuoju laikotarpiu jie stringalviais vaikysis prestižo; ilguoju – seks paskui galių. Prestižą galiausiai lemia galia. O kol kas Amerikos visuomenės politiniame turguje naujoji vidurinė klasė laukia pirkėjo; tas, kuris atrodys pakankamai respektabilus, pakankamai stiprus, jį turbūt ir nusipirks. Iki šiol niekas nepateikė dėmesio verto pasiūlymo.

C. Wright Mills, „Baltosios apykaklės“

Jei susidaro įspūdis, kad savo argumentui pagrįsti pasakoju per daug nutikimų, tai darau sąmoningai protestuodama prieš vidurinės klasės polinkį į minimalizmą, VPK labai dažnai painiojamą su „geru skoniu“. Todėl papasakosiu dar vieną – apokrifinę istoriją apie Nikitos Chruščiovo ir Zhou Enlai susitikimą. Chruščiovas Enlai sakė, kad jūdviejų niekas nesieja, nes pats esą angliakasių sūnus, o Enlai tėvai – mandarinų feodalai. Į tai Enlai (jei norėtumėte šį pasakojimą dar labiau romantizuoti, rekomenduojau paieškoti jo jaunystės nuotraukų) esą atsakęs: „Taip, ir abu esam savo klasių išdavikai.“

Nesileisdama į kalbas apie Staliną, revizionizmą ir kinų nesutarimus su sovietais, visada įtariau, kad jei Ehrenreich galima laikyti perdėm optimistiška dėl VPK socialistinio potencialo, taip yra būtent dėl to, kad ji yra atsidavusi ir juokauti nenusiteikusi savo pačios klasės išdavikė. Geresniame ir, manytina, neskoningesniame pasaulyje kiekvienas miestas turėtų po Ehrenreich aikštę ir bronzines skulptūras su prierišu: „Barbara Ehrenreich. Ištikima darbininkų draugė ir didžioji vadovų-profesionalų klasės išdavikė bei gelbėtoja.“

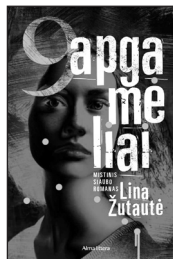
Turime labai nedaug tokių kaip ji – leftistų, socialistų, materialistų intelektualų, kurie vadinamąjį kultūros posūkį į postmodernizmą ištverė neprarasdami budrumo ir įžvalgumo. Nesu tikra, iš kur šie brangintini nukrypimai kilo, bet kartu su bendraminėiais iš VPK ir vidurinės klasės praleidau valandų valandas, siekdama tai suprasti. Nemėgstu pabrėžtinai nemarksistinių aiškinimų apie jos „nepaprastai tvirtą charakterį“, todėl lauzau galvą ir nieko nesugalvoju. Visiškai įmanoma, kad VPK gretose nėra galimybių nuosekliai išsiugdyti imunitetą neoliberalizmo poveikiui. Galbūt tai anomalija, atsitiktinė idiopatinė mutacija, o gal, kaip seksualinės orientacijos arba kairiarankystės / dešiniarankystės atveju, tiesiog esama per daug veiksmų, kad būtų galima išsiaiškinti – juo labiau atkartoti, – dėl ko tampama darbininkų draugu iš vidurinės klasės.

To nesakau iš intelektualinio susižavėjimo Ehrenreich ar jai tarsi motinai jaučiamos pagarbos; tai sakau kaip įspėjimą. Tiek Jeremy Corbyno, tiek Bernie Sanderso kampanijos susidūrė su realia grėsme dėl vidurinės klasės kairiųjų lojalumo pervertinimo. Taip, abi kampanijos sulaukė gausios paramos iš kritimo stadiją patiriančios VPK, tačiau kas nutiks, kai tie žmonės susigrąžins turėtas pozicijas arba bus priversti rinktis – „kairuoliškos vertybės“ ar socializmas? ►

Šiurpi pasaka apie nemeilę

Lina Žutautė. *9 apgamėliai*. Mistinis siaubo romanai. V.: Alma littera, 2024. 271 p.

„9 apgamėliai“ – pirmasis vaiku rašytojos ir iliustruotojos Linos Žutautės kūrinys suaugusiesiems, papildantis lietuvių literatūroje negausias siaubo žanro atstovų gretas. Romanas įtaigiai supintas iš prieštarų: fantastiškumo ir kasdienės buitės situacijų, keistos praeities ir košmariškos dabarties, kaimo gyvenimo ir atpažįstamos

šiuolaikybės. Dvilypimai pasireiškia ir yra suderinami dvivardžio pagrindinio veikėjo Andriaus Antano. Bebaigiant trečiąją dešimtį jam tenka pažinti save ir atsigręžti į savo praeitį bei šeimos istoriją, nes po šonkauliais atranda juodą akivarą. Ir tai nėra vien metafora. Ši „klaiki duobė krūtinėje“ (p. 91) fiziniu pavidalu veikia kūrinio vidinėje tikrovėje, o jos kilmė ir paskirtis – įtraukianti mįslė, leidžianti tyrinėti žmonių vidinę tamsą, „užaugin[amą] krūtinėje iš pykčio, pavydo, baimės ar nusivylimo sėklos“ (p. 256).

Pirmiausia į akis krenta tai, kad kūrinys taškosi šlykščiais vaizdiniais: krauju, išvirtusiais viduriais, seilėmis, sprogstančiomis akimis, iš ausų lendančiomis kirmėlėmis, gyvais užkastais šuniukais. Tačiau tai tik pabarstukai, sudarantys savotišką bjaurumo estetiką ir prisidedantys prie šiurpo įspūdžio. Žmogiškos kasdienybės daugiau nei mistikos, o šlykšti vaizdinija, kaip ir fantastiniai elementai, ne pati savaime baisi, bet veda tiesiai prie pagrindinių romano temų: žmonių žiaurumo ir tamsumo; tai galiausiai reiškia nemeilės ir meilės dinamiką. Taigi pamažu išgliaudoma kūrinio šerdis švelni ir didaktiška, lygiai taip pat tinkanti vaikiškoms knygelėms ar pasakoms: „meilė buvo, yra ir bus stipresnė už neapykantą“ (p. 258). Andriaus Antano vidiniam meilės pradui čia atstovauja Anciaus pravardė anūkiui davusi baba, savo rūpesčio ir besąlyginės meilės pripildžiusi vaikystę vaiko, kuriam teko iškęsti tėvų skyrybas ir mamos depresiją. Tamsioji babos antrininkė – paslaptinė Mirakulio miško pelkėje tūnanti žiezmarą; vadinamoji ji puikiai atitinka lūkesčius siaubo žanrui. Nemari beakė žilagalvė kerštaudama dėl dukters išniekinimo atliepia žmonių vidinį purvą ir pildo jų norus, paversdama šiuos praeities egzistavimą paslaptis persmelkia pagrindinio veikėjo dabartį kvapu, diktuojančiu melus ir žiaurų elgesį. Tai ne vien metafora – „pūvesiai, pelkė, [...] saldus, aitrus, sugižęs, su geležies arba kraujo prieskoniu“ (p. 123) kvapas, kaip ir ranką ženklinantys devyni apgamėliai, nuolat primena apie vaikystėje patirtą susidūrimą su ja. Tą nutikimą Ancius stengiasi tiek suvokti, tiek pamiršti, todėl nerealios būtybės egzistavimas iš pradžių tik numanomas, o jos vaidmuo vyriškio gyvenime nėra išsyk aiškus.

Išorinio veiksmo nedaug, pirmame plane veikėjų vidujybė: jų mintys, išgyvenimai, atsiminimai. Siužetą išjudina vakarėlio metu aptiktas akivaras. Atsiveriantis dėl tamsių jausminių būsenų, jis paverčia Ancių žudiku, kuris vis šaltakraujiškiau pribaugia keletą žmonių. Galima sakyti, jog akivaras atstovauja įvairiausiems „graužiantiems“ jausmams, tokiems kaip gėda, nerimas ar kaltė; tačiau jis graužia ir tiesiogine prasme: „juoda liulanti masė tarsi riebus besotis vikšras kąsnis po kąsnio ėda Sigito lūpas, nosį, skruostus, tada pereina prie akių, praryja liežuvį, graužiasi gilyn į kaukolę, susiurbia smegenis, todėl Sigio kaklas dabar baigiasi šlykščia susiraukšlėjusios odos juosta su keliais sulipusių plaukų kuokštais pačioje pabaigoje, kaip tik ten, kur turėtų būti Sigito skalpas, tarsi jo galva būtų nučiulpta kaip saldainis ir likęs tik baltas lipnus kotelis“ (p. 219). Taip, pasitelkiant fantastinių kūrinių savybę pažodžiui įdarbinti perkeltinius pasakymus, paveikiai nagrinėjamos nainkančios jausenos ir jų nereflektavimo pasekmės.

Svarbi pasakojimo dalis – pagrindinio veikėjo vaikystės fragmentai, kurie tankiai supinti su jo dabartimi. Pasakojimas takus ir turi savo ritmą: derinami būtojo laiko prisiminimai ir pasakojamoji dabartis, o perėjimai tarp šių gramatinių kategorijų itin sklandūs – į prisiminimus veikėją organiškai panardina pamatyti vaizdai ar išgirsti žodžiai. Taip pasakojime Andrius Antanas Tyla atsiskleidžia kaip dvilypis personažas – jis ir teisuolis, ir nusidėjėlis, ir sutrikęs vaikas, ir šaltakraujis žudikas, pats nesuprantantis savo siuto, fiksuojamo iš trečiojo asmens perspektyvos. Todėl Ancius nepanašus į tipišką, kryptingai veikiančią piktadarį. Užsisklendęs, vengiantis konfrontacijų, bėgantis nuo kitų ir apgailintys savo aukas, jis ir pats

atrodo veikiau kaip auka, išsigandusi netikėtų metafizinių pokyčių – arba nesuprastų savo jausmų. Nors veikėjo šaltakraujiškumas ir dvideidiškumas, iš pradžių sąlygojami jos, pamažu pasirodo vis autonomiškesni, Andrius Antanas Tyla išlieka simpatiškas, net savotiškam moralumui atstovaujantis veikėjas. Kaip toks jis atsiskleidžia, pavyzdžiui, priešpriešoje su veterinaru Sigiū, kuriam Ancius atkeršija už tai, kad tas pribaugia apsinuodijusį senos kaimynės katina. Dvilypis veikėjo vaidmuo – ir kankinančiojo, ir kankinio – gali būti aiškinamas taip: nutylėtas pyktis, pavydas, vienatvė, apmaudas žalingi tiek pačiam nuoskaudas laikiniam, tiek aplinkiniams. Tokia žinia, nors gana akivaizdi, komunikuoja subtiliai, nes pačiame romane tiesioginio psychologizavimo ar svarstymų apie tikrąsias (vidines) baisybes nėra.

Informacija apie lemtingus praeities nutikimus analipsėse dozuojama saikingai ir kuria intriga, o tokia pasakojimo strategija pažymima veikėjo pavarde Tyla. Negana to, trileriški nutylėjimai, informacijos užlaikymas, melavimas, užsisklendimas nuo savęs bei kitų charakterizuoja veikėjų ir jų tarpusavio santykius. Tylai atstovauja Jurga, kuri „niekam nepasakoja, niekada nieko nepasakoja“ (p. 46). Anciaus mylimoji turi tokius pat devynis apgamus ir gausybę paslapčių, kurias jis nujaučia ir dėl to kankinasi. Šokinėjanti fokusuotė leidžia papasakoti ir Jurgos istoriją, kuri lieka iki galo nežinoma Andriui, bet atskleidžiama skaitytojui: vaikystėje susidūrusi su žiezmarą, Jurga taip pat gavo savotišką ginklą, atliepantią vaiko nuoskaudą. Paslaptinė tamsiaakė, kurios žudymo būdą galima pavadinti toksiškumu, iškelia Anciaus tamsiąją pusę, arba, veikėjo žodžiais, padeda jam suprasti, kas jis yra „iš tikrųjų“, kai „pažvelgti realybei į akis kartais būna žiauriai sunku“ (p. 246). Nepaisant fantastiškų gebėjimų nužudyti, šie du pagrindiniai veikėjai, kaip ir visi šalutiniai, yra atpažįstami ir nelėkšti. Jie įtaigiai charakterizuojami pasitelkiant savitą kalbą ir būdą atskleidžiančias buitines detales, pavyzdžiui, aprangą, mėgstamiausias gėles, valgmę įpročius, darbus ir užsiėmimus. Kiekviena smulkmena pasirodo reikšminga; tai tampa akivaizdu skaitant romaną antrą kartą. Taigi kūrinio sąranga dinamiška – greitai besivystantis esamojo laiko veiksmas lėtina sklandžiai įterptų praeities prisiminimų, – tačiau ir tvirta, dar logiškesnė dėl antrą kartą skaitant pastebimų raiškių detalių bei užuominų, kurios aiškina mįslingus reiškinius ir padeda interpretuoti pabaigą.

Romanas stebina išbaigtumu, ekspresyvia ir personalizuota kalba, o ypač – turinio, temų ir pasakojimų strategijų tarpusavio derme. Tačiau bendrą įspūdį kiek sumenkina nuvilianti, pernelyg atvira kulminacija, kurią pasiekus nelieka jokių klausimų. Paprastai tariant, nemeilė perverčiama į meilę, o atskleidžiamas žiaurus pačios žiezmaros likimas užantspauduoja romano moralą, tiesiai išsakytą dar kūrinio pradžioje; tai į babos lūpas įdėta mintis: „Nemeilė yra nuodėmė, vaikeliuk, nemeilė. Pati didžiausia, pati sunkiausia, nei nuvalysi kuo, nei dantimis išgrausi“ (p. 43). Pagaliau įvykstantis Anciaus ir žiezmaros susitikimas primena fantastikos klasikės Ursulos K. Le Guin trilogijos „Žemjūrės burtininkas“ (1968) pirmosios dalies pabaigą, kur pagrindinis veikėjas, daugybę metų bijojęs savo po pasaulį keliaujančio šešėlio, galiausiai į jį atsigręžia ir apkabina. Toks simbolinis susijungimas su maskuota savo tamsiąja puse įvyksta ir „9 apgamėliuose“: Ancius „apsikabina pelkėje stovinčią moterį. Ji irgi apsikabina Ancių, įsikniaubia veidu į jo akivarą ir stovi taip iki galo, iki pačios pabaigos, ramiai, su neapsakomu palengvėjimu“ (p. 260). Tokiu tamsiosios figūros priėmimu vyriškis priima dalį savęs, kartu išlaisvindamas žiezmarą iš jos „pasirinkto pasaulio“ – neapykantos ir keršto pasaulio. Aiškiai perskaitoma ir interpretuojama, kūrinio pabaiga tiek tragiška, tiek šviesi ir viltinga; taip, vėlgi žongliuojant priešpriešomis, išvengiama banalumo. Pražudęs mylimąją Jurgą, iš gėdos ir kaltės susinaikinęs vyras vis dėlto pasirenka meilę, žadančią gyvenimą ir naują pradžią, – virsta žemėmis, kuriose pats pasėja žolės sėklų. Taigi Ancius, nepaisant visų nužudymų ir vidinės tamsos, išlieka pozityvus, tapatinintis skatinantis veikėjas, kurio istorija kviečia netylėti, t. y. pamatyti ir priimti kiekvieno krūtinėje glūdintį didesnį ar mažesnį, perfrazuojant (p. 91), kliuksintį, juoduojantį ir iš proto varantį akivarą. Juk priėmimo veiksmas – tai meilės judesys, paverčiantis tamsą dar ir įgalinantis atgimimą meilės pasaulyje.

– RADVILĖ MUSTEIKYTĖ –

Jau dabar jie pradeda atsukinėti nugaras neseniai pamiltai kairei.

Dėl „Brexit“ referendumo rezultato dejuojantiems vidurinės klasės kairiesiems kažkaip pavyko buržuazinių kosmopolitizmą pakrikštyti „kairiuoju internacionalizmu“ ir paaukoti Corbyno kampaniją niekam neatskaitingų kapitalistų klikos labui. Šiuo metu jie Leiboristų partiją kritikuoja „iš kairės“ – kai kurie dėl to, kad Europos Sąjungą supainiojo su Kominternu, kiti tenori toliau patogiai atostogauti Mikone (kur šiomis dienomis dar ir kažkaip mistiškai pigu). Daug buvusių Sanderso rėmėjų – ypač iš „kairiosios žiniasklaidos“ – jau atsitraukė arba mėgina įtikti abiem pusėms, sakydami, kad palaiko „daugiau šansų laimėti turinčius“ kandidatus, ir kartu pataikaudami netikriems kairiosios ir tapatybinės politikos šaukliams žiniasklaidoje ir Demokratų partijoje. Vidurinės klasės progresyvistus painiodami su draugais socialistai save stato į rizikingą padėtį: pamatas, kuriame per daug šios nervingos, neapsisprendusios klasės atstovų, yra pasmerktas trūkinėti ir irti, nugriaudamas viską, ką ant jo mėginame pastatyti.

Iš C. Wrighto Millso pramintųjų „užnugario sergėtojai“ galima pagrįstai laukti tik to, kad jie šliesis prie galios, o šiuo metu tai reiškia stojimą į neoliberalų pusę. Toks lojalumas hegemonijai nėra kokia neatsiejama charakterio silpnybė – tai esminė jų egzistavimo priežastis. Kapitalizmas juos tam sukūrė. To jie net sąmoningai nesuvokia, nes esminė jų ideologinių įsitikinimų prielaida – kad esama tvarka būtinai yra „pažangos“ rezultatas. Todėl į kairę jie pasislinks (ir ten liks) tik įtikėję, kad toks politinis projektas jau neišvengiamas, arba jei jų ir taip nestabili padėčiai kels grėsmę kas nors dar radikalesnio. Jei ką nors galima spręsti iš Naujojo kurso kairiųjų pavyzdžio, tai labai gali būti, jog priversti vidurinės klasės progresyvistus persiorientuoti iš neoliberalizmo į kad ir nuosaikią socialdemokratiją gali tik reali komunistų grėsmė.

Socialistai visada į savo gretas priimdavo klasių išdavikus ir juos vertindavo – ir ne tik tuo požiūriu, kuriuo juos vertina paliegusi intelektualų klika, save vadinanti „kaire“; klasių išdavikai buvo nepamainomi bendražygiai per visą socializmo istoriją. Tačiau šie išskirtiniai disidentai jokiū būdu neturėtų būti laikomi įrodymu, kad visa jų klasė jau kažkaip pribrendusi pokyčiams, lygiai kaip nuolatinės profesūros (*tenure*), spaudos ar bet kokios juopio svajonės versijos mirtis neatverčia VPK į socializmą.

Jei darbininkų klasei vieną dieną pavyks vidurinę klasę paversti draugais, to priežastis nebus šią kažin kaip radikalizavusi nuosmukio patirtis. Tai įvyks dėl to, kad susikurs galingas, gerai organizuotas darbininkų klasės judėjimas, kuris vidurinę klasę įtrauks į savo gretas. Tai turi vykti tiek ideologiniu, tiek instituciniu lygmeniu: VPK turi būti ne tik įtikinta prisijungti dėl bendro tikslo, bet ir absorbuota į darbininkų klasę.

Be integracinių priemonių, tokių kaip socialinis būstas įvairias pajamas gaunančioms grupėms, taip pat reikia panaikinti tradiciškai VPK priskiriamų profesijų tiek su „vadovavimu“, tiek su „profesionalumu“ susijusius aspektus. Kalbant apie pastarąjį, gera pradžia būtų nemokamas aukštasis mokslas ir neaktualių mokomųjų dalykų atsisakymas. Medicinos praktika – kvalifikuotas darbas, kuriam reikalingi itin specializuoti mokymai, bet ginekologui neprivalu universitete krimsti Platono. O dėl pirmojo: VPK institucijų, tokių kaip universitetai ir ligoninės, pavertimas viešosiomis gėrybėmis yra ne tik būtina bet kokio socialistinio projekto sąlyga, bet ir geras lakmuso popierėlis žvalgantis sąjungininkų VPK kloduose. Paklauskite sunkiai besiverčiančių adjunktų, ar jie norėtų, kad jų universitetuose mokslas būtų nemokamas, ir dauguma atsakys teigiamai. Tačiau jų paklausę, ar norėtų, kad jų profesijos būtų perorientuotos į viešąsias paslaugas – pavyzdžiui, juos paverčiant valstybės tarnautojais, kaip Vokietijoje, – nebūtinai sulauksite tokio tiesaus atsakymo. Ir vis dėlto, jei jie būtų pasiruošę atsisakyti savo vadovavimo privilegijų, tuomet visai galima juos laikyti tikrais darbininkų draugais iš VPK – bent jau tol, kol neįrodys priešingai.

VPK gali – ir turi – būti priversta įsipareigoti save likviduoti, tačiau bandymai atversti į tikėjamą klasę, kuriai taip sunku vien pripažinti savo egzistavimą, yra pasmerkti žlugti. Šios retos ir trapios progos socializmui Amerikoje akivaizdoje geriausia, ką Sanderso rėmėjai gali padaryti – tai suburti tvirtą socialdemokratinėms reformoms atsidavusių darbininkų frontą. VPK, kaip paprastai, seks iš paskos. Jie – vežimas, o ne arklys.

Iš bloknoto (48)

Baigiau skaityti jau kiek anksčiau išleistą Rimanto Kmitos knygą „Ugnies giesmės: tūkstantis Sigito Gedos veidų“. Autorius leidžia mums panirti į neramią poeto gyvenimo ir kūrybos tėkmę ir su gediška aistra dėlioja savo gausiai, kruopščiai ir sumaniai surinktą medžiagą, skirsto ją temomis – pagrindiniai asmens ir kūrėjo kelio taškai, sudėtingo, netipiško charakterio formavimasis, poeto tikslai, kūrybiniai siekiai ir aistros, santykiai su artimaisiais, bičiuliais, su įvairaus statuso bei amžiaus kolegomis, su valdžia, jam keliami barjerai ir jo paties „Molotovo kokteiliai“, svaidomi į visas puses, ir konfliktai, kartais nebesilaikant elementarių civilizuoto žmogaus elgesio normų. Visa tai atspindi taikliai suformuluoti skyrių ir poskyrių pavadinimai. Ar buvo autoriaus kas nors praleista? Nepastebėta, sąmoningai apeita? Man regis – ne. Gal norėtusi daugiau apie pačią kūrybą. Kmita stengiasi esmiškai pažinti savo knygos herojų, iškelti temą, įrodyti poeto ir savo tiesą, pažinti jo intuityviai nujaučiamą ir objektyviai išpažįstamą tiesą bei jo tiesos pamatą. Jam rūpi iki dugno išsiaiškinti ir išteisinti Gedos blaškymąsi, klaidas, baimes.

Labai įdomu skaityti apie dar vaikystėje susiformavusį Sigito teisingumo poreikį ir matyti, kaip jis to poreikio beveik niekada nepraranda, dar įdomiau – apie įtaką kūryboje klausimą ir panišką Gedos baimę paklusti kurio nors savo meto poeto įtakai ar eiti į kompromisą su savo įsitikinimais. Gedos rakursu monografijoje tolydžio įdomiai atsiveria žinomų rašytojų, žurnalistų, menotyrininkų bei literatūrologų ideologinės ir moralinės pozicijos: su srove ir prieš srovę. Kmita nori būti atviras ir sąžiningas iki galo. Kalbėdamas apie sudėtingą Gedos gyvenimą, apie jo neurozes, depresijas, įtūžio priepuolius, troškimą pirmauti ar polinkį kentėti, jis ne kartą pasitelkia įžymius psichoanalitikus Sigmundą Freudą, Karen Horney, Carlą Gustavą Jungą, filosofą Peterį Sloterdijką ir kitus, įdomiai aiškinančius tokių ir panašių komplikuočių, neurastenikų asmenybių kūrybos prigimtį.

Rašydamas knygą, Kmita tarsi vaikšto Gedos pėdomis: kai Geda ima filosofuoti, Kmita eina iš paskos – tiria poeto idėjų lauko slinktis, jo kelrodžius, tam pasitelkdamas laiškus (daug įdomių laiškų Kornelijui Plateliui, Alfonsui Andriuskevičiui, Eduardui Mieželaičiui, Alfonsui Maldoniui), liudininkų prisiminimus, įvairius dokumentus, posėdžių protokolus (šie puikiai atspindi visas menininkų sąjungose ir draugijose vykusias nesąmones ir absurdus) ir pirminius šaltinius, bando su juo „susidraugauti“, gina, bet nepraranda budrumo ir pripažįsta, kad ir Geda yra gerokai nukrypus nuo savo išpažinto bei deklaruoto tiesos ir sąžiningumo kelio, darė kompromisų. Kokia netikėta ir pamokanti atrodo šiandien visa ta 1977 metų istorija su „Komunarų gatvės“ rašymu, įveliant ir Saulių Šaltenį, tobulinimu ir pastatymu Jaunimo teatre!

Dvigubus reveransus Geda darė ne tik siekdamas pelnytį valdžios pripažinimą ar kurdamas sau skydą, bet ir troškėdamas atsidurti elite, kurio teigė nekentęs, ieškodamas santykinės ramybės bei naudos. Ir neatsitiktinai lyginant greta Gedos knygoje atsiranda kitokią kelią pasirinkusiųjų pavardės ir likimai – Justinas Mikutis, Tomas Venclova, Vidas Marcinkevičius, Mindaugas Tomonis. O kaipgi Gedos garbė, orumas?

Rimantas Kmita parašė rimtą, sąžiningą monografiją, dar kartą atveriančią mūsų gyvento laiko – ypač sovietmečio – permainingus bruožus, piktžaides ir specifinę slegiančią

atmosferą. Literatai knygą jau įvertino, o man rūpėjo atkreipti dėmesį į autoriaus keliamą ir akcentuojamą amžiną tiesos ir laisvės problemą, taip pat ir kelio pasirinkimo klausimą. Jis išlieka aktualus ne tik žymiam menininkui, bet ir kiekvienam iš mūsų lengvai sklindančio melo, netikrumo laikais, danguje ir ant žemės siautėjant naujausioms technologijoms.

Vilniečius sujaukino ypatingas įvykis Lietuvos nacionalinėje filharmonijoje: rugpjūčio 19-osios vakarą čia buvo atidaryta litvakų tapybos paroda – dalis kolekcijos, kurią ilgus metus Amerikoje kaupė žymus kineziterapeutas Samuelis Tacas, taip pat litvakas, gimęs ir augęs Kaune, jo žodžiais, gyvenęs Kauno „slobodkėje“, o paskui Alytuje. Taigi neatsitiktinai prieš porą metų ir Dzūkijos sostinėje, restauruotoje sinagogoje, virtusioje Audiovizualiųjų menų centru, vyko pirmoji Taco kolekcijos paroda, taip pat jam pačiam dalyvaujant. Gerai įrengtoje ekspozicijoje lankytojai matė tų pačių dailininkų kaip ir Vilniuje, tik kitus darbus. Tai Moshės Rosenthalio, Arbit Blato, Pinchaus Krémėgne'io, Lasario Segallo, Michelio Kikoine'o, Maxo Bando, Grigory Gluckmanno, Benno Rabinowicziaus peizažai, natiurmortai, portretai, kuriuose atsispindi Prancūzijos žydų dailės mokyklos bruožai, nesunkiai atpažįstami po ne kartą aplankyto turtingų ekspozicijų Vytauto Kasiulio, Samuelio Bako, Žydų kultūros ir tapatybės ir Vakarų Europos muziejuose.

Nepasakyčiau, kad Filharmonijos erdvė virš laiptų gerai tinka tokiai ekspozicijai, nes darbai negali būti tinkamai apšviesti, ir mes netekom tapybos žiūrėjimo malonumo. Užtat patyrėme kitą – išklaušėm labai įdomią ir šiltą kolekcijos savininko kalbą (puikiai kalbėjo lietuviškai, dargi šiek tiek dzūkuodamas), suteikiančią vilties, kad ateityje kolekcija bus padovanota Lietuvai. Į keletą įdomių dalykų litvakų kūryboje kalbėdamas atidaryme atkreipė dėmesį menotyrininkas Antanas Andrijauskas. O paskui specialiai čia atvykęs Samuelio Taco bičiulis, įžymus pianistas Jevgenijus Kisinas (Evgeny Kissin) – kitą dieną Filharmonijoje įvyko jo koncertas – skaitė savo jidiš kalba parašytus eilėraščius, o jų vertimą į lietuvių kalbą, autoriui įdėmiai stebint ir klausant, puikiai perskaitė alytiškis režisierius Arvydas Kunderis. Beje, Arvydas yra jaudinančio dokumentinio filmo apie Alytaus žydus (yra nufilmavęs ir Samuelį Tacą) autorius. Manau, kad ši paroda – tikrai svarbus ir džiuginantis įvykis Lietuvai. Tik nusistebėjom, kad šia proga niekas nesugalvojo svečius ir jų mylėtojus pagerbti bent jau taure šampano.

Kartą atsitiktinai ir net ne nuo pradžių per radiją išklaušiau įdomų pokalbį su istoriku Norbertu Černiausku apie jo neseniai pasirodžiusią knygą „Fado: trumpa neįvykusi Lietuvos istorija“. Nesu istorikė, bet istorija mane vilioja. Kilo noras parašyti ne knygos vertinimą, ne recenziją, o tiesiog laisvai pasidalinti išpuščiu su kitais skaitytojais ir pačiu autoriumi. Mane užbūrė daug žadantis, paslaptingas, ne kartą „ragautas“ žodis *fado* ir netrukus pavyko gauti knygą. Skaityti ją teko egzotiškais aplinkybėmis neva atostogaujant tokioje „Medaus pirtelėje“ netoli Trakų, kur jau pačią pirmą dieną po škvalo dingo elektra ir vanduo, o verandėje – vienintelėje vietoj, kur galėtum skaityti ar rašyti dieną, – buvo labai šalta nuo Skaisčio pučiant šiaurės vėjui; taigi įsitaisiau ant kelmo saulėtoj namo pusėj, ant kito kel-

mo pasidėjau „Fado“ ir po truputį įsivėliau į realių įvykių pramaišius išgalvotais tinklus; o dar vis turėjau sekti, kada šeiminkai trumpam įjungs labai taupomą generatorių – kavai išsivirti, telefonui įkrauti ar nusiprausti.

Įvadinę knygos dalį perskaičiau rimtu veidu, o paskui vis dažniau, įsijausdama į mūsų retą mišrų intelektualios ironijos mąstymo stilių (ypač retą istorinėmis temomis), ėmiau kvatotis, tik labai trūko greta sėdinčio autoriaus. Skaičiau lėtai, nes vis sustodavau besistengdama įspėti, kaipgi buvo iš tikrųjų, kas už vieno ar kito aprašomo įvykio slypi. Ir kaip nesijuoksi: stengiuosi suvokti, kurgi buvo tas detalai ir poetiškai aprašytas „Makabi“ stadionas – Švitrigailos ir Basanavičiaus sankryžoj? O ar ne Kaune?

Skaitau toliau, matau sostinės panoramoje visokių žmonių, jų gyvenimo būdą, pomėgius, gerai sutariančius lietuvius, lenkus ir žydus, iš kurių santykių ir susideda miesto gyvenimas. Černiausko Vilnius, realus ir sugalvotas, klojasi tau po kojų ir tu klimpsti lyg į sapną. Ir kaipgi nesijuoksi, kai autorius įtikinamiausiu būdu aprašo stačiai komišką Antano Smetonos paminklo statymo Lukiškių aikštėje istoriją (peršasi palyginimai su mūsų dienų diskusijomis apie to paties asmens paminklą, apie andai siūlytą paminklą-bunkerį Lukiškių aikštėje ir kitus su paminklų statymais ir nugriovimais susijusius absurdus). Argi ne juokinga, kai skaitai apie Lietuvą, kuri nei okupaciją, nei karo nepatyrė ir gyvena sau ramiai, kai visi artimiausi kaimynai brenda socializmo laukais? O ar ne linksma čia susitikti įžymų vakarietiško auklėjimo ekonomistą, žurnalistą ir vertėją, prieš karą kurį laiką vadovavusį tautininkų partijai, sveiką ir nepatyrusį jokių kalėjimų ar tremčių, su juo 8-ojo dešimtmečio viduryje teko nemažai bendrauti prie trikampių Nasvyčių „Neringos“ staliukų (kompanijoj dažnai būdavo Bronys Savukynas, viena kuri iš Vaičiūnaičių, profesorius Kazimieras Daušas, dailininkas Mečislovas Bulaka, jauni modernūs fizikai ir kiti), gerti kavą arba vyną, juokauti, svarstyti miesto naujienas. Dar įdomiau vėl komiškame vaidmenyje pamatyti (po Rimo Tumino „Madagaskaro“) politiką ir geografą Kazį Pakštą, siūlantį Lietuvai drauge su artima jai (!) Portugalija įkurti kultūringą koloniją Angoloje!

Man pasirodė, kad Norbertui Černiauskui labai rūpi parodyti mums protingą ir sumanią Lietuvą, kokia ji stengėsi ir tebesistengia būti; autoriui reikėjo tvaraus atspirties taško, nuo kurio valstybė pasuka demokratinio keliu. Pasirenkami 1968 metai, kada Europoje telkiasi jaunoji karta, prieštarauja „senosios gvardijos“ stagnacijai, ieško būdų kurti modernų pasaulį (Bažnyčios atsivėrimas pasauliui, kintantis kai kurių partijų turinys ir tarpusavio santykiai, tautininkų ir valstybininkų rungtys, naujų valstybės valdymo formų paieškos). Kartojasi eilutė „po Smetonos mirties“, kaip sakydavom „po Stalino mirties“. Natūralu, nes po kultinių asmenybių mirties paprastai nesimato ryškesnių asmenybių – ten jos negalėjo subręsti? Įdomiausia skaitant knygą aptikti daugybę paralelių su mūsų laikais. Šį kartą fado – tai istoriko ir jautraus žmogaus apmąstymai apie praeitį, kuri galėjo būti kitokia. Viltingi, linksmi apmąstymai.

– AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ –

Švinkimas

► Atkelta iš p. 1

jos netekdavo. Būta ir moterų nazyrių, tik ne tokių garsių (kaip visada). Socialiniuose tinkluose neseniai mačiau nukryžiuotos moters nuogomis krūtimis paveiksluoką – šventvagystė ir tiek. Bet tiksliai atsimenu, kad ant operacinio stalo, kol dar nesi nunardinta į juodąją skylę, irgi simboliškai nukryžiuoja – viena ranka pajungiama skaičiuoti pulsui, o į kitą leidžiama narkozė.

Sunkiausia priimti faktą apie našumo praradimą: net AA kaip didžiausią vertybę išskiria „naudingumą kitiems“. Anoniminiuose visada būna vėžininkų – jie kabinasi į pareigas, vadinamąsias tarnystes, uoliai eikvoja paskutines jėgas; paskui mes juos laidojam. Todėl nenuostabu, kad naudos iš savęs nebepajėgiantys išspausti žmonės ima vėblenti (stebiu antraštes) apie eutanaziją. Neįgalumas, fizinis silpnumas, nepajėgumas rinkos ekonomikoje nėra gyvenimo dalis. Tai patirtys, kuriomis dera atsikratyti – visų pirma pačiam paliegiui, kuris sąmoningai visą gyvenimą dirbo ir alinosi, suvokdamas tai kaip teisingą „gyvenimą“. Turi būti našus, kad įgytum teisę būti. Stebiu vėžininkų foru-

mus: jos man mielos, net jeigu rašo „hemije“ ar dejuoja dėl neištveriamos būsenos. Dažnai girdžiu frazes „reikia viską sau leisti“ ir – dar baisiau – „sudariau sutartį su Dievu“ (!). Tačiau ko vertas būtų Dievas, jeigu su Juo lyg su koku bankininku būtų įmanoma sudaryti sutartį. Miglotai nujaučiu, kad efektyviau būtų, jeigu jos darytų atvirkščiai – nieko sau nebeleistų. Nei tortų (cukrus), nei prašmatnaus maisto (antibiotikai ir uždegimai), nei kelionių (į nevilgtį stumiantis vartojimas), nei naujų daiktų (jie tiesiog greit nebebus reikalingi), nei patirčių (ar tai jau viskas, ką svarbiausio turėjau išgyventi?). Kai kurioms likimo draugėms atrodo, kad, pavartojus tinkamų žolių ar papildų, vėžys automatiškai pasitrauks. Arba pasitaisyks pats pats geriausias gydytojas, nazyrų šalies burtininkas. Tas pats maginis mąstymas, kuris būdingas ir man, – atlikus auką ar ritualą, gyvenimas ir toliau bus mechaninis, toks kaip praeityje: darbas, buitiniai rūpesčiai, namai. Metafizikos neprireiks. Mes pasiryžusios trigubai dirbti, stengtis, smaugtis – nesuvokdamos, kad to niekam nereikia, tai net nėra vertybė ir neturi prasmės, jeigu neįėjai *sensus fidei*.

Vos išgirdusi Olandų gatve skriejančių automobilių sirenas, papūga paleidžia gerklę – labai jautri svetimoms nelaimėms. Atkartoja ir žagsulį – jai atrodo, kad tai dialogas. Su katinu nesidraugauja, bet turi ryšį – mums išsinešdinus, jiedu

remiasi vienas kitu, reaguoja į vienas kito balsą. Rugpjūčio naktį einame į kiemą, tiesiamės ant žolės neperšlampamą pledą ir gulamės po dangumi. Į mus žvelgiančios šviesulių akys retsykiais sumirksi: krenta perseidai. Nežinome, kas jie, kas yra už jų, ar tai tik šviesa, ar dulkės, ar pavėlavę saulės šviesos atspindžiai. Techniškai pomirtinį gyvenimą, jei tik toks būtų, esu linkusi lokalizuoti kažkur ten – čia, tarp visokių šiukšlių ir ozono skylių, jis paprasčiausiai netilptų. Meteorų lietus – tai mirusiųjų SMS' ai, kuriuose, nors švokščia bjaurus rudenis vėjas, išskaitau atminties pustomus jų balsus. Senoviniai SMS' ai, nes jais dažniausiai susisiekdavome, kol buvo gyvi. Prireiks kitos bendruomenės – ne savin įklimpusių eilėraščių, ne neurotiškų alkoholikų, ne doktrinos meile spindinčių katalikų; gal mirusiųjų? Kuri skatintų bent jau neužduoti to absurdiško klausimo „už ką man“. Širdies gelmėje žinoti, už ką. Suvokti savo buvimą kaip asmenines olimpines žaidynes, kuriose dera demonstruoti galimybes viršijančias pastangas.

Dėl žaidimo, ne maržos. Dėl sportinio intereso.

– Vienas iš abiturientų į išleistuves atėjo apsirėngęs Jėzumi, – pasakoja dukra. – Kai bus mano išleistuvės, rengsiuosiu batus. Primink man, kad nepamirščiau.

Be abejo, priminsiu, to sulaukti svarbu ir man.

Rašymas kaip pašaukimas pagal Haruki Murakami

Perskaitęs Haruki Murakami knygą *Novelist as a Vocation* susimąstiau, kiek rašytojo mintys apie rašymą kaip profesiją ir pašaukimą atlieptų lietuvių rašytojų nuomonę. Atsakymo pateikti negaliu, tačiau noriu pakomentuoti japonų autoriaus kūrybinio darbo aspektus (palyginamas nuošalyje pačius kūrinius) ir požiūrį į rašytojo profesiją, jie galėtų būti įdomūs daugeliui.

Anot knygos autoriaus, nesunku parašyti vieną ar du romanus, tačiau sunku išlikti literatūroje ilgai, neprarandant tiek populiarumo, tiek įkvėpimo ir idėjų naujiems kūriniams. Kai tai sako rašytojas, rašantis jau apie 40 metų, sunku netikėti. Jei pažvelgtume į kūrėjus (menininkus, dainininkus, dailininkus), kurie pradėjo karjerą, tarkim, devintajame ar dešimtajame dešimtmetyje (o tokia Cher – ir dar seniau), matytume, kad tikrai ne visi vardai yra išlikę, garsiai skambantys, o jaunimas ne tik kūrybos, bet ir kai kurių pavadinimų / vardų nebežino. Išlikusieji patys galėtų geriausiai pasakyti, kas lemia jų kūrybos gyvybingumą per ilgus dešimtmečius, – H. Murakami žodžiais, kiek autorių – tiek būdų ir atsakymų, nors jis, kaip matysime, pateikia ir savo požiūrį.

Autorius teigia, kad ne vien noras rašyti viską lemia. Tam reikia specialios psichikos struktūros ir net fizinės sąrangos. Antai greitai mąstantys žmonės negali pakęsti lėto rašymo tempo, o kur dar klaidų taisymas, teksto peržiūrėjimas, koregavimas, redagavimas ir t. t. Jeigu jie geba tiksliai suformuluoti žinią, kurią nori perduoti auditorijai, ir neketina „grabaliotis tamsoje per aplinkui“, kol per ilgą romaną išsakys pagrindinę mintį, tokiems labiau tiktų žurnalisto ar meno kritiko profesijos. Taip pat rašymo kasdienę rutiną, „prisėdimą“ prie teksto sunku pakelti aktyviems, tam tikro temperamento (tarkim, choleriško) žmonėms, tad jie savo jėgas literatūroje išbando, o paskui pasuka į kitas sritis, labiau atitinkančias jų charakterį. Tos sritys gali būti taip pat susijusios su menu ir kūryba, tačiau ne pats naujo romano rašymas nuo nulio.

Pasak H. Murakami, daug uždirbti ar išgarsėti siekiantys žmonės irgi dažniausiai neina į kūrybą arba neilgai joje išlieka. Jei nesi pasaulinio garso kūrėjas, net Vakarų šalyse uždirbsi ne tiek daug. Kuria tie, kam kūrybos poreikis, saviraiška yra būtinybė, – tada tiek uždėtis, tiek žinomumas, tiek tiražai eina į antrą planą.

Rašytojo profesija – labai atsiskyrėliška, vieniša. Čia jei strigsi, kiti negalės padėti, nebent suteikti reikiamos faktinės informacijos ar duomenų, bet ne išraiškos formą, žodžius, metaforas, siužeto vingius. Per viską stumiesi pats. Be to, reikia nerti į savo gelmes, į pašamonę ir iš ten traukti tuo metu kūriniui reikalingus lobius, kuriuos ne taip lengva, o ir gana pavojinga pasiekti. H. Murakami sako, kad tai kapstymasis po save, tiksliai nežinant, ką savo gelmėse rasi, ir vadina tai komoda su daugybe stalčių. Kai kada kyla pavojus pasinerti pernelyg giliai, negalėti išnerti paviršium. Tai man primena Carlą Gustavą Jungą, taip pat kalbėjusį apie pašamonę kaip apie turinių talpyklą, su kuria reikia elgtis pagarbiai ir apdairiai, o H. Murakami savo ruožtu tiki, kad semiasi idėjų iš kolektyvinės pašamonės. Tam svarbu proto tvirtybė. Kai prisikaupia turinių, kuriuos rašytojas nori išreikšti, tada sėda ir rašo. Visgi prieš tai labai svarbus inkubacinis periodas, kada viskas viduje „gaminasi“, auga, kaupiasi, kol susikaupia kritinė masė išreikštinai medžiagai. Kiek pamenu, Jurga Ivanauskaitė taip pat yra minėjusi, kad panašiu būdu rašydavo savo kūrinius.

H. Murakami teigimu, blaškymasis tarp rašymo ir kitų darbų kenkia kūrybai ir tokie rašytojai ilgai neišsilaiko. Jis netiki užsakomuoju rašymu pagal leidyklą ar agentų pageidavimus, to meto populiarūs temas ir pan. Klausimas, kiek rašytojų taip atsidėję VIEN romanų rašymui galėtų gyvuoti Lietuvoje, o ir kitose valstybėse...

Japonų rašytojo neištinka vadinamoji kūrybinė krizė – randa apie ką rašyti jau virš 40 metų. Jo teigimu, svarbiausia visada mėgautis tuo, ką darai. Ir to užtenka, kad galėtum rašyti. Jis pataria atidžiai išsižiūrėti į įvykių detales, žmonių išskirtines savybes, bet ne teisti ar vertinti. Įdomi autoriaus mintis, kad norint rašyti nereikia išskirtinio gyvenimo, užtenka įsigilinti į smulkmenas ir konstruoti tekstą iš paprastų dalykų, kuriuos jau turi. Tada įvyksta magija – atsiranda siužetas, atgyja veikėjai ir romanas tampa paveikus skaitytojams. Pridėsiu, kad kūrybinio rašymo pradininkė JAV Natalie Goldberg yra

sakiusi: jeigu gyveni šiame pasaulyje daugiau nei 20 metų, visada turėsi apie ką rašyti ir per visą gyvenimą neišrašysi susikaupusių minčių, įspūdžių, nuotrų, pamąstymų, net jeigu gyveni „paprastai“.

Kiekviena karta turi savo temas ir iš ten gali semtis įkvėpimo. Seniau buvo daug rašoma apie Dievą, vėliau – apie karą, dabar – dar kitokios temos (ekologija ar lyties tapatybių įvairovė) ir svarbu tai nagrinėti šiuolaikiniuose romanuose.

Įdomus H. Murakami pastebėjimas, kad rašytojai gana šiltai priima atėjusius į literatūrą iš kitų barų. Nejaučia konkurencijos. Neliepia laikytis savo baro ir nelįsti „ne į savo daržą“. Kažin kiek tai tinka Lietuvos kontekstui? Kiek tenka stebėti, natūralu, kad studijavusiems literatūrą Vilniaus universitete yra lengviau patekti į rašytojų ratą; visgi J. Ivanauskaitė buvo minėjusi, kad nebuvo sutikta išskėstomis rankomis. Žinoma, tiesiogiai su rašymu susiję žmonės galėtų geriau pakomentuoti, kaip sutinkami jėgas literatūroje bandantys naujokai iš kitų sričių. Pažymėsiu tik tiek, kad šis japonų rašytojo teiginys man patinka.

Pats H. Murakami gyvena, kad rašytų, ir rašo, kad gyventų (jo paties žodžiais, argi yra nuostabesnis būdas uždirbti pinigų negu iš savo kuriamų veikėjų ir siužetų?). Romanų rašymas – jo pagrindinis darbas. Kiekvieną dieną jis rašo 5–6 valandas, tada ilsisi. Kiekvieną dieną bėgioja. Tiki, kad fizinė būklė labai susijusi su kūrybine būkle ir tiesiogiai ją veikia. Rašytojo teigimu, tokiam gyvenimui reikia atkaklumo, tvirtybės, pasiryžimo ir ištvermės. Jis daug kartų redaguoja ir koreguoja ką parašęs, tada duoda žmonai įvertinti, išklauso jos (ar kitų pirmųjų skaitytojų) pastabas ir tik tada teikia romaną leidyklų redaktoriams. Jautriai reaguoja į išsakytas pastabas, bet VISADA į jas atsižvelgia, tik nebūtinai taip, kaip siūlo skaičiusieji.

Rašytojas kritikuoja įsigalėjusį stereotipą, esą rašytojai ar platesne prasme menininkai kūrybininkai dažniausiai gyvena bohemiską gyvenimo būdą. Jo nuomone, tokie ilgai neištvėria ir nukentia arba jų fizinė, psichinė sveikata, arba kūryba. Iš tikrųjų kai kurie rašytojai gyvena labai aktyviai ir intensyviai – keliauja, dalyvauja karuose, politikoje, būna itin visuomeniški, tačiau tokie greitai ir perdega (kaip pavyzdį pateikia Ernestą Hemingway'ų). Svarbu fizinė ištvermė ir visapusiška sveikata, kad galėtum sėdėti ir rašyti. Jis pats gyvena, kaip sako, itin paprastai, nuobodžiai, proziškai, visada pagal nusistatytą dienotvarkę, užtat tveria ilgai – tiek fiziškai, tiek kūrybiškai. Ir visuomet pažymi, jog taip kalbėdamas nesiekia primesti savo tiesų kitiems.

Ketinu pakomentuoti H. Murakami mintis, kaip vertinti kūrybos originalumą. Anot japonų rašytojo, originalumą ir „klasiškumą“ galima nustatyti ir įvertinti tik po tam tikro laiko. Paprastai pasirodęs tikrai originalus kūrinys iš pradžių sulaukia atmetimo reakcijos, nesupratimo, apkaltinamas įžūlumu, o autoriui gresia bene sudegti ant laužo. Tik po kurio laiko toks kūrinys (ar kūriniai) įeina į kanoną ar netgi tampa originalumo etalonu būsimiems menininkams vertinti.

Tad H. Murakami siūlo šiuos originalaus kūrėjo kriterijus:

1. Ryškiai unikalūs ir individualūs stiliai, pajuntamas vos pamačius / išgirdus kūrinį (ne išmąstant – tiesiog pamatai, apstulbsti ir supranti, kad iki šiol nieko panašaus nematei, negirdėjai).

2. Kūrėjas turi atsinaujinti, per savo kūrybą augti su laiku, nelikti toje pačioje vietoje ir nuolat perkurti save. (Įkišdamas savo trigrašį, galiu palyginti dvi atlikėjas – Madonną ir Enją. Madonna vis keičiasi, albumų žanrai ir stiliai vis kitokie (nevertinant, kurie geresni ar prastesni, kiek ši atlikėja patinka ar nepatinka), o Enya daugelyje albumų linkusi kartotis; atradusi savo arkluką – tikrai individualų stilių, ji, be abejo, turi ištikimų, t. y. „klasikinės Enjos“ gerbėjų ratą, ir nors ji – mano mėgstama atlikėja, negaliu atsikratyti įspūdžio, kad su kiekvienu nauju albumu vis dėlto klausausi to paties.)

3. Laikui bėgant, šis individualus stilius turėtų tapti etalonu ir / ar standartu, kuriuo vertinamas vėlesnių tos srities meno kūrinių kūrybiškumas, originalumas. Būsimieji menininkai turėtų semtis idėjų iš to stiliaus.

Tiesa, H. Murakami pabrėžia, kad ne visi šie punktai gali ar turi būti vienodai stipriai išreikšti. Nemenka dalis originalių kūrėjų atitinka tik du iš šių punktų.

Originalumą galima išmatuoti tik apžvelgus autoriaus kūrinius per ilgus metus, negalima nuspręsti iš vieno ar dviejų kad ir nuostabių darbų. Pridėsiu, kad muzikos srityje vadinamieji „vieno hito stebuklai“ netenkintų šio kriterijaus – nors jie vis dar grojami, kiti to atlikėjo kūriniai, o ir pats atlikėjas dažnai nebebūna žinomas. Dar keisčiau, kai grupė po dviejų albumų išleidžia „Greatest Hits“ ar „Best of...“.

Apie talento reikšmę kūryboje rašytojas rašo, kad jeigu giliai asmenybėje glūdi talentas, bet jis neatrandamas, jis gali niekada nepasireikšti. Talentas yra kaip įėjimo bilietas – įeini ten, kur galimybės, bet ką su jomis darysi, kiek ir kaip jomis pasinaudosi, priklauso nuo tavęs. Todėl atradus talentą reikia įveikti kliūtis; svarbu ir kompetencijos, gebėjimai, aktyvumas.

Pats romanų autorius jaunystėje daug skaitė angliškai, net gerai nemokėdamas kalbos, ne viską suprastamas, kol išmoko. Šį metodą TED kalboje siūlo ir poliglotė Lydia Machova, kuri pati nesuprastama žiūrėdavo serialą „Draugai“ vokiškai ir skaitydavo ištisus „Hario Poterio“ tomus ispaniškai, kol išmoko šias kalbas. Pats, atmintinai mokėdamas „Mažąjį prinčą“ lietuviškai ir angliškai, nesunkiai skaičiau jį ir prancūziškai, tad šiuo metodu pasitikiu.

Dar keletas įdomių rašytojo minčių iš aptariamų knygų: šalia minėto darbo, ištvermės, disciplinos svarbi ir sėkmė, tinkami žmonės tinkamu laiku, kurie daug lėmė jo karjeroje. Buvo ir sutapimų: vienu momentu aiškiai pajuto, kad gali ir nori rašyti, išsiuntė vienintelį pirmojo romano rankraštį leidyklai ir gavo teigiamą atsakymą. Vis dėlto negalima pasikliauti vien sėkme. Tam reikia ugdytis valią. Deja, jei praleidi galimybę, antros dažniausiai nebūna.

Rašytojas pats pasirenka vertėjus į anglų kalbą, pats įvertina vertimus ir tik tada susisiečia su užsienio agentais ar leidyklomis. Į užsienio leidyklas jis prasimušė nelenkiai ir per ilgą laiką. (Panašiai kaip Marina Abramovič, kuri irgi žinoma tapo tik būdama vyresnio amžiaus, parašiusi savo garsiąją autobiografiją „Eiti kiaurai sienas“, o prieš tai ilgus dešimtmečius, neskaitant rimčiausių moderniojo meno gerbėjų, plačiai publikai buvusi nežinoma ir kone laikoma psichiškai nestabilia, žalojančia save. Šiaip šių dviejų menininkų keliai labai skirtingi.) Galima sakyti, H. Murakami proaktyviai konstruoja savo kaip rašytojo karjerą, ne tik kuria, nors šiais laikais jau turėtų tokią galimybę. Turi polinkį rašyti „talentą“, bet išliko rašymo rinkoje dėl savo asmeninių savybių.

Autorius sulaukė labai daug kritikos, neva tai „ne literatūra“; neva rašo „pernelyg japoniškai“ ir bus įdomus tik Japonijoje, neva „pataikauja vakariečių temoms ir madoms“ rašydamas, kas suprantama vakariečiams. Žodžiu, kaip politikoje – kad ir kokį sprendimą priimsi, visai blogai. Pats prieš kritiką seniai išmoko atsilaikyti ir ją priima ne su įsikaudinimu, o su smalsumu (IR ŠI-TAIP žmonės gali mąstyti ir priimti mano kūrinių...).

Rašytojas nemėgsta prizų ir apdovanojimų, nes jie įpareigoja, prislegia, užkrauna žinomumą ir lūkesčius. Tad jo paspartis – skaitytojai, kuriems (o ne kritikams) ir rašo. Nemėgsta dalyvauti vertinimo komisijose atrenkant geriausias metų knygas, sudarinėjant populiariausių sąrašus, nes mano, kad tai per subjektyvu.

Apibendrinamas įspūdis perskaičius šią knygą, galiu teigti, kad H. Murakami – Rašytojas iš didžiosios raidės. Dėl rašymo jis pusę gyvenimo nekeičia gyvenimo būdo, dėl rašymo važinėjo į kitas šalis ir gyveno užsienyje, keitė vietas, pardavė pelningą verslą, kad atsidėtų tik rašymui. Nors šiaip viešo gyvenimo, interviu, laidų vengia, užsienyje sutinka pasirodyti viešai, nes jaučiasi atstovaujantis japonų literatūrai. Šis kūrėjas jaučia, kad „gyvenime aš turiu tai daryti“. Ir tuomet jam rašymas yra daugiau nei rašymas, bėgiojimas yra daugiau nei paprastas bėgiojimas, 1 + 1 = 3, galbūt 1 + 1 = 4, bet niekuomet 2.

Dabar čia gale prisipažįstu, kad tai buvo pirmoji mano skaityta H. Murakami knyga, kaip suprantu, neatspindinti „klasikinės“ šio autoriaus kūrybos. Jaučiu, dabar teks perskaityti kitas.

– VAKARIS ŠAULYS –

„Šiaurės Atėnai“ telpa į visas pašto dėžutes!

Užsiprenumeruoti galima bet kuriame pašte arba internetinėje svetainėje www.prenumeruok.lt.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademine knyga“, „Eureka!“ ir „Mint Vinetu“.

RIMA MALICKAITĖ

Šventoji Elena. Kryžiaus radimas

Kaip gali turėt nuolatinį, neturėdama nuolatinės gyvenamosios vietos, Keisdama sugulovus – visi jie nenuolatiniai, Ir net su Konstantinu, savo sūnum, jokio santykio, Gal tik nuolatinės kolionės? Nors nemačiau šimtą metų. Žinot, valdžios vyras, beveik karalius ar imperatorius. „Ne, – purto galvą sesuo, kišdama bilietėlį, – Tu gyveni Vilniuj, imk ir bent jau taip baudų neberinksi. Antstoliai juk ir visa kita.“

Gal ir teisi ji. Gal aš čia ir nuolatinė. Juk čia radau savo kryžių. Nors jų pilna. Anoj lindynėj ir prie konteinerio. Subadžiau rankas, kol ji ištraukiau. Nešu dabar išdidžiai drauge su kančia Priklausyti tik jam ir nuo jo. Kryžius turi nuolatinę gyvenamą vietą – Žaizdas, kur pūliuoja ir smirdi. Reguliariai jas atnaujinu, kad neužgytų.

Šventoji Elzbieta Atsiskyrėlė

Taip, aš pensininkė, bet sportuoju. Rytą pabudusi negaliu sulaukt, kada bus treniruotė. Kol išauš ir pradės važinėti troleibusai. Kol gausiu vėl pensiją ir galėsiu pratęsti narystę klube, parduotuvėj, gyvenime ar tarp kaimynų. Jie nesisveikina, sako, aš išprotėjusi, smirdžiu ir susivėlusiu nuolat, nemaloni ir kaupikė, pas mane gali kilt gaisras ar potvynis, veistis pelės ir tarakonai, galiu užkrėst ir numarinti. Bet jau greitai važiuosiu į klubą. Gal pavyks ten kam nors užsikart ant galvos ir dailiai papasakot, kad buvau Turkijoje ir Maldyvuose, kad kasryt klausaus radijo ir ką ten kalbėjo (nors ir neprisimenu, bet sugalvosiu), kad žiūriu televizorių. Nieko įdomaus ten nerodo. Eina kčiort tie visi serialai. Žiūriu tik, kad nepamirščiau, kaip žmonės bendrauja.

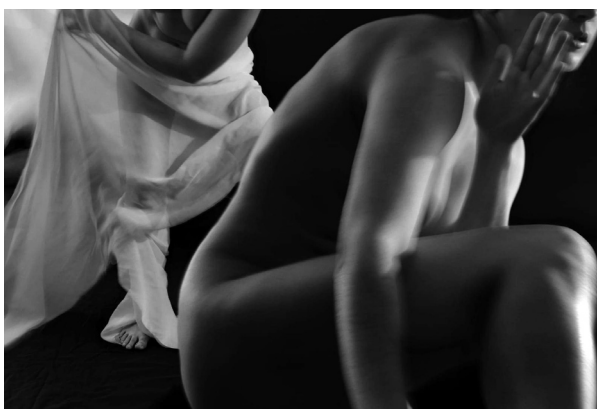
Šventosios Teresės užsispyrimas

Vaikai, vystyklai, snargliai ir ašaros, Vyras, kuris griūva į lovą, Nes nepastovi ant kojų, O jei pastovi, jo ranka nusileidžia Man ant galvos, ant veido, krūtinės Palikdama žymę iškalbia, Kad gyvenu neteisingai, Mezginiai, siuviniai ir mazgotės, Draudimai išeit iš namų, Net į bažnyčią – „Jei tavo žmona laksto kažkur, kad ir melstis, Lupk ją smagiai, Nes šventesnė Taps namuose, Ne palaukėm ir pažmonėm valkataudama“, – perskaičiau knygoj

Tėvo, kuris taip ir gyveno. „Netekėsiu, – pasakiau jam, – man geriau vienuolynas.“ O sako, kad viskas dėl Jėzaus.

Šventoji Sofija žino viską

Šventoji Sofija žino viską: Kaip augint ir parduot pomidorus, Kalti pinigą Rūdų turgely, Pastatyt namus su daug sandėliukų, Kad būt kur laikyti kopūstus, Nes žiemą kainos pakyla, Kam parduot, kai viskas už dyka. Sofija žino viską, Kaip augint vaikus, mušti vyrą – Tik tiek, kad jai nesuduotų, Kaip juoktis ir gerti degtinę, Kaip gyvent, užgyvent ir nusigyventi. Ji žino, ką reiškia nevaikščiot, Gulėti ant patalo, Laukt vaikų ar vyro aplankant, Ar kad kas paklodes pakeistus. Bet geriausiai ji žino dabar, Kaip

Daivos Kairevičiūtės nuotrauka

Numirt išmintingai,
Kad nieko nelauktų,
O pati visus aplankytų.

Pirmas Kazimiero stebuklas.
Uršulė, iš mirties prikelta

„Uršule, grįžk į gyvenimą“, – rauda tėvai ir, atsukę akis į Kazimierą, sudėję rankas, meldžia savo dievus įsakmiai naujo ir, matyt, galingo šventojo užtarimo.

Esu pirmas stebuklas, apie kurį papasakoja Kazimiero istorikai, bet ką jiems pavyktų sukurti apie tai, iš kur sugrįžau, kas esu ir ko noriu?

Apie tai manęs nieks nepaklausė. Niekas niekada mūsų neklausia.

Už gražintą gyvenimą ir nubrauktą tėvų ašarą, Kazimierai, manai, tau dėkosiu? Garbstysiu tave ir parklupusi žemę bučiuosiu?

Esu jų pasisriūbavimų ir tavo šventumo žaisliukas.

Teodora daržininkė

Akmens – jis didokas – Daržo kampe neišjudinu, Nors toj vietoj turiu pasodinti daržovių, Griežčių ir ropių, Ir kai pritrūksiu vandens, palaistyt jas prakaitu.

Septynis kartus pabėgau nuo amos, Nuo grubaus uolyno ir smėlio, Bet vis grįždavau – laisvės ieškoti.

Kamuodama akmenį laužtuvu Šnabždu dykumai apie tai, Ką mačiau ir girdėjau už jos, Ir jos atšiaurumas pasmerkia – Ne nuodėmes mano, Ilgesį ar bejėgystę, Tik baimę Ir norą būt tobulai ir pasiteisint.

Nepavyksta išjudint akmenis, Gal jo šešėlis – paskutinė viltis, Kai prakaitas baigsis.

Jadvyga karalienė

Tėvas mane mylėjo,
Motina manimi rūpinosi.
Jiems buvau
Kaip avis
Ar skalikų kalaitė,
Dar šunytė visai, bet jau su instinktu
Medžioti, gimdyt ir pjudyti.

Penkerių buvau sužadėta
Ir išsiūsta į svetimus rūmus.
Tikra karalaitė ir karalienė.

Nieks manęs ten nemylėjo.

Tėvas padovanojo
Man šautuvą,
Motina – aštrų peilį
Tam atvejui, jei netekėčiau,
O norėčiau nutekint
Tik kraują mėlyną ir niekų vertą gyvybę.

Jie mylėjo mane, jie manim rūpinosi.

Trylikos ištekėjau, patikau savo vyrui.
Kas dabar pasakytų, kad jis – ne pedofilas.
Pabandžiau gimdyt, bet neišėjo.
Numiriau ir viskas baigėsi:
Karalystės, sostai, intrigos.

Gyvenu danguje kaip šventoji,
Esu debesis, kuris verkia.
Turiu meilę ir viską, ko reikia, –
Nosinę ašaroms šluostyt.

Ieva

Pamiršau, kaip šaukė mane vaikystėj.
Nebežinau, koks mano vardas.
Dabar sako visi, kad aš kaip Ieva,
Nuskynusi obuolį rojui.

Nepriešgyniausiu, mes obuoliaudavom,
Per kaimą vaikų govėda,
Per sodus, daržus, avietyklus.
Nusiaubdavom, o ko nesuvalgę,
Mėtydavom vienas į kitą, šunis ir kaimynus.
„Kieno čia tokie pasiučę, gal tėvas diržo neturi?“ – Klausdavo mėlynanosiai prie parduotuvės,
Kurie nepajėgtų ir savo vaikų atpažinti

Ar
Prisimint, kad jų turi.
O, kad pati neprisiminčiau, kad užmiršti pajėgčiau,
Jog turiu, turėjau, turėsiu.
Jie, mano vaikai, nužudė viens kitą. Užmėtė akmenimis, kirviu sukapojo, sviedė ietį – pataikė, numetė sprogmenų, granatų ir bombų, sprogo, langai išbyrėjo, kad stiklas kelio dangun neužstotų. Nebėra jų. Jie danguje. Jie išskrido. Tik kūnai pastirę užkasti laukuose, kur nieks nebeauga. Sako, kad kalta aš, nes visada motinos kaltos, kad auginau juos prastai, neišauklėjau, meilės gailėjau. Kad tamsi, neišsilavinusi, psichologijų nepriragavus. Kad blogą vyrą išsirinkau (tarsi būtų buvę galima rinktis), kad jis prie parduotuvės sėdėjo su mėlynanosiais ir juokės, kad diržu mojavo ir keikdavo garsiai. Kad aš mojaviau, keikčiau, sėdėjau. Juokiaus, valgiau, gėriau, svaigau ir svaiginausi. Taip ir yra. Aš kalta. Norėčiau, kad rojus būtų atkurtas. Būčiau upė jame, nes žmogum būt nebeišdrįsiu.

Marijos kapas

Apie mane kalba visi
Kas ką nori,
O nori, kad būčiau
Mergelė, sužadėtinė, motina,
Nuolanki, paklusni ir gražutė,
Beveik nekaltai pradėtoji, –
Visokia,

Bet ne
Moteris, mylimoji, laiminga,
Ne ta, kuri turi planų ar ambicijų,
Gali mokytis ir įgyt išsilavinimą,
Dirbt buhalterė ar darželyje.
Sako, kas tokia savo vaiką žiūrėt patikėtų,
Ji savus patvorėm juk išmėtė,
Pinigus vogė.

Sako, kad mano vyras mirė,
Geras buvo,
Bet jo niekada neturėjau.
Visi vaikai iš Šventosios Dvasios.
Nepažįstu nė vieno,
Neatsimenu bruožų,
Visus palikau tamsiam sandėliuke,
Vaikų namuos ar kaimynui.

Ir šitas, paskutinis, mano stebuklas.
Rožiniai skruostai, nosytė,
Kaip jaunas paršiukas,
Skirtas išmėsinėt ir suryti.

Kas esu, galiu klaust vien savęs ir juoktis
Iš jo budelių, kurių
Mintyse šventose
Teturiu teisę
Tik
Stovėti po kryžium,
Melstis, verkt ir kentėti.

Taip, verkiu ir kenčiu.
Priėjau prie savo širdies –
Ten tuščias kapas.
Neturiu ką laidot jame
Nei kas iš jo prisikeltų.

AKI SALMELA

Aki Salmela (g. 1976) – vienas ryškiausių šiuolaikinės suomių poezijos vardų. Apdovanojimai įvertinta kūryba – filosofiška, intelektualinė, graudžiai žaisminga. Žinomas ir kaip stropus vertėjas, pažindinantis kelias suomių kartas su pasauline poezija – nuo italų klasikų iki šiuolaikinių amerikiečių autorių. Šie poetinės prozos etiudai versti iš knygų „Gyvūno šešėlis“ (*Eläimen varjo*, 2019) ir „Netaisyklingos pastraipos“ (*Epäsäännöllisiä kappaleita*, 2024).

Vertėja

Džiunglės

Mąstydamas žmogus nuklysta į tankų mišką, išaugusį iš patirties atplaišų. Klajojam čia visą gyvenimą, tad džiunglės patogiai išvagojo takai, proskynos ir pažįstami keliai. Žinom, kad jais be vargo praeisim pirmyn. Vienas takas šnabžda, jog kuo ilgiau vaikščiojame senais keliais, tuo sunkiau prasiskinti naują į tankmes, kurios laikui bėgant tik dar tankiau užželia. Kitas takas bando įtikinti, kad naujas kelias nėra nereikalingas, mat senuoju tikrai pateksime visur, kur tik trokštame. Jei paliksime džiungles likimo valiai, jos praris visas taip stropiai mūsų išpuoselėtas trasas. Nujaučiame tai, ir ši nuojauta žadina šešėlišką nerimą, kurį malšiname arba neįgdami jį, arba puldami tiesiai į tankmę tam, kad susidurtume su visokio plauko žvėrimis, kokius tik protas išlaisvina.

Viena

Giminė

Mūsų kiemo kampe riogso du sulinkę medžiai lyg nuo žmonių akių besislapstantys seni girtuoklėliai. Sutrūniję ir apsamoję jie atrodo veikiau mirę nei gyvi, tačiau kas pavasarį vis dar išleidžia po keliolika lapų, lyg primindami, kad, nepaisant nieko, tebeprisiklauso gyvajai gamtai.

Kokia iš jų nauda – jiems patiems ar mums? – svarsto kažkoks naujakuris. Jis norėtų išrauti šiuos bjaurius senius, išvalyti gyvenamąją aplinką.

Aršiai priešinamės. Jei kasdien neregėtume, kaip laikas niekina savo pavaldinius, galbūt pamirštume, kaip šauniai tebesiseka mums patiems. O ir pripratome prie šių nykstančių sutvėrimų. Jie mums tapo artimesni už daugelį giminių.

Rudens popietės mįslė

L'enigma di un pomeriggio d'autunno

„Kartais iš žmonijos dumblo išauga didis grožis.“ Nuotaikingai niūniavau dainos žodžius kaip ant tuščios lesyklos stogo suledėjusių lašinių užkapojęs žvirblis. Visada gauni daugiau, nei prašei, nei troškai. Šis žaidimas vadinamas *pertekliumi*. Išties smagus žaidimas. Jei visi reiškiniai turėtų tikslą, iš pasaulio beliktų loginė neurozė. Peizažas – naujas ir dirbtinis, vien stiklas ir plienas, lengvai prižiūrima aplinka. Ir ji yra dalis gamtos, kaip mes ją suprantam; o suprantam vis geriau, vis daugiau, vis tikriau... tenka pripažinti šios savimeiliškos rūšies dėlei. Buvo laikai, kai suversdavom visą blogį ant svetimų pečių. Dabar vaidmenys apsikeitė, tik atrasti gėrį tapo pernelyg sunku. Kai perdedi daiktus į kitą vietą, jie ten ir prapuola. Kai išeini jų ieškot, niekas nieko apie juos negirdėjo. Dabar tu stovi čia vienas kaip klaustukas, palinkęs tyrinėti jį lydinčio sakinio. Tai sunki užduotis, bet įveikiama. Pasaulyje daugybė dalykų, priimtinių kaip duotybė.

Katedra

Biblioteka – tokia didžiulė, kad atrodo bekrastė. Einu koridoriumi po erdviais skliautais, iš abiejų pusių veriasi aukštos pilnutėlės lentynos. Pastate gal trys ar keturi aukštai, bet jo santvara tokia atvira, kad mastą sunku suvokt. Norint pereiti į kitą bibliotekos pusę turbūt tektų įveikti šimtus metrų. Koridoriaus galo nematyt. Tylu kaip bažnyčioje, bet bibliotekos ir yra savotiškos šventyklos – vietos, kuriose žmogus šlovina pats save. Viena knyga gali būti kvailystės ir bukumo apraiška, tačiau tūkstantis tokių paikų knygų jau sukuria pasaulio vaizdą. Lėtai einu pirmyn per navą ir įsivaizduoju girdįs, kaip nesuskaičiuojamuose tomuose sustingę sakiniai nubunda pašnekiesiui. Staiga oras prisipildo ginčų ir aršių įrodinėjimų, žinių ir nuomonių, fantazijomis virtusių nuovokų ir atgyvenusių įpročių. Akimirka įsivaizduoju žinąs, ką reiškia šventumas.

Sapnas

Graikiška moneta

Laikydamas šią 2 500 metų senumo monetą regiu į save panašų žmogų, spaudusį šį patį pinigą delne kažkada labai seniai vietoje, kuri nėra labai toli nuo šiosios, bet vis tiek nepasiekiamai toli, šioje pačioje šalyje, kurios vis dėlto seniai nebėra, prieš amžius išnykusio miesto turguje, iš kurio beliko šios fantazijos sėkla. Regiu, kaip šis į mane panašus vyras stovi eilėje prie žuvies prekystalio ketindamas pirkti bjaurų rubuilį jūrų velnią – paskutinį belikusį, tačiau šį spėja iš po nosies nučiuopt prieš jį stovintis pirkėjas, ir kaip jam, kiek sumišusiam ir nusivylusiam, tenka pirkti kažką kitą. Kažką, – kaip gyvenime dažnai nutinka, – ko jam visai nereikia.

Sirakūzai

Beribė

Nachtgedanken

Kaip žinoma, visata gali būti beribė. Ką tai reiškia? Ogi tą, kad toje bekrastėje erdvėje visai gali būti kita lygiai tokia pati Žemė, kurioje tavo antrininkas atsiremia į palangę žvelgdamas į tokį patį kovo nakties lietų tokiu pačiu svetimumu žvilgsniu.

Draugė

Mano gyvenimas – tylus ir vienišas kaip žvejo, gyvenančio nuošaliausios salos atkampiausiam pakrašty. Bet kiekvieną vakarą ant palangės strykteli katė, kurios negaliu išleisti, nes ji laukinė ir jos kūną ženklina sunkaus gyvenimo negandos. Ji man vis tiek tapo savotiška bičiule, gražia kompanjone, prie kurios spėjau prisirišti. Ji stebi mane bejausmiu žvilgsniu anapus stiklo, šildosi prie klibančio langų. Stojus tamsai išeina savais keliais.

*Praeinantis grožis tebejaudina jį,
tik nebesinori
jo pusėn atsigręžt.*

W. H. Auden

Gyvenamoji mašina

Keista išties, kad esam priversti taip gyvent – sudėlioti vieni ant kitų. Girdžiu, kaip virš manęs gyvenantys kaimynai mylisi. Nepažįstu jų, net nežinau, kaip jie atrodo, užtat jų sekmdienio ryto aistrą išmanau kuo puikiausiai. Kažkur po manimi, bet ne tiesiai po manim, galbūt gyvena vienišas vyras, savaitgalio naktimis besiklausantis liūdesingos muzikos – taip inteligentiškai tyliai, kad melodija per radiatorių pasiekia mano butą tik tada, kai namas visiškai nuščiūva. Kitas kaimynas kosėja lyg džiovininkas. Kartais paryčiais jį apima kosulio priepuolis, kuris tęsiasi ilgiau, nei norėtųsi. Kai tas sielą drebinantis kriokimas pagaliau liaujasi, stoja tokia tyła, kad gali jausti, kaip vienišas šiurpuliukas lėtai perbėga nuo galvos iki kojų ir atgal. Dabar vienuoliktą valandą ir kažkas klausosi radijo žinių. Pavieniai žodžiai smelkiasi per sienas lyg ataidintys iš praeities gelmių. Kalba kažką apie naikintuvus, raketas, sugriautus namus. Kažką apie mūsų gyvenimus, suvirtusius ant svetimų pečių, – kaip žmonijos padėties parodiją. Kažką apie meilę, tačiau esu beveik tikras, kad šį žodį nugirdau neteisingai.

Gražus žaidimas

Berniukai spardo futbolo kamuolį nušiuosiuose kieme, kuris primena seną pokario miestą amžinai kraujuojančio mis žaidžiomis. Mąstau apie tai, kad ši erdvė ir žaidimas neabejotinai juos paveiks – subrandins jų savimonę ir pasaulėjautą. Mąstau apie tai, kad spardydami kamuolį tarp šių šiukšlių ir suskeldėjusio asfalto jie regi save čia, regi save žmonėmis, kuriems būti šioje vietoje ir žaisti šį žaidimą yra savaime suprantamas dalykas. Prisimenu Emile'į Cioraną, aprašiusį savo bernystės pramogą. Šeima gyveno šalia kapinių. Kartą senas girtuoklis duobkasy padovanojo jaunajam Emile'ui kamuolę. Berniukas spardė ją tyliose pievose kaip futbolo kamuolį, kurio niekada neturėjo. Neslėpdamas pasitenkinimo Cioranas teigė, kad ši pergalė prieš skurdą ir laikinumą suteikė jam kuo didžiausią džiaugsmą.

Melas Oneiros

Jos vėlei sugrįžo, šios gražuolės juodasparnės būtybės, įžengė pro dar išpūdingesnius, apgaulingus vartus, pro kuriuos ir pats mielai prasmukčiau. Argi ne dėsninga, kad jos dabar su manimi čia, šioje saulės nepasiekiamoje erdvėje, kur užgimė daugelis nepaguodžiančių minčių?

Žingsniuojau su tavimi kažkioje vietoje, kuri net nėra vieta, o akimirka prieš porą dešimtmečių. Tavo veidas toks jaunas, kad privalau paklausti, kas esu aš pats. Ir visas pasaulis atsako: *tu esi niekas*.

Aš esu atsidėjimo gėla. Atidaviau daug, bet ne viską. Tad dar turiu ką paimti. Tad ši ilga naktis iš istorijos glūdumų tiesia šimtus rankų link kažko, kas labiausiai priklauso man.

Faunas

Jis atrodo, lyg būtų susipainiojęs savo paties kanopose, taip ir likęs gulėti, kur stovėjęs. Gauruoto veido išraiška – verksminga ir tuo pat metu kuo ramiausia, tarytum mėgautųsi tinginyste prieš savo valią. Jo nepatogi padėtis išduoda, kaip sunku būti pusiau ožiu, pusiau žmogumi arba kaip nelengva tokį kūną pavaizduoti anatominio tikslumo siekiančioje graviūroje. Galima ryškiai įsivaizduoti meistro nusivylimą priešais baigtą piešinį: faunas išėjo gražus, bet atrodo lyg negaluoantis. Užtat beveik neįmanoma įsivaizduoti, kad toks padaras nors akimirka išsilaukių ant kojų nesitverdama medžio ar senųjų legendų.

Drugiai

Kaskart nusižiovaujant iš burnos išstrūksta drugys. Kokie tai drugiai? Ar jie visi – tos pačios rūšies? Ar tai apskritai turi reikšmės? Nuobodžią dieną kambarys prisipildo drugelių. Jie tipena ant lentynos ir televizoriaus atbrailos. Ant pigios Budos statulėlės kuodo plazda lyg kaukolėtas sfinksas, bet gal ir apsirinku. Nepažįstu drugių, tad ir rūšies negaliu įvardyti. Gyvi, mirę, plevenantys šen ir ten, dūlantys kambario pakampiuose. Trapūs kaip miglotos metaforos.

Kriauklė

Perlas yra problema, kurią kriauklė išsprendė kuo uoliausiai. Apdoruoja ją iš visų pusių taip, kad išėjo nepaprastai dailus, apvalinas, slidus pavidalas. Jis spindi saulėje kaip atsakymas į kažką, kas seniai nustojo būti klausimu, iš ko teliko duslus dėmesio aidas – būdas priminti, kad dėl nuomonės nesiginčijama.

Gulbė

Negabiam narui – gyventi sunku. Štai šaltos balos pakraštį ji vėlei bando pasiekti dugne kažką, prie ko iki galo neprieina. Koks žmogiškas paukštis, kažkas svarsto manyje, abu eilinį kartą liūdim savo nesėkmių akivaizdoje. Kiekvienas pagal savo prigimtį.

Gazelė ir leopardas

Senos pasakėčios iliustracija: gazelė ir leopardas žaidžia šachmatais po tokiu mėlynu dangum, kad vėliausiai iš jo suprantame atsidūrę primityvioje alegorijoje. Gazelė ką tik atliko gudrų ėjimą, o leopardas palinko virš lentos patyrinėti manevro. Ar jo akyse atsispindi nuostabos blyksnis, o gal net baimė, pyktis, liūdesys? Galbūt iš jo įtempto žvilgsnio galime pajusti, ką jaučia jis, supratęs, kad naujo pralaimėjimo nebeišvengs? Tačiau ir į šį paveikslėlį neverta pernelyg gilintis. Juo paprasčiausiai nesiekama pavaizduoti nieko daugiau už jį patį.

Natūralumo šešėlis

Tekančio vandens garsas ramina, nors jis trykšta iš mechaninių fontanėlių, skirtų labiau klausytis, nei žiūrėti. Ir pats sodas – dirbtinis, botaninis.

•

Du senoliai geria alų ant nuskurdusios vejės, jų veiduose – viską mačiusi nerimastinga rimtis. Lyg pati gamta mėgdžiotų natūralumą.

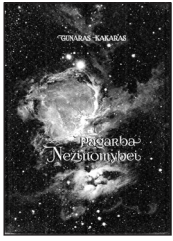
•

Juoda katytė susiraito po spirališkai apgenētu medžiu.

Ode Nežinomomybei ir utopijų virsmas tikrove

Gunaras Kakaras. *Pagarba Nežinomomybei*.
Utena: Utenos Indra, 2024. 328 p.

Šią vasarą mūsų sodyboje apsilankė „vienintelis Lietuvoje žmogus, sugeban-
tis realizuoti net utopines idėjas“, – taip
jį apibūdino jo vaikystės draugas Biržų
rajono laikraščio „Šiaurės rytai“ redakto-
rius Algirdas Butkevičius. Tai – Gunaras
Kakaras, Etnokosmologijos muziejaus
įkūrėjas ir ilgametis jo vadovas. Nesima-
tę buvome seniai, todėl apsidžiaugiau.

Bet dar labiau nudžiugino jo parašyta ir padovanota knyga
„Pagarba Nežinomomybei“. Ją net ne perskaičiau, o prarijau
per porą dienų ir noriu pasidalinti išpūdžiais.

Nors knyga ne eilėmis parašyta, bet kitaip nei ode Ne-
žinomomybei ją pavadint negaliu. Enciklopedijose ode pri-
statoma kaip eiliuotas kūrinys, kuriame šlovinami žymūs
asmenys arba svarbūs istoriniai įvykiai, deklaruojami
aukšti filosofiniai, etiniai principai. Gunaras Kakaras pu-
kia lietuvių kalba šlovina Nežinomomybę. Nežinomomybę, kuri
atsiveria žvelgiant į žvaigždėmis nusėtą dangų, į žmogaus
sielą, veidą, akis. Bet apie tai – kiek vėliau.

Mano pažintis su Gunaru prasidėjo 1977 metų pra-
džioje. Dalyvavau astronomijos mokytojų kvalifikacijos
kėlimo kursuose. Gunaras Kakaras pasakojo apie pačius
naujausius Marso tyrinėjimus kosminiais aparatais, rodė
spalvingas Marso paviršiaus nuotraukas. Bet klausiausi,
vaizdžiai tariant, tik puse ausies. Labiau rūpėjo išspręsti ką
tik pateiktą „lengvą uždavinuką“ – mįslingai nusišypsos-
jęs, taip tą užduotį įvardino dėstytojas. „Turiu prisipažinti,
kad nesergu nekukliu kuklumu“, – padovanotoje knygoje
(p. 189) aptikau jos autoriaus žodžius. Šis nekuklus pa-
būsiu ir aš – tik man vienam iš daugiau kaip keturiasde-
šimties kursuose buvusių astronomijos mokytojų pavyko
daugmaž teisingai išspręsti tą „lengvą uždavinuką“. Štai
tada Gunaras Kakaras pasiūlė man tapti planetariumo lek-
toriumi, gal net direktoriumi. Tuo metu greta kitų pareigų
jis buvo ir Vilniaus planetariumo mokslinės metodinės
tarybos pirmininkas. Tiesa, pridūrė, privalėsiu parengti ir
perskaityti bent vieną paskaitą, ją turės gerai įvertinti pla-
netariumo mokslinės metodinės tarybos nariai. Ruošiausi
gerą pusmetį. Savotišką egzaminą išlaikiau ir 1977 metų
rudenį tapau ne tik Vilniaus planetariumo lektoriumi, bet
ir direktoriumi.

Taip prasidėjo mano pažintis, o vėliau ir draugystė su Gu-
naru. Susitikdavome ne tik planetariume, kur teko spręsti
kartais itin sudėtingas problemas. Kartu su šeima daug va-
sarų praleidau astronomijos observatorijoje, ne kartą teko
pavadauti Gunarą priimant susipažinti su observatorija at-
vykusius svečius. O ir vėliau, kai palikau planetariumą ir
nuklydau į filosofijos džiungles, mūsų keliai susikirsdavo

įvairiuose moksliniuose ir viešuose renginiuose, nesyk vie-
šėjau ir Gunaro įkurtame Etnokosmologijos muziejuje.

Todėl visa tai, kas papasakota „Pagarboje Nežinomomy-
bei“, man ne tik gan gerai žinoma, bet ir labai artima. Nes
ir aš, tiek statant naują planetariumo pastatą dabartiniame
Konstitucijos prospekte, tiek bendraudamas su kai kuriais
astronomais, susidūriau su panašiomis skaudžiomis proble-
momis, kurias aprašė Gunaras. O ir sąlytis su Nežinomomybe
man iki šiol yra kasdienio gyvenimo dalis.

Prisipažinsiu, net ir man Gunaro sumanymas greta astro-
nomijos observatorijos statyti bokštą, skirtą mėgėjiškiems
dangaus šviesulių stebėjimams, gal ir ištisą pastatų kom-
pleksą astronomijos žinioms populiarinti atrodė utopija.
Kartą mano ankštame darbo kabinete dėl būsimų statybų ir
tolesnės veiklos gan aštriai diskutavo architektai, filosofai,
žinomi kultūros veikėjai, o aš tylėjau. Tylėjau ir galvojau:
meška dar nenušauta, o jau svarstoma, kur dėti jos kailį! Nei
statybų leidimais, nei pinigais net nekvepėjo, o ir kai kurie
astronomai šiai idėjai ne tik nepritarė, bet ir aršiai priešinosi.
Netikėjau, tada tikrai netikėjau, kad Gunaro vizija kada
nors taps tikrove. Bet galop paaiškėjo, kad ištis yra Lietu-
voje žmogus, sugebančias realizuoti net utopines idėjas...

Tų „utopinių idėjų“ įgyvendinimo istorija aprašyta dvie-
juose knygos skyriuose: „Lietuvos etnokosmologijos mu-
ziejus“ ir „Gyvenimas muziejuje“. Aprašyta su vis prasiver-
žiančiomis nuoskaudomis, su pasiektų laimėjimų pilnatvės
džiaugsmu, su dar tolesnės (utopinės?) ateities vizijomis.
Knygoje sunkoka rasti puslapį, kuriame nebūtų išpūdingų
spalvingų nuotraukų, bet ypač jų gausu paminėtuose sky-
riuose. Man net kilo keista mintis, kad pakanka perskaityti
bent tuos du skyrius, peržvelgti nuotraukas ir į Etnokosmo-
logijos muziejų vykti nebūtina.

Beje, nesyk iš draugų ir pažįstamų esu sulaukęs, atrody-
tų, keisto prašymo: ar negalėčiau paprašyti Gunaro, kad at-
vykstančius priimtų asmeniškai jis? Be abejo, ir muziejuje,
kur jie rengiasi vykti, pabuvot įdomu, bet kur kas įdomiau
pasikalbėti su Kakaru, išgirst jo mintis.

Tokiais prašymais stebėtis nereikia. Šimtus kartų televi-
zorių ekranuose regėtas Gunaro veidas, jo mažus žvilgsnis
ir dar mažesnė kalba sužavėjo ne vieną. Ir tegul Gunaras
net ne penkis puslapius (p. 144–148), o ištisą dešimtį būtų
skyręs tam, kad puikiai paaiškintų, koks turėtų būti Etno-
kosmologijos muziejaus gidas (ekskursijų vadovas), bet
nepatikėsiu, kad tokį lektorių ar gidą, kaip jis pats, lengvai
galima rasti. Pagaliau ir jis pats prisipažino (p. 97), kad tik
jo „prigimtinė iškalba“ padėjo įgyvendinti nemaža „utopi-
nių idėjų“.

O štai vienos įgyvendinti ir jam nepavyko. Ir nepavyks
niekada. Tikriausiai nepavyks nė vienam žmogui. Tuo Gu-
narus jau seniai įsitikinęs. Tai – sužinoti, kodėl egzistuoja
Visata, kam ji skirta. „Kodėl kažkas yra, o ne nėra?“ – to
klausė VI–V amžiuje prieš Kristų gyvenęs senovės graikų
filosofas Parmenidas, to klausė ir mįslingosios monado-

logijos autorius Gottfriedas Wilhelmas Leibnizas (1646–
1716). Juk Pasaulio, Visatos galėtų ir nebūti. Bet yra! Tai
kodėl? Kokia Visatos prasmė? Kokia jos esmė? Pagaliau
kas yra protas, žmogus? Ar valdo žmogų likimas, ar ne? Ar
lanko žmoniją ateiviai iš kosmoso, o jei nelanko – kodėl?
Pabandžiau suskaičiuoti knygoje keliamus klausimus, bet
pagaliau pasimečiau. Jų labai daug. O štai atsakymų maža.
Tiesa, knygoje daug vietos skirta ir netrivialiems astrono-
mijos bei kosmologijos pasiekimams, bet tie pasiekimai tik
dar daugiau klausimų kelia. Nežinomomybė, Nežinomomybė... Šį
žodį Gunaras rašo tik didžiąja raide. Nes tai – ir Paslaptis,
kurią žmogus vargu ar kada nors atskleis, nes kuo daugiau
sužinai, tuo daugiau klausimų atsiranda. Todėl Nežinomomy-
bė būtina gerbti – toks šios knygos leitmotyvas.

Radau ir gan pikantišką istorijėlę. Nors esu parašęs dvi
knygas apie gal buvusius, o gal ir esančius „ateivius iš kos-
moso“, bet to nežinojau. Pasirodo, 2009 metų pradžioje
Lietuvos prezidentas ir dar du aukščiausi valdžios asmenys
gavo prašymą leisti Lietuvoje pastatyti ne ką kita, kaip ateivių
iš kosmoso ambasados pastatą! Prašymo kopija pateikta
40 puslapyje. Dar įdomiau, kad tie ateiviai esą ne kas kita,
kaip Elohimai. Tiesą sakant, suglumau. Nes Elohimas yra
vienas iš trijų dažniausiai Senajame Testamente minimų
Dievo vardų (greta Sabaoto ir labiausiai žinomo – Jahvės).
Tad ateiviai ir yra dievai? Bet Biblijoje minimas tik vienas
įvairiais vardais vadinamas Dievas... Matyt, suglumo ir Gu-
narus, nes komentuoti to prašymo nepanoro. Tik šiek tiek
ironiškai tarstelėjo, kad geriausia vieta tokiai ambasadai
būtų šalia Etnokosmologijos muziejaus, kuris galėtų tapti
ir svečių ateivių namais.

Gunaras teisingai pažymėjo, kad žodis „kosmosas“ se-
novės graikams reiškė grožį, harmoniją, kurią jie regėjo ir
dangaus skliaute. Todėl vargu ar reikia stebėtis, kad savo
knygoje daug dėmesio skyrė ir grožiui, darnai, harmonijai
ir su gamta. Ne tik aprašė savo draugystę su voveraite ir
paukšteliu, kurie maitinasi iš jo delno, bet ir su žmonos pa-
galba sugebėjo visa tai įamžinti nuotraukose.

Knygos žanrą įvardint sunku. Nes greta gilių filosofinių
pasvarstymų ir Nežinomomybės pagarbinimo daug vietos,
kaip minėta, skirta skaudokai Etnokosmologijos muziejaus
atsiradimo istorijai, net žmonijos ateities vizijoms. Rasime
ir keletą žurnalistų interviu su Gunaru, kuriuose atsisklei-
džia gan netikėti jo asmenybės bruožai. Rasime ir keletą iki
šiol viešai neskelbtų dokumentų. O puikių nuotraukų gausa
knygą daro savotišku meno kūriniu.

Puikiai parengtos knygos leidybą finansavo Molėtų rajo-
no (kurio garbės pilietis yra Gunaras Kakaras) savivaldybė.
Gaila tik dėl vieno – dėl nedidelio jos tiražo (500 egz.). Nes
ji verta to, kad ją skaitytų tūkstančiai.

– SAULIUS KANIŠAUSKAS –

TEKSTAI NE TEKSTAI

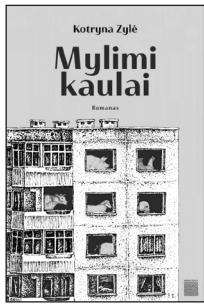
RUDENIUI ĮSIBĖGĖJUS

Fantastinis kaimas ir posovietinių daugiabučių nostalgija

Kotryna Zylė. *Mylimi kaulai*. Romanas.
V.: Aukso žuvys, 2024. 191 p.

Pirmojo Kotrynos Zylės suaugusiems skirto romano pasaulio modelis itin artimas rašytojos prozai, skirtai vaikams, pavyzdžiui, istorijoms, sudėtomis į rinkinį „Siela sumušinių dėžutėje“. „Mylimuose kauluose“ susilieja tautosakos, pasakos, amžiais tą patį laiko ratą sukančio agrarinio kaimo ir šiandieninio pasaulio vaizdiniai. Toks pasaulėvaizdis primena fotografijoje naudojama dvigubą ekspoziciją – pro mitinį sluoksnį prasišviečia šiandien ir atvirkščiai.

„Mylimuose kauluose“ žmonės gyvena savotiškame kaimo ir miesto hibride – daugiaaukščiuose kaimuose. Butuose, laiptinėse jie laiko karves, vištas, kiaules, bites ir kitus paprastai namuose nelaikomus gyvulius. Važinėja troleibusais, žiūri televizorių, bet periasi rūšiuose įrengtose pirtyse, kuriose lankosi laumės. Atlieka įvairius žemdirbiškoms bendruomenėms įprastus ritualus, nors dirba dažniau gal miestieškus darbus (troleibuso vairuotojas, bibliotekininkas, policininkas, auklytė našlaičių namuose etc.). Gimdymus pirtyse priima Motė, našlaičiai žiemą lanko mokyklą, o nuo pavasario iki vėlyvo rudens piemenauja, gano karves po šalia daugiabučių esančius laukus. Raganos gauda ir valgo vaikus, bet jas gauda sergėtojai (policijos atitiktuo).

Jei tektų nusakyti romano tipą, tai artimiausias būtų postmodernistinis romanas. Postmodernistinis romanas atmeta aukštajam modernizmui esmingą rimtumą, elitizmą, siektiną prozos (ir poezijos) tekstų sudėtingumą, „nedraugiškumą“ siužetui ir skaitytojui, ypač – paprastam, neprofesionalui. Drąsiai ir žaismingai flirtuojama su populiariąja kultūra. Postmodernistiniame romane dera skirtingiausi registrai. Tarkime, meno kūrinio autentiškumo ir kartotės, gėrio ir blogio, individo ir visuomenės kolizijos plėtojamos pasitelkiant populiariosios literatūros – detektyvo, trilerio, jausmų romano – schemas.

Žanriškai „Mylimi kaulai“ artimiausias brandos romanui. Knygoje nuosekliai pirmuoju asmeniu pasakojama Onos gyvenimo, jos pasirinkimų, meilių, netekčių, saviškos istorija: romanas pradedamas Onos gimimu, o baigiamas mirtimi. Vadinamoji gilioji potekstė suponuoja, kad ir subjektyviuoju lygmeniu perskyra tarp to, ką vadiname archaika (mitai, sakmės, kultūros istorija), ir šiandienos aktualijų, fenomenų (tiek literatūrinių, tiek pasaulėvokos apskritai) yra liminali. Ten ir tada yra čia ir dabar.

K. Zylės „Mylimus kaulus“ perskaičiau per vakarą. Postmodernistinius romanus, kitaip nei į aukštąjį modernizmą pretenduojančią prozą (prisiminkime Andriaus Jakučiūno „Lalagė“ ar Tomo Vaisetos „Ch.“), skaityti paprastai smagu ir lengva, nes daug dėmesio skiriama siužeto plėtotėi, intrigoms, veikėjų portretai gyvi, psichologiškai detalūs, nors tuo pat metu gana stereotipiški, kad būtų lengvai atpažįstami. K. Zylė iš tiesų meistriškai sukuria ir palaiko įtampą. Miršta Onos tėtis, kaip dabar gyvens našlaitė? Kaip klostysis Onos santykiai su vaikystės draugu Luku? Ar Ona tikrai ištėkės už jai pasipiršusio stuobrio? Lukas, pasirodo, turi magiškų galių. Ir seksualinės jo preferencijos labai plačios. Tai negi Ona ir Lukas nesusituoks? Atrodo, turėtų. Ką Ona darys su loterijoje laimėtu vyru vardu Mikas? O štai ir ragana pradeda savo juodus darbelius. Kurį iš Onos prižiūrimų piemenėlių ji suės? Ir taip toliau, ir taip toliau.

Didžioji lietuvių autorių romanų problema yra naratyvumas: siužeto plėtotė dažnai vangi, nėra intrigos, todėl romanai arba subyra į fragmentų, paveikslėlių sekas, arba lala ir banguoja kaip jūra – gal ir gražu, poetiška, bet net grakščiausias plepėjimas galų gale pabosta. „Mylimi kaulai“ sėkmingai išvengia šių blogybių. Stipri, netikėta pabaiga. Kai jau atrodo, kad viskas aišku, K. Zylė meta dar vieną kortą ir ji suveikia.

Charakteringi ir pagrindiniai, ir šalutiniai personažai. Patiko Onos ir Luko klampus kūniškumas, kad abu nėra nei geri, teisingi, nei blogi, pikti. Abu tiek pat simpatiški, kiek ir antipatiški. Labai puiki fragmentiškai šmėstelėjusi ragana: kai galutinai ja pasišlykštėjau, žybtelėjo kita dimensija: raganos paniekos spjūvis Onos akin atima moteriai regą, bet atveria vartus į kitą pasaulį. Stereotipiškas, bet tuo pat metu netradicinis kerdžius, laisvalaikis nuo ganyto gaminantis gyvūnėlių (ir ne tik) iškamšas. Blankoki Onos sutuoktinis Mikas (eilinis geruolis) ir ją vesti norėjęs Justis (eilinis blogiukas). Abiem pritrūko įdomesnio rakurso.

Svarbus ir didelis romano plusas tas, kad K. Zylė, nors skolinasi populiariosios literatūros schemas, nepasiduoda pagundai pagrindinę veikėją paversti ypatingais talentais apdovanota gražuole našlaite ar tamsia lemtinga moterimi. Ona iš tiesų apdovanota ypatingais talentais, bet jie, kaip ir pati Ona, nėra „gražūs“ ar „teisingi“ konvenciniu požiūriu.

Išsprogęs Onos kūniškumas ir jusliškumas neįjaukūs, aki-vaizdi aliužija į Deivės Pramotės, Monstriškosios Veneros mitą. Ona-Motė yra duodanti, palaikanti, sauganti gyvybę, bet ir godi, nepasotinama, geidulinga lyg pati žemė – saviimi, savo kūnu maitina, bet galų gale visus praryja, savin susiurbia.

Ne mažiau ambivalentiškas pirmasis Onos mylimasis Lukas – šventojo pasileidėlio ir šventpaikšio asketo variacija. Lukas mielas, dosnus, bet jo dosnumas lengvai virsta destrukcija, o linksnumas, meilumas – orgijomis. Į motinos namus prisiveda meilužių, pardavinėja savo gydančių šlapiamą, paskanintą magiškais grybais, – žmonės nuo jo tampa priklausomi, – įkuria keistą sektą. Tačiau Luko šypsena, jo artumas aplinkinius daro laimingus („Ona, On, nusišypso, ištiesia rankas, iškart jaučiuos tokia svarbi ir mylima, kiekvienąsyk iš naujo nustembu apimta jo galios“, p. 109). Kas buvo sutikę tokių žmonių, iškart atpažins tipažą ir net nesuabejos, kad tokie ir būna specifinių sektų lyderiai.

K. Zylės aprašymai gerai subalansuoti – detalūs, bet saikingai. Prozininkė rašyti tikrai moka ir jai nereikia to demonstruoti. Sintaksė judri, grindžiama labai elementaria „ir... ir...“ jungtimi: vaizdiniai sukabinti kaip greitai vienas kitą keičiantys kadrai. Šis efektas pasakojimui suteikia kinematografiškumo.

Vis dėlto „daugiaaukščiai kaimai“ ir pati gilioji potekstė, suponuojanti skirties tarp dabarties ir praeities liminalumą, įtikina tik tol, kol nepradedi kapstyti giliau, po pamatais. Tiesą sakant, nerekomenduoju to daryti – gerokai pagadina skaitymo malonumą. Tai dar vienas postmodernistinio romano ypatumas: tokiais skaitiniais reikia mėgautis čia ir dabar ir nebandyti jų vertinti pernelyg rimtai.

Idėjiškai K. Zylės erdvėlaikį, kuriame susipina archajinę pasaulėvoką reprezentuojantys ritualai ir šiandieninės vertybės, agrarinio kaimo ir daugiabučio kasdienybė, puikiai supranta. Tai nostalgiška XXI a. fantazija suaugusiems apie prasmės prisodrintą pasaulį (ritualas įprasmina kasdienę buity), kuriame žmonės ir gamta sudaro vienį, kuriame klesti bendruomeniškumas, kur žmonės ir gyvuliai gyvena greta, glaudžiai (karvės balkonuose, bitės ir vištos – kambariuose), tačiau gražiai ir švariai, be mūsų ir mėšlo: „Karvės baubia balkonuose, tyčia išvestos atsiveikinti su mumis, puošnios, linguoja vainikais apjuostais ragais“ (p. 62). Tačiau daugiaaukščio kaimo pasaulį kaip jaukų, mielą įsivaizduoti gali nebent tas, kas niekada nebuvo tvarte ar neuodė vištėdės smarvės. O bent kartą karvę iš arti mačiusieji puikiai žino, kad balkoną ją įsikelti galima nebent specialiu kranu: daugiabučio laiptais karvė neužlips, į liftą netilps.

Tiesa, mėšlinas paršas pasirodo, bet tik pas labai neigiamą Justį – šio namai lyg nusižiūrėti nuo Žemaitės „Marčios“ Vingių būsto: „Pirma Jusčio iš kambario išlinguoja suvargęs paršas, motina čiumpa jį už snukio, sukdama paveja šalį, tas, nepatenkintas, mėšlinu šonu prasibraukia gėlėtais prieškambario tapetais“ (p. 65). Tarsi nuo „Marčios“ nusižiūrėta ir Jusčio piršlybų istorija – taip ir nesupratau, kodėl jis norėjo vesti Oną. Liepė tėvas?

Logikos pritrūksta užgrobtų troleibusų istorijai, nulėmusiai ištisą kultūrinį perversmą. Ginkluoti užpuolikai grobia troleibusus, pakeičia numerius ir įkaitais paėmę keleivius „laksto po miestą“ (p. 120). Sergėtojai gauda tuos troleibusus ir vis nesugauna, todėl tenka pagalbon kviestis kaimynus vorūniečius. Bet juk troleibusas yra itin nepaslaniki, lėta transporto priemonė, juda iš esmės viena linija, norint jį sustabdyti, užtektų nukirpti ūsus. Arba atjungti linijoje elektrą. Arba tiesiog užblokuoti kelią.

Vorūniečių naujoji tvarka, kuria vietiniai tyliai piktinasi, bet taip ir nepasipriešina, – gyvuliai iš daugiabučių perkeliama į kolektyvinius ūkius, kovojama su prietarais, burtais, išžudomos Motės, iš kalėjimų paleidžiamos raganos, – gana primityvi aliužija į sovietų okupaciją ir po jos buvusią sovietizaciją, sodybų naikinimą, nusavinimą gyvulių, kuriuos senieji kaimo gyventojai iš tiesų laikė šeimos nariais (tačiau gyvenamuosiuose kambariuose neaugino, nebent kritiniais atvejais, pvz., tvartui sudegus ar stojus itin šaltai žiemai). Pats tikriausias sovietizacijos produktas Lietuvoje yra ir daugiabutis. Nors pirmieji į miestus atkelti ar savo noru persikėlę daugiabučių gyventojai iš tiesų balkonuose bandė auginti vištas ir ožkas, tai buvo niūri kaimiškojo gyvenimo parodija. Mūsų kultūroje daugiabutis ir kaimiškas, rituališkas gyvenimo būdas bei vertybės – priešingybės. Tačiau „Mylimuose kauluose“ daugiabučiai apgaubiami ta pačia prasmės ir bendrystės aura kaip ir senoji sodyba, sodietiškas gyvenimo būdas.

Įdomu, kad vyresnėms prozininkų kartoms daugiabučiai asocijuojasi su beprasmybe, niveliacija, vienatve, depresija, primena kolumbariumus (pavyzdžiui, Sigito Parulskio esė knygoje „Nuogi drabužiai“), – ką ir kalbėti apie išėjimą iš kaimo apraudojusius klasikus, tarkime, Bronių Radzevičių. Nors Ričardas Gavelio „Vilniaus pokeris“ ar Jurgio Kunčino „Tūla“ dažnai vadinami miestieškais kūriniais, Vilnius juose vaizduojamas kaip savasties praradimą, destrukciją, bepro-

tybę skatinanti erdvė, kurioje herojai blaškosi tarsi užkeiktame labirinte, o daugiabučių gyvenimas neatsiejamas nuo nykių girtuoklyscijų, skurdžios buities. Kitaip tariant, beprasmybės, besielės nykumos.

Tačiau XX a. 9–10 dešimtmetyje gimusių (dažniausiai miestiečių) prozininkų karta, kuriai priklauso ir K. Zylė, daugiabučius jau regi nostalgikiškai, kaip gimtąsias, jaukias ir savas prarastas ar beprarandamas erdves, kuriose klestėjo glaudi kaimynystė, bendruomeniškumas. Kitaip tariant, ši karta posovietinius daugiabučius iš tiesų regi su ta pačia nostalgija, su kuria vyresnioji karta regėjo agrarinį kaimą, sodybą. Tereikia prisiminti Gerdos Jord grafinį romaną „Daugiabutis“ (2019), Jurgos Tumasonytės romaną „Remontas“ (2020) ar Vaivos Rykštaitės „Lizos butą“ (2020).

Priklausau tai pačiai kartai ir man daugiabučių romantika taip pat nesvetima. Dauguma XX a. pabaigos daugiabučių gyventojų, t. y. mūsų tėvai, buvo vadinamoji pirma karta nuo žagrės ir gyveno sėsaliai. Nusipirkta ar kaip kitaip gautas butas suvoktas kaip namai, kuriuose gyvena iki mirties, o ne kaip laikinas būstas. XX a. pabaigoje krizių kamuojami, atlyginimų mėnesių mėnesius negaunantys ar darbus išvis praradę kaimynai iš tiesų eidavo vieni pas kitus skolintis druskos ir pinigų, kartu švėsdavo šventes ir išliūdėdavo netektis. Skurdas suartina. Mirusiuosius tikrai šarvodavo namuose, atsimeņu ir eglišakėmis nubarstytos daugiabučio laiptinės vaizdą. Vaikystėje su geriausia drauge piešdavome komiksus, kurių personažai buvo mūsų daugiabučio gyventojai – taip puikiai juos visus pažinojome. Kaimynas buvo beveik kaip giminaitis, tik daug dažniau matomas, sutinkamas. Dabar penktus metus gyvenu tame pačiame daugiabutyje ir laiptinėje prasilenkdama su žmogumi nežinau, tai svečias ar kaimynas. Nė pas vieną iš savo kaimynų nesu buvusi svečiuose.

Kur link suku? K. Zylės „Mylimų kaulų“ mitologinis, sakmių, agrarinio pasaulėvaizdžio posluoksnius, nors žavus ir egzotiškas (ypač tiems ir toms, kurie karves iš arti matė tik ekrane), mano galva, veikia kaip epochinis kostiumas, dekoracija. Vaikams skirtuose tematiškai siauresniuose, mažesnės apimties ir užmojo K. Zylės kūrinuose dekoratyvumas buvo beveik nepastebimas, bet ambicingesniame suaugusiems skirtame romane regime jo ribotumą, skyles. Romane vaizduojamas pasaulis – veikėjų vertybės, nuostatos, jų pasirinkimai – iš tiesų reprezentuoja XX a. pabaigos posovietinio daugiabučio mentalitetą bei XXI a. pasaulėvoką ir su mitiniu / agrariu matmeniu mažai ką bendro turi. Primena amerikiečių serialą „Bridžertonai“, kuriame XIX a. epochiniais kostiumais vilkintys veikėjai gyvena XXI a. vertybėmis. Tai paaiškina ir atlaidumą, abejingumą Luko biseksualumui, ir pagarbų, taktišką elgesį su neįgalia moterimi bei jos vyru (Sigutė ir Adomas), su vieniša motina (Alė). Agrariame ir net XX a. pabaigos kaime visi šie personažai būtų tapę socioamo atstumtaisiais, patyčių ar net smurto objektais – tikrasis kaimas buvo ne tik mėšlinas, bet ir kitoniškumui nepakantus, netolerantiškas.

Ir dar vienas pastebėjimas, kilęs skaitant „Mylimus kaulus“. Šis pastebėjimas susijęs su žemdirbiškųjų mitų, sakmių, apskritai kaimiškų artefaktų populiarumu bei itin pozityvia recepcija šiandieninėje lietuvių literatūroje. XIX–XX a. pradžios kaimas su piemenėliais, užkalbėjimais, pienu užgeriama silke, šaltiena, kraujiniais vėdarais ir pan. seniai nebeegzistuoja, bet kaip veiksmo vieta, kaip tam tikras vaizdinių arsenalas ir savotiška gana obsesyvi fantazija iš mūsų literatūros trauktis, atrodo, net nesiruošia. Jei apie pasaulį spręstume vien iš aukštosios lietuvių literatūros, net nesudvejojume – vis dar gyvename išėjimo iš kaimo nuotaikomis, kaimas vis dar formuoja mūsų savastį. Šiais metais daugiausia literatūros profesionalų dėmesio sulaukę, beveik visus prozos apdovanojimus gavę Danutės Kalinauskaitės romanas „Baltieji prieš juoduosius“ ir J. Tumasonytės romanas „Naujagimiai“ būtent ir pasakoja apieėjimą iš kaimo, kaimo ir miesto žmonių, jų mentalitetų sąveikas. Abiejų romanų pasakojimai prasideda senajame chrestomatiniame kaime ir tik tuomet išjudama į miestelius, į miestus. Įdomu, kad J. Tumasonytės romano paskutiniame epizode vaizduojama ekologišką gyvenimo būdą pasirinkusi ateities bendruomenė vėl siekia susigrąžinti kaimą, jį atkurti.

Ką tai sako apie mūsų literatūrą, literatūros kritiką ir, svarbiausia, apie mus? Gal kaimiškoji tematika slepia negebėjimą suprasti, o todėl ir sugestyviai aprašyti aktualią dabartį? O gal vertindami literatūros kūrinius kaimiškuosius topos pašonoringai siejame su „aukštąja literatūra“ lygiai taip pat, kaip kenčiančio ir besikamuojančio poeto vaizdinį vis dar tapatiname su aukštąja poezija?

– VIRGINIJA KULVINSKAITĖ –

Keletas Kėdainių eskizų

Kai tėvelis 1941 metų vasaros pradžioje išvyko su divizija į Varėnos poligoną (iš ten jį drauge su kitais Lietuvos karininkais birželio 14 dieną išvežė į Sibirą), mudvi su mamyte nukeliavom pas senelius į Paliepius – kaimelį netoli Ariogalos. Nežinojau, kad visa likusi mūsų šeima – ir mudvi su mamyte, ir teta Stasė su mažute, neseniai gimusia Danute, ir seneliai – buvo pasmerkti badui ir šalčiui Sibire. Tuomet pasisekė pasprukti tik dėl mamytės sumanumo – pabėgom enkavėdistams tiesiog iš panosės.

Kai prasidėjo karas ir į Lietuvą įžengė vokiečiai, ne tik mes, bet ir dauguma lietuvių pasijuto išgelbėti. Vokiečių kariai, ypač karininkai, atrodė dailiai: pasitempę, aukšti, visada itin švariomis, išlygintomis uniformomis – visiškai rusų priešingybė. Man, tuomet mažai mergaitei, atrodė, kad jie nuo ryto iki vakaro prausiasi: tik įžengę į kiemą, jie tuoj puldavo prie šulinio, sėmėdavo vandenį ir išsirengę iki pusės maudydavosi. Mus, vaikus, jie dažnai vaišindavo taip retai karo metais gaunamu šokoladu, kartais net graikiniais riešutais. Ypač dažnai mudvi šnekėdavom, kai eidavom kartu su mamyte. Ji labai krisdavo visiems į akis: buvo ryški blondinė, mėlynakė ir gerai kalbėjo vokiškai. Likusios su mamyte vienos, iš Vilniaus persikėlėm gyventi į Kėdainius, arčiau senelių (Paliepių buvo už trisdešimt kilometrų).

Mamytė mokytojavo, aš lankiau pradžios mokyklą. Dažnai arkliais iš Paliepių atvažiuodavo senelis, atgabėdavo įvairiausių skanumynų, obuolių. Vis gaudavom siuntinių iš Vienos, kur gyveno ištekęs mamytės bičiulė. Ji atsiųsdavo įvairių vaistų (net dabar prisimenu tamsiai raudonos spalvos prontosilio ampules), o į Vieną keliaudavo siuntiniai su Paliepių lašiniukais – dideliu deficitu karo metais. Karo pabaigoje ir laiškai, ir siuntiniai iš Vienos nustojo mus lankę. Mamytė gavo žinią, kad bičiulė ir jos šeima žuvo per bombardavimą. Dar ilgai nežinojau jos atsiųstą vaikišką rankinuką, kurį labai mylėjau, – aksominį cinamono spalvos šuniuką su balta pūkuota apykakle ir užtrauktuku nugarytėje. Tuo metu buvau, kaip ir daugelis mano amžiaus vaikų, nevalgi, ilgakojė, išstijusi paauglė. Mamytė vis rūpinosi, kad nesusergčiau. Prisimenu „sunkias“ rytmečio valandas, kai buvau sodinama valgyti pusryčių. Pavalgyti reikėdavo sparčiai, kad abi su mamyte nepavėluotume į mokyklą. Mamytė vis žvilgčiodavo į laikrodį, ragindama paskubėti, galiausiai imdavo pykti. O tie sumuštiniai būdavo tokie didžiuliai...

Tačiau vieną dieną man kilo išganinga mintis. Bevalgydama pusryčius pamačiau, kad tarp spintelės ir sienos yra nemažas tarpas – ten puikiai tilpo mano sumuštiniai. Nuo tada pusryčius „pavalgydavau“ itin sparčiai, mamytė neatsidžiaugė puikiu mano apetitu. Tai tęsėsi kokią savaitę, namuose vyravo džiugi nuotaika, nė karto nepavėlavom į mokyklą. Tačiau vieną dieną mamytę sudomino bjaurus kvapas, sklindantis nuo spintelės. Ši buvo atitaukta, rastas didžiulis sumuštinis „sandėlis“, o aš gavau į kailį.

Paauglystės dienos Panevėžyje

Kai baigėsi karas ir Lietuvą antrą kartą okupavo rusai, mamytė visą laiką slapstėsi. Mes gyvenom ir tetulės Jadvygos (mano tėvelio sesers, prof. Vitalijos Vitkienės mamos) sodyboje Noreikuose netoli Vilkijos, ir Kauno priemiestyje Vilijampolėje, ir Lauksodyje (netoli Latvijos sienos, prie Žeimelio), kur pienininku dirbo dėdė Pranas (mamytės sesers Stasės vyras). Slinko metai, aš augau ir turėjau pradėti lankyti gimnaziją. Todėl 1947 metais persikėlėm į Panevėžį. Mamytė gavo mokytojos vietą vienoje pradinė mokyklų, aš įstojau į 2-ąją mergaičių gimnaziją. Mamytė tikėjosi, kad toli nuo Paliepių, toli nuo Kauno mes galime ramiai gyventi, ir enkavėdistai mūsų neras.

Deja, deja... Panevėžyje, Pušaloto gatvėje, dėdė Pranas pirkto namuką. Jame buvo du mažučiuokai kambariukai ir virtuvė, kieme stovėjo rąstinis sandėlis. Tame namelyje apsigyveno iš savo ūkio Paliepiuose pabėgę seneliai, sandėlyje – pikta sena ožka Virma. Teta Stasė, dėdė Pranas ir trys jų vaikiukai (Danutė, Rimas ir Vytenis) tebegyveno Lauksodžio pieninėje. Iš pradžių kelias savaites ir mudvi su mamyte ten buvom prisiglaudusios, vėliau apsigyvenom pas senelius Panevėžyje.

Kol dėdė Pranas dirbo pieninėje, gyvenimas tekėjo sklandžiai. Tačiau vieną dieną į dėdės Prano pieninę atvyko būrys vyrų (jie prisistatė partizanais, bet dėdė įtarė, kad tai buvo persirengę enkavėdistai), susidėjo visą pieninės sandėlyje buvusį sviestą, brandinamus olandiškus sūrius. Dėdė buvo baigęs Belvederio dvare pienininkystės mokyklą ir dirbo pieninėje, pastatytoje paskutiniams nepriklausomoms Lietuvos metais pagal švedų projektą – puiki įranga. Kitą dieną prisistatė saugumiečiai (ko gero, tie patys, kurie viską

išvežė) ir dėdė Praną apkaltino, kad jis partizanams atidavė viską savo noru. Už tai dėdė nuteisė 10 metų lagerio ir išvežė į Dniepropetrovską, ten jis dirbo hidroelektrinės statyboje. Teta Stasė, likusi viena su vaikiukais, apsigyveno pas senelius Panevėžyje. O tada ir prasidėjo tikras vargas. Nė vienas neturėjo darbo, o ir bijojo jo ieškoti, kad neišvežtų į Sibirą. Vargšas senelis Stanislovas, puikus Paliepių ūkininkas, pradėjo dirbti kroviku grūdų sandėlyje. Dar ir dabar prisimenu sulinkusį senelį, ant nugaros tampantį sunkius grūdų maišus (jis, vargšas, turėjo išvaržą ir nešiojo specialų tvarstį).

Mudvi su mamyte gavom mažą kambariuką nacionalizuotoje klebonijoje. Kambarėlis buvo prie virtuvės (ten iki tol buvo nekūrenamas sandėliukas), labai mažiukas ir šaltas. Mamytė rado krosnininką, gavo plytų, buvo pastatyta maža krosnelė su tokiu keistu kaminuku. Kambarėlyje pasidarė šilta ir jauku – tai buvo savi namučiai. Tik visą laiką mūsų drabužiai buvo laikomi lagamine po sofa, nes jokios spintos neturėjom, o ir jei būtume turėjusios, tame mažame kambariuke ji nebūtų tilpusi. Čia stovėjo mamytės lovelė, dar iš mūsų buto Kaune atgabenta senučiukė sofa ir didžiausia puošmena – mūsų senoji spintelė su veidrodžiu. Bute, be mūsų, dar gyveno keturios šeimos (režisierius Juozas Miltinis, aktoriai Vaclovas Blėdis ir Julija Blėdytė, muzikas Kazimieras Jovaiša su sūnumi ir dviem dukromis, mokytojas Antanas Makačinas su sūnumi Teisučiu, dabar žinomu kompozitoriumi). Visi naudojosi viena virtuve, kur turėjo po savo mažutę spintelę. Mudvi su mamyte, norėdamos patekti į savo kambarėlį, turėdavome pereiti per virtuvę, kur visada būdavo daug žmonių. Vieni virdavo ant didžiulės dar iš klebonijos laikų likusios viryklės, kiti prie savo spintelės valgydavo. Visai netoli stūksojo bažnyčia (mes juk gyvenom buvusioje klebonijoje), joje rusai, kaip ir daugelyje mūsų bažnyčių, buvo išsirengę sandėli.

Mūsų name gyveno daug vaikų, su jais vakarais siaudavom. Pro skylę tvoroje patekdavom į didžiulį vienuolyno sodą (vienuolynas buvo uždarytas, jo pastate tuomet veikė muzikos mokykla) ir žaisdavom „kavotynių“. Mane mamytė labai saugojo ir prižiūrėjo, nes dažnai sirgdavau, buvau išstijusi, itin plona paauglė. Būdavau aprenpta šiltu paltu, apmuturiuota skara, tad po smagių žaidynių labai suprakaituodavau. Tada, bijodama tokia pasirodyti namuose (galėjau gauti kailin), prieš grįždama atsisegdavau palta ir, stovėdama prieš vėją, bandydavau atvėsti.

Kokia ta vaiko galvelė... Po tokios procedūros neretai vėl prasidėdavo angina arba imdavau kosėti.

Už miesto, vadinamojoje Jasnagurkoje (dabar ji vadinama taip gražiai – Skaistakalniu), buvo visų vaikų išsvajota maudynių vieta. Vasarą vis prašydavau mamytės sekmadienį ten nueiti, bet mano prašymas retai buvo išklausomas. Pagaliau vieną šiltą rugpjūčio sekmadienį susiruošėm. Visą dieną smagiausiai turškiausi upėje, tik gaila, ilgai maudytis neleisdavo, kad nesušalčiau. Laiminga grįžau namo, tikėdamasi sulaukti dar vienos tokios iškylos. Tik namuose tykojo nemalonumai – mamytė pradėjo ieškoti savo paso. Jo niekur nebuvo. Pasirodo, ji mamytė nešėsi prie upės ir ten pametė. Pasas tais pokario metais buvo itin svarbus. Prisimenu, kaip mamytė specialiai ant paso nuotraukos pylė rašalo – juk ji visą laiką slapstėsi.

Mamytė neradusi paso nepaprastai susijaudino, keletą dienų buvo kaip nesava, labai dirgli, sunerimusi. Neprišimenu, bet tikriausiai ji nuėjo į miliciją išsiimti naujo paso. Nuojauta jos neapgavo – po 4 mėnesių naktį į duris pabeldė enkavėdistai, ją suėmė, išvežė į Kauno saugumo požemius, o po pusės metų karo tribunolo teismas (ir aš ten dalyvavau, tie teisėjai – tai trys senyvi stori rusai enkavėdistai, iš jų viena labai pikta moteris) nuteisė dvidešimt penkeriems metams lagerio ir dar dešimt metų tremties (kas tiek gali atlaikyti!). Po teismo grįžusi į Panevėžį mamytės paliepta (man leido prie jos prieti atsiveikinti) parašiau skundą į Maskvą, jį pasirašė senelis Stanislovas Semoška. Tik neseniai radusi tą skundą saugumo archyve, sužinojau, kad po to mano rašyto skundo mamytei kalininų lageryje sumažino iki dešimt metų. Būtų juokinga (kas per teismai!), jei nebūtų graudu.

Netrukus po teismo ją perkėlė į Kauno kalėjimą, vėliau išvežė į Vilnių. Vilniuje kurį laiką ji kalėjo buvusiuose Slušų rūmuose Kosciuškos gatvėje. Pro juos dabar beveik kasdien praeinu ir vis prisimenu, kaip aš, neberadusi mamytės Kauno kalėjime, atvykau į Vilnių jos ieškoti. Ant Slušų rūmų, kuriuose rusai buvo įrengę kalėjimą, langų tada buvo uždėtos dėžės, kad kaliniai niekada nematytų saulės šviesos. Kas per žiaurumas... Ta mano viešnagė Vilniuje buvo labai liūdna. Radusi mamytę Vilniaus kalėjime, labai norėjau ją pamatyti, bet enkavėdistai neleido, galėjau jai tik perduoti šiek tiek maisto ir trumpą laiškutį. Po poros savaičių mamytę išvežė į lagerį Sibire. Ji kalėjo Uralo kalnuose, netoli Ivdelio miesto, esančio Sverdlovsko, dabar vadinamo Jekaterinburgu, srities šiaurėje. Po ketverių metų, kai mirė Stalinas, jos bylą peržiūrėjo ir kaip visiškai nekaltą paleido. Ji vėl galėjo mokytojauti. Deja, deja... jos sveikata liko saugumo rūsiuose ir Sibire, tie kalininimo metai ją visiškai palaužė – mamytė grįžo išsekusi ir visiškai ligota. O jai tuomet buvo tik 47 metai.

Pirmasis psichoterapijos seansas

Buvo gili 1949 metų žiema. Kai enkavėdistai suėmė ir išvežė mamytę, kitą dieną atkeliavo teta Stasė, mamytės sesuo. Sudėjusi visą mano mantą ant rogučių, nusivedė mane į savo mažutį namelį Panevėžio priemiestyje. Ten ji gyveno su trimis mažais vaikais (Danute, Rimu ir Vyteniu) ir iš Paliepiuose esančio ūkio nuo tremties pabėgusiais seneliais (mamytės ir tetos Stasės tėvais). Taip aš, trylikametė mergaičiukė, pradėjau savarankišką gyvenimą. Supratau, kad vaikystės pasaka baigėsi: vaikystės dienos, tokios nerūpestingos, tolo negrįžtamai. Pradžią buvo sunki.

Ankstų rytą dar su tamsa išeidavau į mokyklą. Mano gražioji Panevėžio mergaičių gimnazija buvo gana toli. Žingsniuodavau Šiaulių gatve, tuomet dar negrįsta, duobėta, vietoj šaligatvių kai kur buvo paklotos lentos. Juodame danguje pro rūką šviesdavo žvaigždės, kartais ir mėnulio pjautuvais, toli girdėdavosi priemiesčio šunų lojimas. Naktis blykšdavo, greitai pradėdavo raudonuoti rytai. O man nuolat būdavo nepaprastai liūdna, nė minutei negalėdavau išsivaduoti iš tamsaus graudulio. Atmintyje šmėkščiojo mažų dienų paveikslėliai, ant jų vis užplaukdavo blyškus mamutės veidas. Slinko diena po dienos, o ji vis negrįžo. Negalėjau mokytis, po pamokų genama liūdesio be tikslo vaikštinėdavau gatvėmis, nieko neberorėjau, nebeskaičiau. Mokytojai žiūrėjo į mane su užuojauta. Ir kai aš, geriausia klasės mokinė, negalėdavau atsakyti į užduotą klausimą, daugelis jų tyliai balsu man liepdavo sėstis. Nepriekaištavo, nebarė, kad aš nebesimokau. Taip tęsėsi porą savaičių.

Vieną dieną mano suolo draugė Laima pasakė sužinojusi apie senutę, kuri iš kortų spėja ateitį, – ji tikrai galėtų pasakyti, kada grįš mano mama. Tik reikia turėti penkis rublius. Aš turėjau dešimt rublių – vadinasi, eiti galėjau. Pas burtininkę nusprendėm apsilankyti kitą dieną po pamokų.

Mažame kambarėlyje radom nedidukę mielą senučiukę, apsigobusią skarele, iš po kurios matėsi žili plaukai. Krosnelėje kūrenosi ugnis, jos atšvaitai plazdėjo ant pilkšvai melsvų sienų, ant apšarmojusio lango. Garavo virtulys. Senutė mus pasodino, ant stalo užtiesė mažą drobinę staltieselę. Ant jos išdėliojo duonutę, porą gabalėlių sūrio, pripylė arbatos, persižegnojo. Aš lyg ir atšilau, nekantravau, taip norėjosi viską kuo greičiau papasakoti. Išklausi mane senučiukė skubiai išsitraukė kortų kaladę ir paklausė, kaip atrodo mamytė. „Ji graži – žydros akys ir šviesūs plaukai.“ – „Tai čirvų dama“, – pasakė senutė ir išdėliojo kortas ant stalo. Meiliai žiūrėdama į mane, ji greitakalbe pasakojo, kad čirvų dama, tai yra mano mamytė, labai stengiasi prasiveržti pro juodus, blyškus žmones, jai kasdien vis geriau sekasi ir ji vis artėja, nes jos laukia artimieji – taip pat šviesūs. „Tai, aišku, aš, tikrai aš“, – kalbėjau iš džiaugsmo ir susijaudinimo net apsiašarojusi.

Grįžau į mažą tetos namelį lyg ir ramesnė. „Mamytė grįš, tikrai grįš“, – vis sakydavau mintyse ir šventai tuo tikėjau.

Pas senutę vaikščiojau apie savaitę. Buvau ten lyg ir sava: kiekvieną kartą orkaitėje būdavo šio to likusio nuo pietų. Gal barščiai, gal jau gelsva zievele apsitraukusių bulvių, gal blynų. Kaskart išgirsdavau, kad mamytė jau ruošiasi namo, bet jai dar vis kai kas trukdo. Ir aš pagaliau pasijutau rami. Nebijojau nei nakties, nei tamsos, viskas mažame namelyje pasirodė sava. Nėra nei ginkluotų enkavėdistų, nei šmėklų. Supratau, kad aš turiu ieškoti mamytės. Ir vieną dieną nuėjau į Panevėžio kalėjimo priimamąjį...

Bėgam į Vakarus

Atėjo ruduo, viskas dvelkia pavargusiu prinokusiu atsiveikiniu. Vėl grimztu į praeitį. O ką daryti – dabartis vienoda, smulkmeniška, kasdieniška.

Vakarais, kai atsigulu, pradeda lankyti artimųjų, ypač mamytės ir tėvelio, veidai, ištarti žodžiai, likimai. Tačiau, visus artimuosius prisiminusi, pajuntu, kaip šyla širdis, kaip užplūsta meilė. Viskam. Net ir gailiai inkščiančiam šuneliui Simui, pririštam verandoje, kad nelįstų prie kalytės Šarkos. Lyja, lyja, slenka žemi tamsūs debesų tumulai. Gal ir gerai, kad lyja ir lyja...

Prisimenu senus laikus. Mamytė – jauna, labai graži – ir aš, dar tik šešiametė mergaitė. Abidvi gyvenam Kėdainiuose, tėvelis – toli, toli, Sibiro lageryje, vis dar tikime, kad baigsis karas, ir jis grįš pas mudvi.

Vokiečiai ruošiasi trauktis, artėja rusų kariuomenė. Mamytė labai susirūpinusi, vis kalbasi su geriausia bičiule ponija Liucija (jos vyras buvo Kėdainių policijos viršininkas) apie bėgimą į Vakarus. Pašėlusiai įdomu – aš klausausi ausis ištempusi. Skubiai vykstam į Paliepius, kur seneliai pakuoja, slepia vertingiausius daiktus. Prisimenu, kaip svynioja gražųjį angliško porceliano servizą, sudėjo į dėžes (vienoje dėžėje, niekam nematant, paslepiu savo mylimą

gintarinę druskinę) ir paskandino mūsų kūdroje. Visi tikėjosi greitai grįžti namo, manė, kad amerikiečiai ir anglai, nugalėję vokiečius, sutvarkys ir rusus.

Deja, deja... išvykom visiems laikams.

Iš Paliepių iškeliavom dideliu vežimu su dviem arkliais. Vežime buvo įtaisytas brezento stogas nuo lietaus. Čia sėdėjo močiutė, teta Stasė ir mes trys vaikai – aš, Danutė ir Rimas; mamytė ir senelis pasikeisdami vadeliujo. Šalia vežimo žygiavo ir mūsų karvutė, kurios pieną vakarais gerdavom. Plentas buvo pilnas vežimų, visi traukėsi į Vakarus, nes sparčiai artėjo frontas. Suaugusieji buvo neramūs ir gana pikti, kai pradėdavom išdykauti, tuoj gaudavom barti. Prisimenu, kaip pasiekėm Veliuoną ir apstojom dėdės Prano (tetos Stasės vyro) tėviškėje. Čia praleidome kokią savaitę. Sodyba buvo labai graži, įsikūrusi ant šlaito, kurio apačioje tekėjo Nemunas. Baigėsi vasara, bet dienos dar buvo karštos, tad mamytė mudvi su Danute vesdavosi prie Nemuno. Ką reiškia vaikystė – nejutom, kad artėja frontas, kad nebeturim namų. Tik maudėmės, statėm smėlio pilis, išdykavom. Prie Nemuno ilsėdavosi daug vokiečių kareivių – matyt, vargšai, ruošėsi į frontą. Prisimenu, kokie jie visi man buvo gražūs – aukšti, liekni, šviesiaplaukiai ir, svarbiausia, linksmi. Mus šnekindavo, vaišindavo saldainiais.

Vieną rytą mamytė ir seneliai buvo labai susirūpinę. Kai mus, vaikus, prikėlė, arkliai jau buvo pakinkyti, ir mes skubiai iškeliavom – patraukėm į Vakarus. Iš suaugusiųjų kalbų supratau, kad rusai pralaužė frontą, ir vokiečiai traukiasi. Taip pasiekėm Raudonę. Čia seneliai pranešė toliau nebevažiuosiantys. Senelio nuomone, amerikiečiai tuoj susitaikys su vokiečiais ir duos rusams į kailį. Raudonėje apstojom pas ūkininką. Atsikėlusį rytą pamačiau mamytę, kalbančią su jaunu vaikinuku. Jis jau sėdo ant dviračio, bet dar bandė įkalbėti mamytę bėgti. Mamytė, aišku, atsisakė, ji negalėjo palikti tėvų ir sesers su mažyliais. Raudonėje ištiko nelaimė – mamytei supūliavo pirštas, jį labai skaudėjo. Viskas baigėsi ir tragiškai, ir linksmi. Rytą, kai mamytė kūreno ugnį, storai vata apvyniotas skaudamas pirštas užsidegė ir pradėjo liepsnoti. Mačiau, kaip ji pasidėjo ranką ir ėmė daužyti degantį tvarstį. Kai užgesino ir atvyniojo tvarstį, pūlinys buvo trūkęs.

Vis arčiau girdėjosi patrankos, šūvių papliūpos. Mes jau antrą dieną sėdėjom rūsyje. Prisimenu ankstų rytą. Rūsio durys atsidarė ir išgirdau pirmą rusišką žodį „zdravstvuite“ – prieš mus stovėjo rusų kareivis.

Susiruošėm grįžti, tik kur – nesupratau. Į Paliepius tikrai negalėjom važiuoti, juk jau kartą pasprukom. Paliepiai buvo didžiulis gatvinis kaimas, prieš pat rusų atėjimą seneliai jau buvo susiruošę išsikelti į vienišius. Mamytė pasakojo, kad kaime gyveno itin daug rusų (juos tuomet vadino burliokais), kuriuos čia caro valdžia atkėlė, kai ištrėmė daugelį vietinių gyventojų į Sibirą. Tai įvyko po 1863 metų sukilimo, nes kaimo žmonės jame dalyvavo. Daugelis Paliepių rusų buvo tingūs, nenorėjo dirbti žemės ir 1940 metais tapo aktyviais bolševikais.

Taigi važiuovom namo, tik kur – nežinia. Visur ant kelių, miesteliuose, kaimuose buvo pilna rusų kareivių, daug kur tikrino dokumentus. Jau artėjom prie Kauno. Pavakaryje mūsų vežimą sustabdė rusai. Tai buvo specialaus dalinio, vadinamojo „Smerč“, kurio visi labai bijojo, kariai. Patikrinę dokumentus, jie tuoj pat suėmė senelį. Kodėl! Buvau pernelyg maža, kad suprasčiau. O be to, ką tik buvo praėjęs frontas ir rusų žiaurumo išsigandę žmonės bėgo kur kas išmanė.

Sustojom pas netoliese gyvenantį ūkininką. Močiutė ir teta Stasė verkė, tik Čiulis (mamytės pravardė vėliau), kaip visada, išlaikė sveiką protą. Ji tuoj iš mūsų gausių atsargų pasiėmė kumpį, butelį degtinės ir išėjo vaduoti senelio. Baigėsi sėkmingai kaip ir visada – mamytė grįžo su seneliu. Tada buvo nuspręsta važiuoti į Naujamiestį, kur pienininku tebedirbo dėdė Pranas (jis kategoriškai atsisakė bėgti). Ten ir nukeliavom. Po kiek laiko seneliai apsigyveno dėdės Prano nupirktame namelyje Panevėžio pakraštyje.

Mudvi su mamyte dar bandėm gyventi Kaune. Čia Kauno švietimo skyriaus vedėju dirbo mamytės mokslo draugas ir bičiulis Teodoras Šuravinas (pediatrės prof. Liudmilos Steponaitienės tėvas). Su juo mamytė mokėsi Kėdainių mokytojų seminarijoje. Vėliau esam ne kartą viešėjusios jo namuose Kaune. T. Šuravinas buvo žinomas vertėjas (išvertė daugelį Levo Tolstojaus, Antono Čechovo veikalų) ir rašytojas. Pajutusi, kad ir Kaune nesaugu, mamytė gavo mokytojos vietą Panevėžio mokykloje. Be to, Panevėžyje jau gyveno seneliai. Čia aš pradėjau lankyti mergaičių gimnaziją (pradinėje mokykloje beveik neteko mokytis, nes vis slapstėmės). Tačiau ir Panevėžyje mamytė enkavėdėsi – tai rado ir 1949 metų žiemą suėmė.

Literatūros ir pokalbių uogienė

Po Žolinės ima rudenėti, tamsėti, todėl it skuosdamas nuo kalno dar bandai sugerti paskutinius ruggpjūčio virpesius, pokalbius per naktis, anksytvą brėkšmą, paskutinius literatūrinius vakarus lauke. „Šiaurės vasara“ paprastai žymi šią ribą, kupiną diskusijų, skaitymų, svarstymų, naktinių istorijų, vėlavimo ir mintijimo prie Biržų pilies, ežero šalimais, kai, rodos, netiki, kad vasara baigsis.

Šiomet „Šiaurės vasara“ paskutinė. Organizatoriai taško nededa, pertrauka gal tik laikina. Šįkart pasirinkta kalbėti apie ateitį, tai susisiejo su laikina forumo pabaiga. Šiomet Tropo premija skirta Jurgitai Jasponytei už eilutę „atmintis – baikštus gyvis – / kažin kur nuliuksėjo“ iš knygos „Visata atsisėda netinkamoje vietoje“. Atmintis kaip kontrastas ateities temai, kuri, pasak organizatorių, yra čia. Be atminties ir ateitis neįmanoma.

Ateities klausimai pastaruoju metu siejami su dirbtiniu intelektu. Lukas Keraitis ir Mykolas Katkus aptarė su dirbtiniu intelektu susijusias problemas, pačią dirbtinio intelekto pradžią ir raidą, dabartinius nuogastavimus ir spėjimus, kaip viskas bus. Visi intriguojančiai diskutavo, nes dabar tai aktuali ir sunki tema. Diskusijos tęsėsi ir sesijai pasibaigus, visi aptarinėjo ir gvildeno tuos klausimus ir skuosdami pietauti.

Ilonos Baniuševič nuotraukos

Diskutuota ir apie literatūros ateitį, kas ji yra. Andrius Jakučiūnas prisiminė, kad iš pradžių būna daug iliuzijų, dabar jis mažiau tai sieja su jaunatviškumu. Alvydas Šlepikas akcentavo problemą, kad rašytojai mažai dirba su savo tekstais, tai neretai trina kriterijus. Neaiškumas dėl dirbtinio intelekto ir kokybės mažėjimas kiek temdo ateitį, bet diskutuojantieji sutarė, kad visada bus tų, kuriems reikės geros literatūros. Apie mokslo ir literatūros suderinamumą kalbėjo vertėja Agnė Bernotaitė ir estų rašytoja Epp Annus, vertėja paskaitė rašytojos kūrinių vertimų.

Įvykiai Ukrainoje prisiminti Diletos Deikės ir Jelenos Škulis organizuotu ukrainiečių poezijos siuvinėjimu ant drobės. Tradicija tapęs uogienių aukcionas praskaidrino forumą, šmaikščiai Alvydo Šlepiko vedamas renginys įtraukė daugelį dalyvių ir klausytojų. Aukcione surinktos lėšos perduotos Ukrainos kovotojams per Rašytojų sąjungos fondą.

Prisiminimais apie išėjusius Kęstutį Nastopką, Jūratę Baranovą, Kęstutį Navaką, Ingridą Korsakaitę dalijosi buvę studentai, bičiuliai. Dauguma sėdėjo ant žolės, ap-

Rūtos Elijošaitės-Kaikarės nuotrauka

supę ratu kalbančiuosius, o rato vidury snaudė išėjusiems atminti skirtos rožės, po renginio jos buvo pasodintos. Nejučia ėmė lynoti, patylomis, paskui vis stiprėjo ir stiprėjo, kol ėmė taip pliaupti, kad visi bėgo vidun. Rūta Elijošaitė-Kaikarė sakė, kad taip išėjusieji su mumis bendrauja.

Bendravimas su jau išėjusiais fotografais vyko ir Antruosiuose Svirnuose: pasibaigus forumui Biržuose, dalyviai skubėjo į Eglės Rakauskaitės surengtą fotografijos parodą, kur galima užsukti apžiūrėti Balio Buračo, Jono Dvariškio, Antano Kazimiero Dilio, Albino Stubros, Mariaus Baranausko ir kitų fotografų nuotraukų.

Gal dar nesyk teks traukti į Biržus, skubėti į renginio atidarymo skaitymus ir svarstyti, kam bus paskirta Tropo premija. Gal nesyk teks žaisti šachmatais lauke klausantis, kaip „Sėloje“ verda diskusija. „Šiaurės vasara“ deda daugtaškį. Gal toji aptarta ateitis ir yra daugtaškis.

Pridaugtaškiuju ir renginyje sugaudytų nuogirdų:

Iš tikrųjų sąvokos tapo nėsčios.

Jolanta Zabarskaitė

Šitoje uogienėje žavi tai, kad jos nedaug.

Alvydas Šlepikas

Tai patvirtina nuo žmogaus iki katės.

Dalius Jonkus

Papasakok, kaip nuėjai ir susirinkai šešėlius.

Laima Kreivytė

Jis valgo kalbieną ir tik tada nustato veiksmą.

Jolanta Zabarskaitė

Kartais vaikštai su penkiais telefonais ir smunka džinsai.

Lukas Keraitis

Jau nebėr tos kovos kaip mokykloj, kai koviaus prieš Žemaitę ar Vaižgantą.

Andrius Jakučiūnas

Valgyt neturėjo, bet turėjo fainą šunį.

Laima Kreivytė

Autobusas į Tylą išvažiuoja dvyliką.

Virginija Kulvinskaitė

Tęšiam kanibalizmo temą, kažkas išvirė uogienę „Trinta vasaros širdis“.

Alvydas Šlepikas

Kartą, kai lijo, daug generavau su dirbtiniu intelektu, paskui žiūriu į balą, galvoju: nekokybiška bala.

Lukas Keraitis

Ir mikrofonas nenori klausyti šios temos.

Andrius Jakučiūnas

Marina gali pašluot ir bus performansas.

Eglė Rakauskaitė

Kai nusipirksit už dvidešimt ir daugiau, galėsit valgyti ir spēlioti, kas tai.

Alvydas Šlepikas

Dirbtinis intelektas niekad neturės tokio didelio noro tingėti.

Akvilina Cicėnaitė

Ačiū jums už blaivią uogienę.

Alvydas Šlepikas

6 + 6 eilėraščiai

Vienoje publikacijoje susitinka du latvių poetai – Arvis Vigulas (g. 1987) ir Artis Uostups (g. 1988), kurie ir gyvenime yra draugai. Arvis ir Artis yra pripažinti latvių literatūros lauke ir kritiku, ir skaitytojū. Jų poezijoje galima pajusti vidurinės latvių kartos poetinį balsą: racionalų, intertekstualų, pasižymintį intelektualiomis refleksijomis, tamsumos ir tuštumos vaizdiniais.

A. Vigulas – vertėjas, literatūrinio žurnalo „Strāva“ redaktorius, išleidęs keturis poezijos rinkinius: „Kambarys“ (*Istaba*, 2009), „5.00“ (2012), „Knyga“ (*Grāmata*, 2018), „Blusu cirkas“ (*Blusu cirks*, 2021). Jo poezija dažnai siurrealistiška, naratyvinė, aprėpanti įvairius sąmonės ir pasąmonės klodus.

A. Uostupsas – literatūrologas, kritikas, poezijos knygų „Draugas Sniegas“ (*Biedrs Sniegs*, 2010), „Fotografija ir žirklys“ (*Fotogrāfija un šķēres*, 2013), „Gestai“ (*Žesti*, 2016), „Variācijas mėnulio tema“ (*Variācijas par mēness tēmu*, 2022) autorius. Eilėraščiai vaizdingi, kupini sodrių metaforų, jungiantys susikalbėjimą su savimi per kitus ir su kitais per save.

Nors šių poetų eilėraščių nemažai yra išvertę Dominykas Norkūnas (2023 m. pasirodė jo sudaryta ir versta A. Uostupo knyga „Gestai ir kt. eilėraščiai“), kad detaliau įsigilinčiau į jų poeziją, verčiau A. Vigulo neverstus ir naujausius A. Uostupo eilėraščius. A. Vigulo eilėraščiai paimti iš rinkinio „Knyga“, o A. Uostupo – iš ką tik sudaryto naujo poezijos rinkinio „Tiesa“ (*Patiesība*), kuris latviškai turėtų pasirodyti kitų metų pradžioje. Pats A. Uostupsas sako, kad šiuos eilėraščius vienija dedikacijos ir epigrafi.

Vertėjas

ARVIS VIGULS

Iš ciklo „Vasaros pabaiga ir kiti eilėraščiai“

Mes negyvenam miestuose, kuriuose esam gimę, ir nakvojam namuos, kurie projektuoti apie mus negalvojant.

Ar todėl užmigę mes sapnuojam griuvėsius?

Esu it Šiaurės fortai –
manyje daug pamestų erdvių,
tačiau jų sienos saugo daug liudijimų
apie tuos, kurie čia buvo.

Atėjau iš tos žemės,
kur namai pastatyti taip arti vienas kito,
kad languose matyti tik siaura dangaus strėlė,
kur pusiau atlenktas barzdos skustuvas
labiausiai primena sparnus.

Mes negyvenam miestuose, kuriuose esam gimę,
esam nuklydę toli nuo savo ištakų
ir stengiamės vogčiomis susiliesti su savo gyvenimu,
kaip maldininkas su šakele, kurios įsitvėręs.

Naktį mes kalbam apie šviesos laikus –
mes, kurie skaičiuojam savo laiką
nuo vieno pulso dūžio iki ateinančio,
niekada nepralenkdami kraujo.

Laikas nėra sekundės ar valandos,
taip pat kaip daiktas nėra jo ilgis ar masė.

Mes kalbam apie šviesos laikus,
kai elektros skaitikliai matuoja,
kiek tamsos yra mūsų gyvenimuose.

Ryte iš gilaus kryčio, kurį matėm sapne,
buvo likęs bedugnės sprindis.

Tavo galva atrado ramybę mano delnuose
it paukštis, kuris nakvoja ant žemės.
Mes esam iš šio pasaulio.

Mes norėjom būt veidrodis,
kuris viską atspindi, nieko nepalieka savy,
bet gyvenimas plūdo per mus kiaurai
kaip šviesa kiaurai užuolaidas,
kuri rūpestingai pažadina miegantį – kai
sapnas baigiasi. Mes esam iš šio
pasaulio.

Mes atviri kaip
durys, kurios atsidaro į vidų.
Mes esam iš šio pasaulio.

Tamsoj mes buvom artimi,
kol spragtelėjo šviesos jungiklis,
toli nublokšdamas piktąsias dvasias.

Mūsų veidų atspindžiai matėsi
autobuso lange,
ant kurio užrašyta AVARIJOS ATVEJU
IŠDAUŽTI STIKLĄ.

Ant perdirbto popieriaus,
kuriame buvo mūsų pirkinų sąrašai,
kažkas parašė trumpą atsisveikinimo žinutę
prieš ilgą kelionę.

Skrydžiai nebuvo atšaukti,
traukiniai atvyko laiku.

Anksčiau tavo ranka nubraukdavo plaukus
tarsi atsainiai, tarsi kaprizingai,
dabar ji buvo tiksliai
kaip oro uosto darbuotojo pirštinės,
kuriomis iškrausto įtartiną lagaminą.

Tavo šypsena jau buvo stiuardės šypsena,
kai ji prieš pakylant
rodo, kaip užsisęgti saugos diržą.

Pavasaris

Buvo šilta diena ir pirmąkart šiemet užsivilkau
lengvą paltą. Ir radau popieriaus skiautę, kuri užmiršta
visą žiemą pragulėjo kišenėj.

Pora nerišlių žodžių, parašytų lietingą dieną,
vėlėsi man tarp pirštų kaip drėgnų degtukų galvutės
į prakurų popierių. Kada tai buvo? Kiek laiko praėjo?

Keli šalti mėnesiai, sieninis kalendorius pakrypo.
Pakankamai, kad pamestum skaičių – trupiniai,
kuriuos surinkom po gedulingų pietų stalu.

Anksčiau man atrodė, kad kažkas nutiko tavo fotografijoms –
tyriau ilgai ir rūpestingai ir – jokių atsiminimų.
Net nesupratau, ar tai tu. Dabar kiekvienoj fotografijoje
tu žiūrėsi pro objektyvą.

O tada – kelios kreivos raidės, ir aš atsimenu viską.
Buvo šilta diena, užsivilkau lengvą paltą, bet šalau.

Veidas

Net miege jis neranda ramybės –
visą naktį veido šaknys
sunkiai dirba po oda,
ausdamos raukšles.

Kartkartėm jis įsitempia
tarsi kilnodamas svarmenis
ar bandydamas perstumdyti baldus
minčių galia.

Tik retai per miegus jis šypsos –
užtikrintai ir lengvai kaip vaikas,
pasikeisdamas neatpažįstamai, –
tai – mano tikrasis veidas.

ARTIS OSTUPS

Juodieji vandenys

S. S.

Pasakok apie prislėgtus mėsininkus – karaliai ir drambliai telieka kitiems;
pasakok apie šviesos potvynius vėjuotam kambary, kurian neįstengiu sugrįžti;
pasakok apie dolomito rytus, žuvėdrų dienas ir alyvų prikėpuotas naktis;
pasakok apie juoduosius vandenis, nes mes neturim laiko ilgesniam pokalbiui;
pasakok apie tuos, kuriuos suginė į tvartą, ir apie tuos, kurie perėjo tiltą;
pasakok apie protėvių atspindžius užšalusioj kūdroj ir sergantį šunį po laiptais;
pasakok apie sniegą ir glėbius malkų, turiu randą nuo skalos įpjovos;
pasakok apie mus, kurie smingam šalia obels, tarsi tu rastum žodžių.

Kiti žmonės

A. V.

Klausyk: pūga groja mūsų atokiom pašiūrėm kaip milžiniška arfa;
tauta vaikšto nuo lemos prie lemos, ir tie žingsniai yra užmarštis –

ši žiema nelaukia mūsų grįžtant, dabar mes esam kiti žmonės:
tu meti gerti, o man prie šono miega du vaikai, todėl mums

lieka tiktai strofa, šis kambarys – iš italų *stanza*, – į kurį užklysta
mirusiojo balsas ir kurio duryse, mus atradęs, atsikvepia sniegas.

Nesimas

when God has nothing
I still have my hairy hand for a pillow

Ilya Kaminsky

Vakare kalbėjom apie Dievą –
Tu vis dar juo tiki,

nepaisydami švilpimo uosyje,
nepaisydami pelenu.

Po to ilgai negalėjau užmigti,
nes kadaise jį pažinau:

ar krosnies kvape,
kuris mane pažadino

Kalėdų rytą,
nesijautė Dievo alksniai?

Ar šunyje, kuris už šaliko
mane vilko sniegu, –

argi jo laimėje nebuvo
Dievo juoko?

O kaipgi dūmai iš senelio pypkės,
kai jie įsipina į tylą?

O kaip jo rankos,
kuriuos per Verbas mane pakylėjo?

Tamsa mūsų dukters kambary –
Dievo nesimas, į kurį įnešu jazmino šaką.

Ars poetica

A. O.

Gal mus sieja tik inicialai, visa kita – klaidos, nukrypimai,
nesusipratimai

tarp dviejų kūnų, vis dėlto
tu paduodi man lapą, kad rašyčiau jame
naktimis, kai tamsa yra rašalas, išlijęs į sniegą ar žolę, ir langai
išnyra iš mūrų

kaip tavo nugara iš vandens, iš juodo vandens, kuris nuolat
skverbiasi man į burną, –
tu paduodi nesibaigiantį lapą, jis plečiasi sulig kiekvienu žodžiu,
ir atsitrauki bangom,

kad apkaltintum savo tylėjimu –
rašyk, vaicine, lyg būtum visai užmiršęs mane. ►

Namas su vokiečiu

Angliškuose siaubo romanuose seni gebėnėmis apipinti namai parduodami su vauduokliais. Tokie net brangiau kainuoja. Atvyksta kinai mėgautis britišku šurpuku ir erzacmokslininkai su aparatūra tyrinėti vauduoklių mokslo. Tačiau mano istorija dar įdomesnė. Apie namą su vokiečiu.

Viena pagyvenusi moteriškė laukė laukė ir sulaukė, kol jos kasdien po 0,7 litro degtinės geriantis vyras paliko šį kartų pasaulį. Atsiduso. Gaila, aišku. Bet atsibodo labai jis. Jie abu gyveno jo name ir jis paliko testamentu namą jai. Bet pusiau su savo ankstyvos jaunystės klaida, sūnumi. Sūnus-klaida didingai tarė: ai, tiek to, gyvenkite. Bet po to atvažiavęs pažiūrėti namo kažkaip keistai nušnekėjo tai žiūrėdamas į ją, tai akys pabėgdavo dangop ir tas akių obuolių apsvertimas buvo toks sveiku protu nesuvokiamas. Šurpus. Bet moteriškė pirmąją akių vartymo ataką atlaikė. Per porą metų buvo dar keistesnių akių atakų ir jos amžinatilsį vyro jaunystės klaida vis dažniau stovėdavo prie namo, degiodamas degtuką po degtuko. Sudeginęs vieną dėžutę traukdavo iš kišenės kitą. Bet daugiau kaip dviejų dėžučių nedegindavo. Moteriškė skaičiavo. Sūnus-klaida degiojo tiksliai po dvi dėžutes lyg žinodamas, kas bus. Bet dar nenorėdamas nieko skriausti, nes geras giliai širdyje.

Ta klaida moteriškę privertė parduoti namą ir pinigus pasidalinti pusiau. Po visų advokatų kiekvienam liko gražūs pinigai, po 40 000 eurų. Pinigai, sakytum, dideli, bet ne Vilniuje. Šitame staiga išponėjusiame mieste už 40 tūkstančių gali vėl nusipirkti palaikę pašiūrę perpus su koku alkoholiu kur nors smarkiai toliau nei Naujoji Vilnia. Link baltarusiškos atominės. Vėl žiūrėti pro langą, kaip liurlina po 0,7 litro kasdien naujas bendraturtis, – na jau ne.

Moteris, kaip visada būna sulaukus senatvės, maloniai prisiminė savo jaunystės miestelį Duoniškį. Yra ten parduodamų namų. Namas, kuris šiek tiek prašėsi remonto, bet dar tvirtai stovėjo ant pamatų, tokio pakaks jos amžiui, kainavo 32 000 eurų. Na štai teisinga kaina, pinigų lieka ir galima gyventi ramiai maloniai savo jaunystės miestelyje. Dar yra pažįstamų žmonių ir net kelios draugės atsirastų paplepėti. Širdis baisiausiai palinko prie to namelio žaliomis sienomis. Nuspręsta – rašomės popierius. Tačiau parduojai nesirašė, kiek pastenėjė, parodė vokiečių. Vokietis buvo tikras. Vokietis buvo net keleriais metais jaunesnis, nors jau savo vokiškoje pensijoje. Vokietis buvo gyvas ir šypsojosi.

– Guten Tag, – pasakė.

Pirmas ir gana kvailas moters klausimas buvo – ar jis geria degtinę? Nain, atsakė vokiečių, degtinės jis negeria. Tik alų. Jis maloniai sau paplekšnojė per apvalų pilvą. Jis *fokietis*.

Tai vokiečio istorija yra tokia. Kol pardavėjai pardavinėjo namą, jie ir papasakojo vokiečio atsiradimo Duoniškyje istoriją. Jam kažkodėl pradėjo nebeatikti Vokietija. Na taip būna šiais laikais, kai pasaulio tvarka ritasi kūliavirsčiais ir naivūs žmonės staiga sugalvoja pakeisti gyvenamąją šalį. Atseit nuo vietos pakeitimo pagerės. Nepagerėja, nes tokie dalykai, kai tau nepatinka tavo gimtoji šalis, tai jau problema tavo galvoje. O ne problema Vokietijoje. Na, bet vokiečių gal būtų likęs gyventi savo Vokietijoje. Bet pasitaikė maloni lietuvė. Tos lietuvės kartais būna labai malonios, ypač jei užsienyje. Taigi taip gražiai sutapo abiejų interesai – turėti užsienietį vyrą ir pabėgti iš Vokietijos, – kad abu staiga pajuto grįžę į namelį žaliomis sienomis laimingai leisti senatvės. Vokietis gaudavo vokišką pensiją 1 300 eurų. Ir negėrė degtinės, o tik alų bei turėjo auksines rankas. Namelį žaliomis sienomis turėjo tvarkyti iki savo dienų galo, pagerdamas alaus bei srėbdamas šaltibarščius su cepeliniais. Vokiečiui patiko naujoji moteriškė, lietuviškas maistas ir lietuviškas niūrus oras. Ir šalį pakeitė, ačiūdie.

Gyvenimas lyg cukrumi ir cinamonu pabarstytas. Brolių Grimų pasaka. Bet neilgai truko. Net apsiženyti nespėjo. Maloniają vokiečio moteriškę labai neteisingai per metus suėdė vėžys ir dabar giminės pagal teisingumą (lygiai pasidalinti palikimą) turėjo parduoti namą su vokiečiu. Vokiečio nenorėjo išvartyti, tik gauti pinigus už namą. Ir taip kvailai sugalvojo parduoti namą su gyvu vokiečiu. Vokietis lietuviškai nelabai suprato, bet jam užteko, kad bus alaus, gyvens ten pat, po truputį remontuos tą patį namą ir dar gaus naują gyvą moteriškę.

Duoniškio žmonės vaikščiojo apie namą ir sukiojo pirštais palei smilkinį. Na, 32 tūkstančiai tai dar kaina žmoniška, namas tvirtas, bet su gyvu vokiečiu? Nu durniau dar ant šito svieto nematėme. Neras tokio durniaus, kuris pirktų namą su vokiečiu!

O mūsų pirkėja moteriškė pavaikščiojo po namą. Pažiūrėjo, kaip gyvena vokiečių savo kambaryje. O gyvena jis labai preciziškai. Marškinėliai ir kelnaitės jo spintoje buvo sulankstyti kaip kareiviai Vaterlo mūšyje. Vienodais kvadratukais. Pažiūrėjo, kokius įrankius turi savo garaže. O įrankiai ten buvo sukabinti pagal dydį ant sienų ir net viny išrūšiuotos bei subertos pagal dydį į senus alaus PET butelius. Mašina, nors sena, bet sutvarkyta, važiuojanti. Pats remontuoja.

– Perku. Net su vokiečiu, – atsiduso.

Giminės net rankomis suplojo. Kaip gražiai susitvarkė gyvenimus. Ir pinigų gaus, ir Klausas nenuskriaudė. Vardą net prisiminė, nors sunkiai, kad Klausas. Nes nervinosi. O

šiai jis visiems miestelyje buvo vokiečių ir taškas. Tai ta proga giminės net visas namo pirkimo ir pardavimo išlaidas apmokėjo.

Pradėjo gyventi. Ar jau sakiau, kad Klausas pensija buvo 1 300 eurų? Gaudavo daugiau pinigų nei jo šeimininkė. Na, aišku, Klausas turėjo kur išleisti pinigus. Alų sriabė po tuziną skardinių per dieną. Buteliais net nepirkdavo, nes kaip klaikiai tarškėsi pridudamas butelius, o skardines tvarkingai sudedi į bulvių maišą ir pridudai kartą per savaitę. Likdavo pinigų ir maistui. Klausas rankos mėgo darbą. Ir viską, ką nurodydavo šeimininkė, vokiečių neskubėdamas, bet labai tiksliai, preciziškai darė. Padaręs daiktą vokiečių lietuviškai paklausdavo:

– Ar gražu, Klaus?

Ir pats sau pavartęs iš visų pusių arba apėjęs ratu remontą vokiškai patvirtindavo:

– Jaaa!

Taip jie ir gyveno. Alų midų gerė.

Bet šeimininkė, belakstydamas siaurais laiptais, kartą neišlaikė pusiausvyros ir nulėkė nuo laiptų. Baisiausiai susilaužė koją. Jai įsuko į koją varžtus ir daktarai liepė porą mėnesių sėdėti neigaliojo vežimelyje. Ir tada atsitiko stebuklas. Vokietis sumažino išgeriamų alaus skardinių skaičių iki pustuzinio per dieną, vežiojo po miestelį savo moteriškę šeimininkę ir kepė jai kiaušiniene. Sriubų virti nemokėjo.

Vokietis stumdė stumdė vežimėlį, kol vieną dieną pasveikusi moteriškė pašoko iš vežimėlio ir puolė virti sriubos. Naktimis jau sapnuodavo sriubą. Pagijo.

Pirmą kartą moteriškė nurimo. Klaidos ji nepadarė, pirkdama namą su vokiečiu. Dabar vienintelė bėda ir nerimas liko tas, kuris mirs pirmas. Jei ji pirmą išeis iš šio svieto, tai jos tikrasis sūnus, kuris Vilniuje, išvays jos vokiečių iš namo ar ne? Sūnus toks nekoks, gerti negeria, bet buvo vedęs tris kartus, turi du sūnus su skirtingomis moterimis ir dabar, kai perkopė 50, gyvena lyg kosmonautas. Moteriškės keičiasi, o sūnus – ne. Tokia savotiška Saulės sistema. Jis – Saulė, o planetos sukasi aplink. Bet kam jam Duoniškis. Jis čia sau moteriškių nerastų. Mėgsta vilnietes, visokias susivėlusias, trenktas ir plonas.

Jei pirmas mirtų Klausas, tai ji gražiai vokiečių palaidotų. Kaip savo vyrą. Lankytų kapinėse. Kapas būtų apšodintas gėlėmis kiekvieną naują pavasarį, kol ji gyva. Vokietis juk geras. Gyvens su šoku tokiu nerimu, kuris pirmas, bet gyvens gražiai.

Alus tai ne degtinė, žinokite.

– REGIMANTAS DIMA –

Dvi Europos

J. O.

Šeivamedžio baltoji vėliava – kaimas pasiduoda pavasariui; ten pat sudaužyti vagonai trokšta išvežti mane iš istorijos,

ir statybinis kranas apsuks paskutinį ratą, prieš užgesindamas saulę. Tokia yra Europa šalia senosios stoties, kurios duryse stovi

užliejamų pievų gūsis, plėsdamas mano palatą kaip juodas šuo. O ką išsaugoti iš Pietų, kur kiaukutai iškyla

iš vandens, kad nerūpestingi mirgėtų ant akmens laiptų? Galbūt tą akimirka, kai vakare atsistojau ant kuproto tilto,

laukdamas eilėraščio, bet pamačiau apipelijusius mūrus ir netrukus nusėdau rašalinės sepijos kauluose prie imperijos griuvėsių.

Mano istorija

Was einst Jubel und Jammer war, muss nun Erkenntnis werden.

Jacob Burckhardt

Pažinau vauduokliškus vakarus, kurie apsiginklavo lempom ir išsisklaidė skersgatviuos, stoties laikrodį murzinam lange ir juodą pusnį, aplink kurią užsiveržia atlydzio kilpa, galiausiai bengališkąsias ugneles darbininkų klasės soduose.

Taip nutrūko ar prasidėjo dešimtmetis, kuris atėmė džiaugsmą ir krykštavimus, kad įgaučiau istorijos žinių. – Atėjo naujas vakaras, skrodžiamas pravažiuojančių mašinų šviesų, kurias sugaus veidrodžiai, užrakinti kambariuose, bet per vėlai.

Vertė Linas Daugėla

► Atkelta iš p. 9

Nuojautos šešėlis

Manei, ji iš tikrųjų žino, ką daranti? Instinktyvi, šešėliška, niekam nepavaldi. Nepriklausoma kaip mėnulis: ji sukasi apie kitą kūną, yra su juo susieta ir vis tiek – visiškai atskira, vieniša. Negyva. Be kito ji būtų niekas. Tačiau analogija jau susitiko savo uodegą ir nebegali judėti pirmyn.

•

Įtampa gimsta iš proto ir beprotybės kaitos. Kaip teigiamas ir neigiamas poliai, bandantys išlaikyti subtilų balansą, deramą krūvį. Tik atimk ką nors, ir ji atsivers kaip pavargę spąstai. Kai tai nutinka, grobis išsilaisvina. Alkis mus įpareigoja.

•

Tarytum tuštumos jausmas būtų spyna, kurią atrakinti pavyktų tik su specialiu, tiksliai pritaikytu raktu. Tarytum gyvenimas būtų dėlionė, kurią iš tikrųjų gali pavykti sudurti taip, kad išeitų viską paaškinantis paveikslas. *Kas, jei meilė tėra vienatvės nebuvimas?*

Vandenyno šešėlis

Nebūna visiškai tylu. Nuo kranto sklinda muzika ir tolimų pokalbių nuotrupos, kažkur loja šuo, kitas jam atsiliepia, tačiau vis tiek ryškiausiai girdisi monotoniškas bangavimas, bangų šnekučiavimasis, ilgiausias jūros ir kranto dialogas, į kurį pamažu nugrimzta visi kiti garsai. Jūra primena kranto ilgumo delną, raminamai ir nepaliaujamai glostantį blyškų smėlio skruostą. Per visą naktį iki pat baimingo ryto.

•

Jūrai ošiant gera miegoti. Su šia mintimi smagu prigulti jos beribiškume, begalybėje, bekraštybėje. Tą žino visi, užmiegantys su jūros ošimu.

•

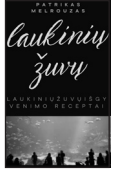
Ji pluša nepailsdama. Nežinia, kada pradėjo ir kada baigs. Gimimai ir mirtys jai tėra uodų zvimtelėjimai, sparnų plastelėjimai, paviršiaus suraibuliavimai. Mintys kyla ir pradingsta, žmonės ateina ir išeina, o jūra tęsia savo amžiną darbą. Tiek daug kranto dar liko nugludinti.

Vertė Rūta Marija Viljamaa

1999 puslapiai

Patrikas Melrouzas. *Laukinių žuvų išgyvenimo receptai.*
Laisvos knygos, 2023. 346 p.

Žinomas žurnalistas aprašo išgyvenimo strategijas ir nuotykius laukinių žuvų, keliaujančių nuo pat Meksikos sienos, pro Los Andželą, Santa Barbarą, Kunilingijos regioną Kinijoje, Tadžikiją, Merkinę ir Kazachstaną – pačiu tiesiausiu keliu į Senąją Europą. Iš tolo neprilygsta Julio Cortázar'o opusui „Proza iš observatorijos“, Ingridė Wolf „Mano draugas žuvis“ ar pan. Buvo linksma perskaityti skyrių apie vadinamąją lagamino įlanką ir plekšnių išgyvenimo strategiją (dieta). Skaitant tokias knygas norisi galvoti apie padruskintos laišos kepsnį, jūržolę, citriną, ir nieko daugiau. Velniais, pasiilgau Julio.

Andrius Jonušys-Vasiliasukas. *Pirmieji uodai.* Rašytojų asoc. leidykla, 2024. 430 p.

Dar viena literatūros geografo Andriaus Jonušio-Vasiliasuko knyga apie pirmuosius asmenis, tiksliau, būtybes – zyziančius, paslaptingas ir gražiais vakarais būriais pasitinkančias vasarotojus prie vandens telkinių („Kuo dailėsnis ežeras – tuo daugiau uodų“). Žavinga ir netikėta detektyvinė linija – draugų būreliui bėgant nuo miške staiga juos užpuolusių zyziančių gyvių, ant laukinių žvėrių išminto tako randamas raudonas batelis... Beveik kaip Jurgio Savickio novelėje. Vėliau paaiškėja, kad raudonas batelis priklausė... kaip čia subtiliau pasakius ir neatskleidus siužeto, na, kad batelis priklausė moteriai, turinčiai aristokratiško kraujo...

Aleksander Matulionis. *Dominykas prie jūros.* Leidykla keturkampis, 2024. 247 p.

Pirmoji iš Vilniaus kilusio ir šiuo metu prie Atlanto vandenyno gyvenančio autoriaus knyga. Žiauriai geri apsakymai, seniai beteko skaityti tokią stiprią ir konceptualią jauno prozininko debiutinę knygą. Labiausiai įsiminė tragikomiški nuotykių bendrabutyje ir prie jūros. Taip pat eksperimentavimas kalba, gręžiant ją tarsi rankšluostį, kitais atvejais išlyginus tarsi paklodę ir prožektoriumi šviečiant į neišsilyginusias raukšles, kurių visada šiek tiek lieka. Tai daro tekstą juslingesnį. Veikėjų kalba gyva, jaučiama, kad autorius studijavo režisūrą.

Lyginant šiuo metu 25 metų sulaukusio A. Matulionio ir anuo metu 25 metų M. Ivaškevičiaus literatūrinius debiutus, susidaro įspūdis, kad A. Matulionis už M. Ivaškevičių, kaip prozininką, yra gabesnis maždaug 1,8 karto. Būtų įdomu perskaityti ir A. Matulionio pjeses, jei kas nors ryžtųsi jas išleisti.

Osh-o. *Lietsargių tramdymas.* Laisvos knygos, 2022. 509 p.

Iliustruota ir glaustais aprašymais papildyta semiotikos istorija, apimanti amerikėnę, europinę ir azijinę semiotikos mokyklas. Kai kurie ženklai prilyginami iš pirmo žvilgsnio keistiems objektams (skėtis, pirmykštis dangoraižis – skruzdėlynas, linijinė Kinų siena ir kt.).

Kalkutoje, o vėliau Kembridže doktorantūros studijas baigęs autorius susitrupino savo vardą iki Osh-o. Visgi Vangipurappu Venkata Sai Laxman – arba angliškoji vardo transkripcija Roger Binny – skamba daug prakilniau.

„Lietsargių tramdymo“ įvade kalbama apie sapnus, jų etimologiją. Minimas ir lietuviškas žodis „sapnas“, aiškiai susijęs su sanskrito „sapane“. Taip pat kalbama apie nerimo ženklus (juodas laidinis telefonas arba mažoji raidė „a“).

Joseph Henrik H. *Nežudyki rožės.* Apostrofas, 2022. 230 p.

Dar vieno autoriaus, pasivadinusio pseudonimu, knyga. Iš tikrųjų tai yra istorija apie meilę rožėms, įvilktą į detektyvinio nuotykių romano stilišką. Skyrius apie filosofijos profesorės J. B. sodyboje augintas rožes sukėlė daug emocijų. Kaip ir jų apdangstymas prieš žiemą įvairiais objektais, kad jos nesušaltų, matyt, išliktų gyvos, galgi atgimtų.

Joseph Henrik H. *Nežudyki rožės ir jurginų.* Apostrofas, 2023. 237 p.

Knygos „Nežudyki rožės“ tęsinys. Šalia rožių atsiranda nauji veikėjai – jurginai (žydintys nuo vasaros antrosios pusės iki pat rudens šalnų).

Švelniai eseistinis skyrius apie savaitgalinius varlių koncertus prie tvenkinio yra pribloškiantis. Privertė juoktis ir liūdnei šypsotis. Keista knyga. Primena vaizdą sode ar galbūt sodyboje prie miestelio M.

Akimirką tikiu, kad rojus yra, jame kvepia J. rožėmis, o scena su Sigitu Parulskiu ir Aidu Marčėnu, giedančiais kantatas (komp. J. Eidukas, aranž. Lilija D.), šią akimirką yra tapoma Šarūno Saukos.

– DEIVIDAS PREIŠEGALAVIČIUS –

KLEMENTINA V.

nulaižiau židinio koklių pelenus
užuolaidų kampų voratinklius
dantim sutryniau kavos tirščius
vonios plytelių kalkes
virtuvės riebalus apskretusius dulkėm
išgėriau kriauklėn prilašėjusį kraują iš nosies
viską nuploviau močiutės vonios vogtom britvom

tik stebi mane nuo sienos
kreivai nubaizota širdelė iš pirkinų sąrašo
sąrašą ir pirkinus seniai suvirškinau
nieko nebe pamenu

kodėl mane veri viena akim
ar tu atsimeni
ar vis badauji

riešai vėl raibsta ratilais
veriasi akivarai
jais košia kanalizacijon subėgęs lietus
viskas teka teka ir neranda ką beišardyti savo kely
čia nėra akmens ant akmens viskas pastatyta iš pūkelių
pūkeliai ir tie išgenėti
vien skylės tarp mažų jų piestelių
perpjauju rankas pažvelgiu vidun
žiūriu pro lašantį stogą
prie mano stalo palinkus skylė

Visa, rodos, švaistymas – prievarta marint ir užmiršt.
Papasčiausiai neškis drauge. Pasiimk mane namo. Tik nepyk, nedaug bepaliko.

Pasiimk plaukų iš šepetio, nudegintų blakstienų galiukų, virvutę
nuo kaklo, skylę, vasarą nudegusius randus ant liemens, ratilus ant
riešo, nutrintus kulnus, katės nusikąstą, ant kilimo išspjautą nagą,
žemyn senamiesčio duobėn besileidžiančius praeivius, dūmus,
pidvokusius kambarin, lubom prilašėjusį geltoną vandenį, gęstantį
smilkalą, gintarėlius, įkaitėmis laikomas, marinamas gėles, išgertos
kavos puodelius ant žemės, pelenus ant palangės, nepabaigtus darbus
ir skaityti knygas.

Palik iš manęs nubėgusią pėdkelnių akį, skylę paklodėję,
pidulkėjusį palovį, išgerto vandens buteliuką prie lovos,
suvalgyto jogurto indelį, kraiko dėžę, tuščią palto kišenę,
pasibaigusį pakelį, kamina, filtrą, kiaurą stogą – skylę – ir pasiimk su savim.

Liksiu mažas mažas niekas kišenėję.

Iš pirkinų sąrašo išplėsta kreiva širdelė.
Drugelio lipdukas piniginių.
Akvarele lietas atvirukas.
Žalias apskritimas ekrane.
Sidabrinis žiedas.
Paliksiu maža
maža
nieko
ne
sakysiu
tylėsiu
beveik
ne
be
būsiu
vos
vos
nešiokis
kar
tu

bijau likt

Iš manęs vis vien nieko nebelieka.